T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TROYA MÜZESİ'NDE BULUNAN KEBREN SİKKELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA GÜNEY

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. REYHAN KÖRPE

ÇANAKKALE – 2025

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TROYA MÜZESİ'NDE BULUNAN KEBREN SİKKELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA GÜNEY

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. REYHAN KÖRPE

ÇANAKKALE – 2025

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Derya GÜNEY tarafından Prof. Dr. Reyhan KÖRPE yönetiminde hazırlanan ve **30/01/2025** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan "**Troya Müzesi'nde Bulunan Kebren Sikkeleri**" başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Tarih Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir

Jüri Üyeleri	**İmza**
Prof. Dr. Reyhan KÖRPE (Danışman)	……
Dr. Öğr. Üyesi Aytun YAZGI	……
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKŞAR	…….

Tez No : 10607994
Tez Savunma Tarihi : 30/01/2025

……
Doç Dr. Melis ULU DOĞRU
Enstitü Müdürü

.../…/2025

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)
Derya GÜNEY
30/01/2025

TEŞEKKÜR

Tezimin her aşamasında danışmanlık yaparak görüş ve önerilerini benimle paylaşan, desteğini ve yardımlarını esirgemeyen, saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Reyhan KÖRPE'ye teşekkür ederim.

Bu çalışmanın oluşturulmasına fırsat tanıyan ve süreç boyunca kolaylık sağlayan Troya Müzesi Müdürü Rıdvan GÖLCÜK ve Müdür Yardımcısı Sinem DÜZGÖREN'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Koç Üniversitesi Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi'nde burs almamı sağlayarak katalog çalışması yapmama imkan tanıyan, bilimsel yaklaşımı ile sorularımı yanıtsız bırakmayan Prof. Dr. Oğuz TEKİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma kapsamında yer alan sikkelerin fotoğraf çekimleri için fazlasıyla yardımcı olan çalışma arkadaşım Arkeolog Osman ÇAPALOV ve mesleki bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Arkeolog Musa TOMBUL'a teşekkür ederim.

Tezimin son redaksiyonlarında yardımlarıyla desteklerini esirgemeyen çalışma arkadaşım Arkeolog Hüdai Süha CAN'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Tezimin her evresinde yanımda olan, daima motive eden ve cesaretlendiren çalışma arkadaşlarım, Arkeolog Büşra AY, Arkeolog Manolya TÜKEL, ve Arkeolog Yunus ÖZDEMİR'e teşekkür ederim.

Nümismatik bilgileri ve tecrübeleri ile tez çalışmama katkı sağlayan Arkeolog Hasan ÖZTÜRK ve Arkeolog Zeynep AVCI'ya teşekkür ederim.

Tüm hayatımda olduğu gibi bu süreçte de yanımda olan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Derya GÜNEY

Çanakkale, Ocak 2025

ÖZET

TROYA MÜZESİ'NDE BULUNAN KEBREN SİKKELERİ

Derya GÜNEY
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Reyhan KÖRPE
30/01/2025, 60

Bu çalışmanın konusunu, Troya Müzesi sikke koleksiyonunda bulunan Kebren sikkeleri oluşturmaktadır. Bu tez çalışması, Troya Müzesi envanterine kayıtlı olup satın alma, hibe ve müsadere yolu ile koleksiyona kazandırılan 370 adet sikkeyi kapsamaktadır. Çalışma kapsamında bulunan sikkeler incelenerek kentin darp ettiği sikkeler hakkında nümismatik verilere ulaşmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda sikkeler, darp edildiği dönemlere ve ikonografilerine göre tasniflenmiş sonuç olarak kentin darp ettiği sikkelerde 12 ana tip tespit edilmiştir.

Çalışmada, Kebren'in darp ettiği bronz sikkelerin gümüş sikkelere oranla daha fazla olduğu belirlenirken, gümüş sikkelerde en fazla koç başı-incus tipinin, bronz sikkelerde ise en fazla Apollon-koç başı tipinin tercih edildiği görülmüştür. Kebren, sikkeler üzerinde kullanmış olduğu ikonografilerde kentin ekonomisinde önemli bir yer tutan koç figürüne, kent için önemli olan Apollon'a sıklıkla yer vermiştir. Ayrıca kentin, kültürel etkileşimleri, özerkliği ve bağımsızlığını yansıtan ikonografik unsurlara da sikkeler üzerinde yer verdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Troya, Kebren, Nümismatik, İkonografi, Apollon.

ABSTRACT

KEBREN COINS IN THE TROY MUSEUM

Derya GÜNEY

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in History Science

Advisor: Prof. Dr. Reyhan KÖRPE

30/01/2025, 60

The subject of this study is the Kebren coins in the coin collection of the Troy Museum. This thesis covers 370 coins registered in the inventory of the Troy Museum and added to the collection through purchase, donation and confiscation. By analyzing the coins found within the scope of the study, it is aimed to obtain numismatic data about the coins minted by the city. In this context, the coins were classified according to the periods in which they were minted and their iconography, and as a result, 12 main types were identified in the coins minted by the city.

In the study, it was determined that the bronze coins minted by Kebren were more common than silver coins, while the ram's head-incus type was preferred the most in silver coins and the Apollo- ram's head type was preferred the most in bronze coins. In the iconography used on the coins, Kebren frequently included the ram figure, which has an important place in the economy of the city, and Apollo, who is important for the city. In addition, it is understood that the city also included iconographic elements reflecting the cultural interactions, autonomy and independence of the city on the coins.

Keywords: Troy, Kebren, Numismatic, Iconography, Apollon.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI……..…..…… i
ETİK BEYAN…… ii
TEŞEKKÜR…….. iii
ÖZET …… iv
ABSTRACT …….. v
İÇİNDEKİLER ……..…….. vi
SİMGELER ve KISALTMALAR…….....…….. ix
TABLOLAR DİZİNİ…….……... xi
ŞEKİLLER DİZİNİ……...……...…….…… xii
LEVHALAR DİZİNİ…...……...……... xiii

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ 1

İKİNCİ BÖLÜM
GENEL HATLARIYLA KEBREN ANTİK KENTİ 4

2.1. Konumu ve Çevresi……..… 4
2.2. Kuruluşu ve Tarihi……. 5
2.3. Araştırma Tarihçesi…… 10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KEBREN SİKKELERİ 16

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TROYA MÜZESİNDE BULUNAN KEBREN SİKKELERİ 24

4.1. Tipler…… 25
4.1.1. Tip 1 (MÖ 6 – 5. yüzyıl): Sola Koç Başı – İncus ……..... 27
4.1.2. Tip 2 (MÖ 5. Yüzyıl): Sağa Koç Başı - İncus…….. 27

4.1.3. Tip 3 (MÖ 5. Yüzyıl): Koç Protomu – İncus……... 28
4.1.4. Tip 4 (MÖ 5. Yüzyıl): Koç Başı - İncus İçinde Gorgon Başı……. 28
4.1.5. Tip 5 (MÖ 5. Yüzyıl): Apollon - İncus İçinde Koç Başı……. 29
4.1.6. Tip 6 (MÖ 5. Yüzyıl): Koç Başı - İncus İçinde Aslan Başı…… 29
4.1.7. Tip 7 (MÖ 420-412): Karşılıklı İki Koç Başı – İncus……. 29
4.1.8. Tip 8 (MÖ 420-412): Karşılıklı İki Koç Başı - Monogramı……. 30
4.1.9. Tip 9 (MÖ 412-399): Erkek Başı - Monogramı…… 30
4.1.10 Tip 10 (MÖ 399-387): Kadın Başı - Koç Başı…… 30
4.1.11. Tip 11 (MÖ 387-310): Apollon - Koç Başı……. 30
4.1.12. Tip 12 (MÖ 281-270) Apollon – Koç Başı……. 31
4.2. İkonografik Değerlendirme…… 32
4.2.1. Ön Yüz İkonografisi…….. 32
Koç…… 32
Apollon…….. 33
Erkek Başı…… 35
Kadın Başı…… 36
4.2.2. Arka Yüz İkonografisi…….. 37
İncus…….. 37
Gorgon…….. 38
Koç…… 39
Aslan……. 39
Monogram…… 40
4.3. Semboller…….. 41
4.3.1. Meşale……. 41
4.3.2. Kartal…… 42
4.3.3. Koç Başı……...…… 42
4.4. Lejantlar……... 42
4.5. Sikke Metali ve Ağırlık Birimi……... 44
4.6. Sikkelerin Buluntu Yerlerine Göre İncelenmesi…….. 48

BEŞİNCİ BÖLÜM 50
SONUÇ

KAYNAKÇA ...……. 54
EKLER ……..……. I
EK 1. KATALOG…….……. I

EK 2. LEVHALAR……... XLII

SİMGELER VE KISALTMALAR

AE	Bronz
AR	Gümüş
Ay	Arka yüz
BMC Troas	British Museum Catalogues of Greek Coins: Troas, Aeolis and Lesbos
Env. No	Envanter Numarası
Foto	Fotoğraf
g	Gram
Kat. No	Katalog Numarası
km	Kilometre
Lev	Levha Numarası
mm	Milimetre
Mon	Monogram
MÖ	Milattan Önce
Öy	Ön yüz
Ref	Referans
SNG Turkey 9	Sylloge Nummorum Graecorum Turkey 9 The Özkan Arıkantürk Collection Volume 1 Troas
SNG Ashmolean	Sylloge Nummorum Graecorum Volume 5 Ashmolean Museum Oxford Part IX Bosporus-Aeolis
SNG Turkey 1	Sylloge Nummorum Graecorum Turkey 1 The Muharrem Kayhan Collection Part 2.
SNG Cop. Troas	Sylloge Nummorum Graecorum The Royal Collection Of Coins And Medals Danish National Museum Troas, Copenhagen 1945
SNG France	Sylloge Nummorum Graecorum France Bibliothèque Natıonale Cabinet Des Mèdailles Collection Jean Et Marie Delepierre
SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland Sammlung v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos 5. Heft 1439-1767
SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis-Lesbos	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland Sammlung v. Aulock Nachträge II Mysien-Troas-Aeolis-Lesbos 16. Heft 7191-7758

SNG Tübingen	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland Münzsammlung Der Universität Tübingen 4. Heft Mysien-Ionien 2174-3306
SNG Greece 5	Sylloge Nummorum Graecorum Greece 5 Numismatic Museum, Athens The A.G. Soutzos Collection
SNG München	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland Staatlıche Münzsammlung München 19. Heft Troas-Lesbos 1-813
SNG Manchester	Sylloge Nummorum Graecorum Volume VII Manchester University Museum

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Çalışma kapsamındaki sikkelerin tarihsel dağılımı.	24
Tablo 2	Çalışma kapsamındaki sikkelerin ön ve arka yüzlerinde tercih edilen tipler.	25
Tablo 3	Tespit edilebilen ana tiplerin kronolojik dağılımı.	26
Tablo 4	Katalogta yer alan sikkeler üzerinde tespit edilen lejantların kronolojik dağılımı.	43
Tablo 5	Çalışma kapsamındaki gümüş sikkelerin ağırlıkları.	46
Tablo 6	Çalışma kapsamındaki sikkelerin buluntu yerleri ve sayıları.	48

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Sikkelerin tiplerine göre tarihlendiği aralıklar ve sikke sayıları.	32
Şekil 2	Sikkelerin ön yüz ikonografik dağılımı.	37
Şekil 3	Sikkelerin arka yüz ikonografik dağılımı.	41
Şekil 4	Sikkelerde görülen tiplerin metallerine göre dağılımı.	44
Şekil 5	Kullanılan metallerin sayısal dağılımı.	45
Şekil 6	Sikkelerin bulunduğu ilçeler.	48

LEVHALAR DİZİNİ

Levha No	Şekil Adı	Sayfa No
Levha 1	Harita 1. Troas Bölgesi haritası	XLII
Levha 2	Fotoğraf 1. Kebren'in konumunu gösteren uydu fotoğrafı	XLIII
Levha 3	Fotoğraf 2. Çaldağ Tepesi Fotoğraf 3. Bakacak Tepe	XLIV
Levha 4	Fotoğraf 4. Fuğla Tepe Fotoğraf 5. Ulucak Çeşmesi	XLV
Levha 5	Fotoğraf 6. Kebren sur duvarı Fotoğraf 7. Fuğla Tepe üzerindeki sarnıç	XLVI
Levha 6	Fotoğraf 8. Cook'un çizdiği Kebren krokisi	XLVII
Levha 7	Fotoğraf 9-10. Cook'un bulduğu buluntular	XLVIII
Levha 8	Fotoğraf 11. Bakacak Tepe tapınak alanı Fotoğraf 12. MÖ 6-5. yüzyıl Kebren sikkesi	XLIX
Levha 9	Fotoğraf 13. MÖ 5. yüzyıl Kebren sikkesi Fotoğraf 14. MÖ 420-412 gümüş Kebren sikkesi Fotoğraf 15. MÖ 420-412 bronz Kebren sikkesi	L
Levha 10	Fotoğraf 16. MÖ 412-399 Kebren sikkesi Fotoğraf 17. Ön yüzde Zenis'in yer aldığı Dardanos sikkesi Fotoğraf. 18. Ön yüzde Pharnabazos'un yer aldığı Kyzikos sikkesi	LI
Levha 11	Fotoğraf 19. Ön yüzde Orontas'ın yer aldığı Lampsakos sikkesi Fotoğraf 20. Ön yüzde Orontas'ın yer aldığı Kisthene sikkesi Fotoğraf 21. Arka yüzde Procles'in yer aldığı Teuthrania sikkesi	LII
Levha 12	Fotoğraf 22. MÖ 399-387 Kebren sikkesi Fotoğraf 23. MÖ 387-310 Kebren sikkesi Fotoğraf 24. MÖ 281-270 ANTIOXEΩN lejantlı Kebren sikkesi	LIII
Levha 13	Fotoğraf 25. Hellenistik Dönem Aleksandria Troas sikkesi Fotoğraf 26. Klasik Dönem Neandria sikkesi	LIV

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Batı Anadolu'nun kuzeybatı bölümünde yer alan Troas Bölgesi, günümüzde Çanakkale ili sınırları içerisinde kalan Biga Yarımadası'nı kapsamaktadır. Bölgenin kuzeyinde Marmara Denizi, kuzeybatısında Çanakkale Boğazı, güneyinde Edremit Körfezi, batısında ise Ege Denizi bulunmaktadır. Asya ve Avrupa arasında önemli bir geçit rolü üstlenen bölge antik dönemden itibaren önemini korumaktadır (Lev. 1, Harita 1).

Troas Bölgesi, coğrafi özellikleri, topoğrafik yapısı ve jeopolitik konumu sebebiyle farklı dönemlerde kurulan pek çok kente ev sahipliği yapmıştır. Tarihi kayıtlardan, yaklaşık 45 kentin yer aldığı bilinmekte olan bu bölgede, 26 kent adına sikke darp edildiği tespit edilmiştir. Antik kaynaklarda Troas Bölgesi kentleri içerisinde yer aldığı belirtilen Kebren, kendi adına sikke darp eden kentlerden biri olmakla birlikte bölgenin en önemli antik kentleri arasında gösterilmektedir.

Kebren Antik Kenti'nde bilimsel kazıların yapılmaması elde edilen arkeolojik buluntuların ve sikkelerin önemini artırmaktadır. Kebren sikkeleri, bilimsel yayınlarda ve çeşitli sikke kataloglarında ele alınmıştır. Ancak bu sikkelerin, kentte yapılan araştırmalarda ele geçen arkeolojik buluntular veya kentin tarihsel süreci ile ilişkilendirilerek kapsamlı bir değerlendirmesi yapılmamıştır. Bu durum, dönemin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısını anlamada sikkelerin potansiyel katkılarının tam olarak ortaya konulmasını engellemiştir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında incelenen Kebren sikkeleri ile kentin ekonomisi, sosyal ve kültürel yapısıyla ilgili sorulara ışık tutmak amaçlanmıştır. Sikkeler üzerinde yer alan ikonografiler, lejantlar ve monogramlar, nümismatik bilimi çerçevesinde incelenerek bu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda Troya Müzesi sikke envanterinde yapılan taramada 370 adet Kebren sikkesi tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sikkeler, sikke katalogları, bilimsel yayınlar ve dijital veri tabanları dikkate alınarak değerlendirilmiş ve bu kapsamda bir katalog çalışması oluşturulmuştur. Katalog içerisinde ise çok sayıda mevcut olan aynı tip sikkeler arasından kondisyonu yüksek olanlara yer verilmiştir.

Bu tez çalışmasının, ikinci bölümünde "Genel Hatlarıyla Kebren Antik Kenti" başlığı altında kentin konumu ve çevresi, kuruluşu ve tarihi ile araştırma tarihçesi hakkında genel

bilgilere yer verilmiştir. Bu aşamada Strabon, Ksenophon, Ephoros, Thukydides gibi antik yazarlardan faydalanılmıştır.

Üçüncü bölümde yer alan "Kebren Sikkeleri" başlığı altında, kentin darp etmiş olduğu sikkeler tarihsel süreci ile birlikte ele alınmıştır. Böylelikle, Kebren'in nümismatik tarihinin, MÖ 6-5. yüzyıla tarihlenen sikkeler ile başladığı, kentin Antiochia Troas ismini alması ile darp ettiği bilinen MÖ 281-270 tarihli sikkeler ile son bulduğu anlaşılmıştır. Bu bölümde kentin ekonomik gücünün ve aynı zamanda siyasi ilişkilerinin sikkelere olan yansıması da ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde yer alan "Troya Müzesi'nde Bulunan Kebren Sikkeleri" başlığı altında, çalışma kapsamındaki sikkeler dönemlerine ve ikonografilerine göre tasniflendirilerek tipolojik bir sınıflandırma oluşturulmuştur. Bu sınıflandırmaya göre 12 ana tipe ayrılan sikkeler, dördüncü bölümde yer alan ve birinci alt başlık olan "Tipler" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde yer alan ve ikinci alt başlık olan "İkonografik Değerlendirme" başlığı altında ise sikkelerin ön ve arka yüzünde görünen ikonografilere yer verilmiştir. Çalışma kapsamındaki sikkelerin ön yüzünde yer alan; koç, Apollon, erkek başı, kadın başı, ile arka yüzünde yer alan; incus, gorgon, koç, aslan ve monogram, alt başlıklar halinde incelenmiştir. Bu aşamada ikonografik unsurlar incelenirken hem antik hem de modern kaynaklardan yararlanılmıştır. İkonografilerin sembolize ettiği unsurlar, mitolojik kavramlarla ilişkili olarak kısaca açıklanmış ve ana konudan sapmadan ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde yer alan ve üçüncü alt başlık olan "Semboller" başlığı altında, katalogta yer alan sikkelerde kullanılan semboller hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu semboller arasında bulunan meşale, kartal ve koç başı alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde yer alan ve dördüncü alt başlık olan "Lejantlar" başlığı altında, katalogta yer alan sikkelerin ön ve arka yüzlerinde görünen lejantlar ele alınmıştır. Net olarak okunamayan lejantların ise olası görünümlerine dair fikirler sunulmuştur.

Dördüncü bölümde yer alan ve beşinci alt başlık olan "Sikke Metali ve Ağırlık Birimi" başlığı altında, Kebren sikkelerinde kullanılan metallere değinilmiş ayrıca kentin sikke basımında kullandığı ağırlık birimine yönelik fikirde bulunulmuştur.

Dördüncü bölümde yer alan ve altıncı alt başlık olan “Sikkelerin Buluntu Yerlerine Göre İncelenmesi” başlığı altında, çalışma kapsamında incelenen sikkelerin bulunduğu ilçelerden bahsedilmiş ulaşılan sonuçlar tablo ve grafikle desteklenmiştir.

Beşinci bölümde yer alan “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde ise elde edilen veriler değerlendirilerek tezin ana kısmı tamamlanmıştır.

Tezin katalog bölümünde yer alan sikkelerin her biri ardışık bir şekilde numaralandırılarak 1 numaralı sikkeden başlayıp 123 numaralı sikkeye kadar sıralı bir düzen içinde sunulmuştur. Bu numaralandırma sikkelerin sistematik bir şekilde incelenmesine olanak sağlamıştır. Ön yüz ve arka yüz ikonografisi, çap, ağırlık, kalıp yönü gibi bilgiler katalog içerisine eklenmiştir. Sikke görselleri, detaylarının net bir şekilde görülebilmesi için büyültülerek katalog ile birlikte verilmiştir. Çalışma kapsamında oluşturulan sikke kataloğu, günümüze kadar Kebren sikkeleri ile ilgili yapılmış en kapsamlı katalog olma özelliği taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM
GENEL HATLARIYLA KEBREN ANTİK KENTİ

2.1. Konumu ve Çevresi

Kebren Antik Kenti, Çanakkale ili, Bayramiç ilçesinin yaklaşık 13-14 km güneydoğusunda bulunan (Lev. 2, Foto. 1) Çaldağ ve Akpınar köyleri arasındaki üç zirveden oluşan Çaldağ Tepesi üzerinde yer alır (Lev. 3, Foto. 2). Kentin kalıntıları, Çaldağ'ın en yüksek noktası olan 575 metre yükseklikteki Bakacak Tepe ile güneyde dik kayalıklarla çevrili Fuğla Tepe arasında konumlanmıştır (Cook, 1973: 327). Antik kentin surları bu iki tepeyi içine alacak şekilde Çaldağ ve Akpınar köylerine kadar uzanarak dağın her iki yamacında bir çember oluşturur (Körpe, 2008a: 378). Kalıntıların çoğu, kuzeyde yer alan Bakacak Tepe üzerinde bulunmakta olup, antik dönemde burası Akropolis olarak kullanılmıştır (Cook, 1973: 327) (Lev. 3, Foto. 3). Güneyde yer alan ve Çaldağ'a bir duvarla bağlı olan kayalık kütle şeklindeki Fuğla Tepe ise surla çevrili bir alan içerisinde kalırken mimari yapı kalıntılarını da gözler önüne sermektedir (Lev. 4, Foto. 4).

Arkaik ve Klasik dönemlerde, Troas Bölgesi'ndeki en geniş yüzölçümüne sahip kentlerden birisi olan Kebren, batıda Neandria ve Aleksandria Troas, kuzeyde Gergis, kuzeydoğuda Skepsis ve Palaiskepsis, güneyde Lamponia ve Gargara ile komşu durumdadır. Arkaik Dönemde sınırları tam olarak bilinmese de MÖ 5. yüzyılda akropolü ve 3 km'yi geçen suruyla 55 hektarlık bir alanı kapladığı bilinmektedir (Polat, 2010: 320).

Kentin, kuzeyinden geçen Kara Menderes Nehri'nin kıyısında Çiftlik Tepe olarak adlandırılan Prehistorik bir yerleşim yer almaktadır (Cook, 1973: 311). Bu yerleşim yeri, bereketli ovalara ve değerli maden kaynaklarına sahip olan Bayramiç Bölgesi'ndeki bilinen tek Prehistorik merkez olma özelliği taşımaktadır. Bu bölgede yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen arkeolojik verilerin Erken Bronz Çağı'na tarihlendiği bilinmektedir. (Özdoğan, 1990: 450).

Kaz Dağları'nın batı eteklerine, Bayramiç ve Ezine ovalarına hakim bir konumda olan kentin, 3 km kuzeyinde bulunan Pınarbaşı köyünde sütunlu bir yapıyla çevrilmiş bir kaynak çeşme bulunmaktadır (Clarke, 1817: 160-161; Schliemann, 1881: 58). Batıda yer alan ve kent surlarının dışında bulunan Ulucak Çeşmesi de kentin en önemli su kaynaklarından biri olmuştur (Lev. 4, Foto. 5). Antik dönemden beri kullanıldığı düşünülen bu çeşme günümüzde de kullanılmaya devam edilmektedir (Polat, 2010: 314).

Bereketli topraklar, bol su kaynakları ve verimli ovalarla çevrili bir alanda kurulan Kebren'in etrafında pek çok köy yer almaktadır. Kentin kuzeyinde ve batısında yer alan köylerde ovalık alanlar hakim olurken, tarım bu bölgede en önemli ekonomik güç haline gelmiştir. Yaklaşık 500 m batısında yer alan Akpınar köyünde, Kebren'e ait pek çok devşirme malzeme yer almaktadır (Fabricius, 1894: 913). Kentin güneyinde ve doğusunda yer alan köyler ise kuzey ve batıda bulunan köylerin aksine daha dağlık ve ormanlık alanlara sahiptir. Bu alanlarda yaşayan köy halkı ise tarımdan ziyade daha çok ormancılık ve hayvancılıkla uğraşmışlardır.

Ayrıca Kebren'in bulunduğu bölge, maden kaynakları açısından da oldukça zengindir. Kentin çevresindeki köylerin ana geçim kaynakları arasında tarım ve hayvancılık olmakla birlikte, maden yatakları da önemli bir yer tutmaktadır. İda Dağı'nda bulunan demir ve gümüş kaynaklarının Kebren'in kontrolü altında olduğu bilinmektedir (Başaran, 2002: 40). Kentin güneyindeki Andeira civarında ise bol miktarda çinko bulunmaktadır (Strabon, XIII. 1. 56). Bölgede günümüzde de halen işletilen gümüş madenlerinin yanı sıra çinko, kalay, demir ve altın gibi değerli madenlere de rastlanmaktadır.

2.2. Kuruluşu ve Tarihi

Kebren'in tarihine dair çeşitli bilgiler, nümismatik, epigrafik, mimari terrakotta gibi arkeolojik bulguların yanı sıra antik kaynaklardan da elde edilebilmektedir. Kebren ile ilgili bilgileri elde etmiş olduğumuz antik yazarlardan biri olan Ksenophon, kentin kurucularının Aiolisten gelen Kymeliler olduğunu dile getirmektedir (Ksenophon, III. 1. 18). Ephoros, kentin Kymelilerin bir kolonisi olarak kurulduğunu ifade etmiştir (Ephoros, frg. 22; Özhan, 2004: 209). Coğrafyacı Skylaks, Kebren'den Aiolis toprakları olarak bahseder (Özhan, 2004: 209). Strabon ise Dardania olarak isimlendirilen bölgenin güneyinde, Kebrenia Bölgesi olduğunu burada da Kebrene isimli bir kentin yer aldığını, ayrıca Homeros'un İlyada'sında geçen "*Şanlı Priamos'un meşru olmayan oğlu Kebriones"* şeklindeki sözlerinden hareketle, ülkenin veya kentin bu adla anılmış olabileceğini ifade etmiştir (Homeros, XVI, 365; Strabon, XIII. 1. 33). Skepsisli Demetrios'tan da alıntılar yapan Strabon, Kebren topraklarının Skepsis topraklarına kadar uzandığını, bu iki kent arasında akan Skamandros Nehri'nin sınır olarak kabul edildiğin, her iki kent halkının Antigonya'ya iskanı sağlanıncaya kadar birbirleri ile düşman olduklarını ve daima savaştıklarını aktarmaktadır (Strabon, XIII. 1. 33).

Antik kaynaklardan edinilen bilgiler değerlendirildiğinde Homeros Çağı'nda yani MÖ 8. yüzyılda Kebren isminde bir kentin var olabileceği düşünülmektedir (Başaran, 2002: 40). Kentte ele geçen yüzey buluntuları ve arkaik gri seramiklerin geniş yayılımı kentin, MÖ 6. ve MÖ 4. yüzyıllar arasında oldukça önemli ve büyük bir yer haline geldiğini göstermektedir (Cook, 1973: 337).

MÖ 8. yüzyıldan itibaren, Troas Bölgesi'ne Lesboslu Aioller tarafından göç hareketleri başlamıştır (Cook, 1973:360: Yazgı, 2008: 10) Strabon, Troas bölgesindeki Aiol yerleşimlerinin Lesboslu Aioller tarafından kuruldukları bilgisini verirken Kebren'i bunların dışında tutmuştur (Strabon, XIII. 2. 1.) Bu kolonizasyon hareketinde başı çeken iki kentin Lesbos Adası'nda bulunan Methymna ve Mytilene kentlerinin olduğu bilinmektedir. Antik kaynaklardan Kymeli Aioller tarafından kurulduğu bilinen Kebren'in kuruluşunda Mytilene kentinin de etkisinin olabileceği belirtilmektedir (Cook, 1973: 337).

Lidyalılar, MÖ 7. yüzyılın başlarında, Daskyleion'da kurdukları savunma üssü ile birlikte çok geniş bir alanı kontrol etmişlerdir (Balcer, 1984: 38). Bu yüzyılın sonlarına doğru ise Batı Anadolu'ya gelerek birçok kenti acımasızca yağmalayan Kimmerleri bozguna uğratmış ve bölgeden uzaklaştırmışlardır. Bir kısım Lydia askeri ise Antandros'ta kalarak buraya yerleşmişlerdir (Leaf, 1923: 265). Herodotos, Lidya Kralı Kroisos'un buradan, içinde Kebren kentinin de olduğu Aiol bölgelerine saldırdıklarını ifade eder (Herodotos, I, 26). Hatta, Neandria, Skepsis, Kebren gibi kentlerdeki Arkaik Dönem savunma duvarlarının, Lidyalıların bu tür saldırıları sonucunda inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir (Calvert, 1865, 54).

MÖ 7. yüzyıl başlarından itibaren Kuzeybatı Anadolu Lydialıların egemenliği altına girmiştir (Körpe, 2008b: 338). MÖ 547 yılından sonra ise Lydia kralı Kroisos'un yenilgisi ile, Anadolu'daki yerleşim yerleri Akhaimenid İmparatorluğu'nun kontrolüne girmeye başlamıştır (Herodotos, I, 154-156). Ancak, Perslerin Yunanistan seferi sırasında, Atina önderliğindeki Yunan kent devletleri, Salamis, Platea ve Mykale Savaşları'nda Pers hakimiyetine karşı ciddi bir direniş göstermişlerdir (Mansel, 2020: 285-294). Böylelikle, Kebren de dahil olmak üzere batı Anadolu'daki Yunan kentleri Akhaimenid İmparatorluğu'nun hakimiyetinden kurtulmuş, bölgede Atina hakimiyeti görülmeye başlanmıştır (Körpe, 2008b: 341).

MÖ 478 yılında, Atina önderliğinde, Kıta Yunanistan, Adalar ile Batı Anadolu'daki birçok yerleşimin yer aldığı Attika Delos Deniz Birliği oluşturulmuştur (Akalın, 2003: 7).

Atina Akropolünde bulunan kayıtlara bakıldığında bu birliğe dahil olan kentlerden biri olan Kebren'in, bölgedeki birçok kentten daha fazla vergi ödediği görülmektedir. MÖ 454-453 yıllarındaki vergi listelerinde 3 talent vergi ödediği, MÖ 450 yılında bu miktarın 8700 drahmi olduğu, MÖ 448-447 yıllarında ise vergi miktarının tekrar 3 talent olduğu belirtilmektedir (Meritt, vd., 1939: 314). Uzun bir aradan sonra Kebren'in adı MÖ 425 yılındaki listede tekrar karşımıza çıkmaktadır. Kebren'in ödemiş olduğu bu vergilerin, bölgedeki Assos ve Skepsis gibi komşu kentlerle kıyaslandığında, daha yüksek olduğu görülmektedir (Meritt, vd., 1939: 315-325).

MÖ 431-404 yıllarında Atina ile Sparta arasında gerçekleşen Peloponnesos Savaşları'ndan sonra Attika Delos Deniz Birliği dağılmış ve bölgede Pers hakimiyeti tekrar güçlenmiştir (Thukydides, IV. 45). Bu dönemde, Troas Bölgesi ve Çanakkale Boğazı Daskyleion'daki Pers satrabı Pharnabazos'un yönetimi altına girmiştir. Kebren ve civarı ise bu satraplığa bağlı olarak yerel bir hypark olan Dardanoslu Zenis tarafından yönetilmiştir. (Ksenophon, III. 1. 10-11). Daskyleion satrabı Pharnabazos adına, vergileri düzenli bir şekilde toplayıp satraba teslim etmekle görevlendirilen Zenis, bu bölgede Pers hakimiyetini sağlarken toplumun huzur ve güvenliğini artırmakta da başarılı olur. Ancak Zenis'in yakalandığı hastalık sebebiyle ani bir şekilde ölmesi, Persler tarafından Dardanos'a yeni bir yönetici atanmasına sebep olur. Kocasının ölümü üzerine, Zenis'in eşi Mania, değerli armağanlarla birlikte Pharnabazos'un sarayına gider ve ona *"Pharnabazos, kocam sana her bakımdan sadıktı; phorosları senin övgünü ve iltifatlarını kazanacak şekilde öderdi. Ben de sana eşim kadar hizmet edebilirim. Başka bir satrap atamana ne gerek var. Eğer benden memnun kalmayacak olursan görevden alır ve yetkiyi bir başkasına devredersin"* sözlerini dile getirir (Ksenophon, III. 1. 10-11)

Bu sözleri dinleyen Pharnabazos, bölgenin yönetimini Zenis'in eşi Mania'ya verir. Mania görevinin başına geçtikten sonra verdiği sözleri tutup vergileri düzenli bir şekilde toplar. Ayrıca, Pharnabazos'u sıklıkla ziyaret eden Mania, her gidişinde ona değerli armağanlar sunar (Ksenophon, III. 1. 12). Yöneticiliği sırasında Pharnabazos'un bölge dışına yaptığı seferlere kendi paralı askerleriyle katılır. Devraldığı kentleri egemenliği altında tutmakla birlikte Larisa, Hamaksitos ve Kolonai'ye de sefer düzenler (Ksenophon, III. 1. 16). Böylece, kısa sürede Pharnabazos'un en güvendiği yöneticilerden biri haline gelir. Bu dönemde Kebren, bölgenin önemli bir kenti durumuna gelir.

Mania'nın damadı Skepsisli Meidias, iktidarı zorla ele geçirmeye karar verir ve çevresindeki insanların da kışkırtmasıyla Mania ile onun 17 yaşındaki oğlunu öldürür (Ksenophon, III. 1. 14). Meidias, Mania'nın ölümünün ardından Pharnabazos'a armağanlar göndererek ondan bölgeyi yönetmesine izin vermesini talep eder. Fakat Pharnabazos, Meidias'ın armağanlarını da hükümdar olma isteğini de kabul etmez (Ksenophon, III. 1. 15; Kuhrt, 2007: 424).

MÖ 399 yılında Derkylidas komutasındaki Sparta ordusu Troas'a gelir. Burada yaptığı seferlerde sahil kentleri olan Larisa, Hamaksitos ve Kolonai'yi egemenliği altına alır. Derkylidas daha sonra, diğer kentlere de haberciler göndererek onlardan ittifak yapmalarını ister. Mania öldüğünden beri iyi muamele görmeyen İlion, Kokylis ve Neandria kentleri bu isteği hemen kabul eder. Ancak Pharnabazos'a bağlılığını sürdüren Kebren halkı, bu isteği reddeder. Bu duruma öfkelenen Derkylidas, hemen saldırı hazırlıklarına geçerek adaklar adar ancak bu konuda hayırlı alametler alamaz (Ksenophon, III. 1. 17). Derkylidas'a karşı büyük bir direniş gösteren Kebrenliler, kentlerini başarılı bir şekilde uzun bir süre savunurlar. Ancak, Sikyonlu komutan Athenadas, Kebrenlileri susuz bırakarak alt edebileceğini düşündüğünden, kente giden su kaynağını kesmeye çalışır. Kebrenliler ise karşı saldırıya geçerek Athenadas'ın askerlerini öldürür ve böylece Spartalılar geri çekilmek zorunda kalır. Ancak uzun süren saldırılar sonrasında Kebren halkının, artık kenti savunacak gücü kalmaz (Ksenophon, III. 1. 18). Pers satrabı Pharnabazos'un da kente yardım göndermeyeceğini anlayınca barbarlarla yan yana olmaktansa Hellenlerle yan yana olmayı tercih ederler. Derkylidas, bunun üzerine askerleriyle birlikte kentin kapılarına dayanır ve Kebrenliler tarafından içeri alınır. Kente bir garnizon yerleştirmekle yetinen Derkylidas, ardından Skepsis ve Gergis'e doğru hareket eder (Ksenophon, III. 1. 19). Bölgedeki Sparta hakimiyeti, MÖ 387 yılındaki Antalcidas Barışı olarak ta bilinen, Kral Barışına kadar sürer (Tenger, 1996: 137).

Antalcidas Barışı'na göre, Anadolu'daki tüm Yunan kentleri Perslere bırakılacak buna karşılık diğer Yunan kentleri ise bağımsız kalacaktı. Bu şartlara uyum sağlamayan bir kent olursa, Pers kralı diğer Yunan kentleriyle birlikte o kente saldıracaktı (Ksenophon, V. 1. 31; Mansel, 2020: 403). Bu barış antlaşması ile birlikte Kebren tekrar Pers hakimiyeti altına girmiştir. Ayrıca bu dönemde Kebren, Perslerin Anadoluda uygulamaya koydukları politika ile büyük oranda onarım görmüştür (Başaran, 2002: 40).

Kebren, MÖ 360 yılında, Spartalı komutan Charidemos tarafından oluşturulan, Ilion ve Skepsis'in de katıldığı siyasi oluşumda yer alır. Bununla birlikte özgürlüğünü tekrar kazanan Kebren'in bağımsızlık statüsü Pers satrabı Artabazos'un MÖ 340 yılındaki işgali ile son bulur (Tenger, 1996: 137; Başaran, 2002: 40). Ancak, Makedonya Kralı Büyük İskender'in bölgeye gelmesi ve MÖ 334 yılında Perslere karşı yapılan Granikos Savaşı'nı kazanması ile birlikte Kebren ve çevresi Makedonya hakimiyetine girmiş olur. Kısa bir süre Makedonya egemenliği altına giren kent Büyük İskender'in MÖ 323 yılında ölümünün ardından Diadokhlar arasında yaşanan çekişmelere tanık olur (Akalın, 2003: 9). Bu çekişmeleri fırsat bilen Makedon komutanı Antigonos Monophtalmos kendini Asya Kralı ilan ederek Troas bölgesini egemenliği altına alır (Akalın, 2003: 9).

MÖ 311 yılında Antigonos tarafından ortaya konulan Barış Deklerasyonu ile Diadokhlar arasında geçen çatışmalara son verilerek synoikismos sürecine girilir. Bu süreçle birlikte dağınık olan halkları bir araya getirerek sınırları ortadan kaldırmayı amaçlayan Antigonos Monophtalmos, merkezi yönetimi güçlendirerek karşılaşılabilecek engelleri aşmayı planlamaktadır (Akalın, 2003: 11). MÖ 310 yılında, Kebren, Skepsis, Neandria, Kolonai, Larissa ve Hamaksitos halkını, yeni kurmuş olduğu ve sonraki süreçte Aleksandria Troas ismini alacak olan Antigonya kentine yerleştirir (Strabon, XIII. 1. 26; Akarca, 1977: 8). Bu olayla birlikte Kebren, bağımsız kent devleti statüsünü kaybeder.

MÖ 303 yılında Troas'taki kontrolü ele geçiren Lysimachos, synoikismos sürecine dahil olan Skepsis halkının kentten ayrılarak yurtlarına geri dönmelerine izin verir (Strabon, XIII. 1. 33). Strabon, bu kararın nedeni olarak Skepsis ve Kebren'in synoikismos sürecinden önce dahi birbirleri ile daima çatışma halinde olmalarını gösterir. Ayrıca Strabon, Skepsislilerin aksine Kebrenlilerin, Aleksandria Troas'ta kalmaya devam ettiklerini belirtir ve kentin kendi zamanında artık var olmadığından söz eder (Strabon, XIII. 1. 33; Sevin, 2000: 68).

ANTIOXEΩN lejantlı bronz sikkelerin varlığı ise Kebren'in, I. Antiochos'un izniyle MÖ 3. yüzyılda *"Antiochia Troas"* adıyla yeniden kurulduğunu düşündürmektedir (Imhoof-Blumer, 1901: 43-44; Robert, 1951: 18). Bu hipotezi destekleyen Robert, Antiochia sikke ikonografisi ile Kebren sikkeleri ikonografisinin aynı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca sikkelerdeki *K* ve *B* harflerinin, kentin Brytis'in de katılımıyla yeniden kurulduğunu işaret ettiğini belirtmiştir. Robert, teorisini destekleyen bir başka kanıt olarak Assos'ta bulunan ve

MÖ 3. yüzyıla tarihlenen, Kebren'den bahseden bir yazıtı öne sürmüştür (Robert, 1951: 5-36).

Assos'ta, 1880'lerde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında, ortaya çıkarılan ve MÖ 3. yüzyıla tarihlenen Aiol lehçesindeki bir yazıtta Kebren adından iki kez söz edildiği görülmektedir (Cook, 1973: 338). Bu yazıttan hareketle; Aleksandria Troas'a göç ettirilen Kebren halkının burada uzun süre kalmadığı ve eski yurtlarına geri yerleşmiş olabilecekleri düşünülmektedir (Başaran, 2002: 41). Ancak kentte yapılan araştırmalarda Hellenistik dönem yüzey buluntularına ve mimari örneklerine rastlanmamıştır. Kebren'in yeniden kuruluş sürecinde Fabricius, Çaldağ'da herhangi bir Hellenistik dönem mimari parçanın bulunmamasına dikkat çekmiştir. Judeich te yeniden kuruluşa dair bir kanıtın bulunmamasına özellikle değinmiştir. Cook ise Kebren'in bulunduğu yerde bir Hellenistik yerleşim izi bulunmaması ve Kebren'de *ANTIOXEΩN* lejentlı sikkelerin ele geçmemesi sebebiyle Robert'in hipotezini tamamen reddetmiştir. Cook'a göre kent, yalnızca yeniden kurulmakla kalmayıp yaklaşık yüz yıl boyunca bağımsız olarak devam etmiş olsaydı mimari ve anıtsal yapıların bazı kalıntıları görülebilirdi. Ayrıca, Gergis ve Skepsis'te olduğu gibi yüzeyde Hellenistik çanak çömlek parçaları bulunmuş olurdu. Bütün bunlardan hareketle Cook, Hellenistik Dönem'in Kebren'de hiç olmadığı sonucuna varmıştır (Cook, 1973: 339).

2.3. Araştırma Tarihçesi

Kebren ile ilgili ilk araştırmalar 18. yüzyılda başlamış olsa da Çaldağ ve çevresindeki kalıntıların, Kebren Antik Kenti'ne ait olduğu görüşünü ilk kez ortaya atan kişi Çanakkale'de İngiliz konsolosu olarak görev yapan Frank Calvert'tir (Calvert, 1865: 51-57). Calvert, 1865 yılında, Çaldağ ve çevresinde yaptığı incelemeler sonucunda okunabilen 71 adet sikke bulmuştur. Bunlardan 25 adetinin Kebren'e ait olması ve 1 adetinin direkt akropolisten bulunmuş olması kentin lokalizasyonunun aydınlatılmasında önemli bir rol oynamıştır (Calvert, 1865: 55). Kentin, oldukça engebeli bir topoğrafyada yer almasına rağmen belirgin bir şekilde izlenebilen sur duvarlarını (Lev. 5, Foto. 6) tespit eden Calvert, bu duvarların toplam uzunluğunu yaklaşık 5 km olarak ölçmüş, bu surlar üzerinde ise 5 adet kapı olduğunu belirtmiştir (Calvert, 1865: 54). Ayrıca tepe ve yamaçlarda yaptığı incelemelerde çok sayıda antik yapıya ait kalıntı ve tahribata uğramış mezarlarla karşılaşan Calvert, bu mezarları kazarak bazı buluntular elde etmiştir. Güneyde bulunan mezarlarda ele geçen buluntular arasında, pişmiş toprak bir savaşçı başı, siyah ve bordo desenlerle

süslenmiş bir skyphos, bir aryballos, bronz-gümüş ve altın süsler, çapı 18 cm olan bronz bir phiale yer alır (Calvert, 1865: 54). Kuzeyde akropolisin hemen altında bulunan bir mezarda gövdesinde kabartmalı bir hilal bulunan tek kulplu vazo, pişmiş toprak sırsız iki küçük vazo, diğer mezarlarda ise yazıtlar bulmuştur. Bulunan kalıntıların hepsini erken döneme tarihlendirmiştir (Calvert, 1865: 55).

Kebren 1881 ve 1882 yıllarında Schliemann tarafından ziyaret edilmiştir. Schliemann, bu ziyaretlerinden elde ettiği bilgi ve sonuçları ise 1884 tarihli Troja'sında anlatmıştır. Calvert'in ortaya koyduğu kalıntıları inceleyerek Kebren'in Çaldağ üzerinde yer aldığı görüşünü doğrulamıştır (Schliemann, 1884: 310). Kentin akropolisini eski araştırmacılar gibi güneyde yer alan Fuğla Tepe üzerinde konumlandırmış ve bu alanda kayaya oyulmuş derinliği 4 metreyi bulan bir sarnıç (Lev. 5, Foto.7) kalıntısına rastlamıştır (Schliemann, 1884: 310). Schliemann, işçi tutarak kentin 14 farklı noktasında kazılar yapmıştır. Kazı çalışmaları sırasında yüzeyden 20-50 cm derinlikte ana kaya tespit edilirken ele geçen buluntular arasında yer alan gri ve siyah hamurlu seramiklerin Ballıdağ'ın erken evresi ile çağdaş olduğu anlaşılmıştır (Schliemann, 1884: 312). Açtığı mezarlarda ise gümüş küpeler, bronz kase, demir üçayak ve metal aletler bulmuştur. Bunların yanında kentte yaptığı araştırmalar sırasında bir adet gümüş Kebren sikkesi ve pek çok bronz sikke de ele geçirmiştir. (Schliemann, 1884: 312).

Kebren, 1888 yılında, Fabricius ve Kiepert tarafından ziyaret edilmiştir (Cook, 1973: 327). Fabricius yaptığı araştırmalar sonucunda tutmuş olduğu raporda Calvert'i doğrulamış ve yerleşimin Çaldağ'da yer aldığını belirtmiştir (Fabricius, 1894: 911-915). Fuğla Tepe üzerinde, 3,5 x 6 m ölçülerinde bir sarnıcın bulunduğunu ve sarnıcın çevresinde çok sayıda kiremit parçasının tespit edildiğini aktarmıştır (Fabricius, 1894: 912). Kent surlarının uzunluğunun 5 km olduğunu ve bu surlar üzerinde 5 kapı bulunduğunu belirten Fabricius, sur duvarlarını teknik ve işçilik açısından Neandria'nın geç dönem sur duvarlarına benzetmiştir (Fabricius, 1894: 912-913). Fuğla Tepe'de bulunan bir yazıt ise Fabricius'a bu alanın kentin nekropolü olabileceğini düşündürmüştür. Burada boyutları küçük ve tahribata uğramış mermer mezar stellerine rastlamıştır (Fabricius, 1894: 913). Ayrıca, Akpınar Kaynağından da bahseden Fabricius bu kaynağın kentin tek su kaynağı olduğunu belirtmiştir (Fabricius, 1894: 915).

Kent, Judeich ve Dragendorff tarafından, 1896 yılında ziyaret edilmiştir (Cook, 1973: 327). Judeich, önceki araştırmacılar gibi kenti Çaldağ'da tanımlarken akropolisin de Fuğla

Tepe'de olduğunu, buranın üzerinde evlere ait olabilecek kalıntılar ve bir sarnıç tespit ettiğini belirtmiştir (Judeich, 1898: 537). Akropolisin aşağısında yer alan düzlük alandaki temel kalıntılarının ise bir agoraya ait olabileceğini ifade etmiştir (Judeich, 1898: 537).

1911 yılında kent, Leaf ile Hasluck tarafından araştırılmıştır. Leaf, 1923 yılında yayınladığı kitabında Kebren hakkında ayrıntılı bilgilere yer vermiştir. Ancak önceki araştırmalara yenilik getirebilecek bir bulguya ulaşamamıştır. Leaf, diğer araştırmacılar gibi yerleşimin Çaldağ üzerinde kurulduğunu ve kalıntıların büyük bir kısmının Fuğla Tepe'de yer aldığını belirtmiştir. Kent surlarının yaklaşık 5 km. uzunluğunda olduğu bilgisini verirken bu surların farklı dönemlerde düzensiz yontma taşlarla inşa edildiğini belirtmiştir. Surların üzerinde ise 5 giriş kapısı bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kentin pek çok farklı noktasında yapı izlerinin gözlemlendiğini aktarmıştır (Leaf, 1923: 169).

Kebren ile ilgili en detaylı araştırmaları, 1959 ve 1966 yıllarında gerçekleştirdiği ziyaretlerle Cook yapmıştır. Cook'un bu çalışmaları sayesinde kent hakkında oldukça kapsamlı bilgiler elde edilmiştir. Kebren'i, Skamandros Vadisi'nin güneyindeki Çaldağ'ında konumlandıran Cook, elde ettiği verilere dayanarak kentin hata payı da içeren bir taslak planını çıkarmıştır (Cook, 1973: 327-328) (Lev. 6, Foto. 8).

Cook, kent surlarının ve burada görülen taş döşeli yolun MÖ 399'da Derkylidas'ın seferi sırasında Kebren halkını koruyan surlar olduğunu bildirmektedir. Sur duvarlarının kalınlığı kalenin batısındaki bir noktada 2.20 m, diğer bölgelerde ise 2.60-2.80 m'ye kadar ulaşmaktadır. Duvarlar, oldukça sağlam bir şekilde örülmüş olup yüzeyde ikiden daha fazla duvar örgüsü görülebilmektedir. Ancak bu duvarların farklı tarihlerde yapıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Cook, 1973: 330).

Kendinden önceki araştırmacıların surlarda beş giriş kapısı olduğunu belirtmesine rağmen Cook yalnızca, üç giriş kapısı tespit edebilmiştir. Bunlardan ilki olan kentin ana batı kapısı, güney kısımda yer alan ve Akpınar ile Zeytinoba arasında bulunan, Koca Çeşme olarak adlandırılan yükseltide yer alan kapıdır. İkinci kapı, kuzeybatıda yer almakta olup Ulucak Çeşmesi'nin karşısında bulunmaktadır. Kentin üçüncü kapısı ise diğer iki kapı arasında kalan alçak zeminde yer almaktadır. Lakin Cook, bu kapının zamanla uğramış olduğu tahribat nedeniyle artık görünemediğini belirtmektedir (Cook, 1973: 330-331).

Kentteki su kaynaklarını da inceleyen Cook, Çaldağ'da üç çeşme bulunduğunu, bunlardan ilkinin Akpınar yakınlarındaki Koca Çeşme, ikincisinin ise kuzeydeki alanın hemen dışında bulunan Ulucak Çeşmesi olduğunu aktarmaktadır. Üçüncü çeşme ise Çaldağ

Köyü'nün ötesindeki yol kenarında bulunan Çaldağ Çeşmesi'dir. Ulucak Çeşmesi'nin Derkylidas'ın kenti kuşatması sırasında Spartalı askerlerin suyunu kesmeye çalıştığı kaynaklardan biri olabileceğini öne sürmektedir (Cook, 1973: 331).

Cook, Akropolis çevresinde tespit ettiği kaçak kazı çukurlarında 17 parça mimari terrakotta buluntusu ele geçirmiştir (Cook, 1973: 334-336). Gorgon betimli antefiksler, figürlü friz parçaları, pediment heykeline ait olduğu düşünülen bir parça ve savaşçı başı betimli bir aryballostan oluşan bu grup (Lev. 7, Foto. 9-10), Åkerström'un çalıştığı mimari terrakottalara dayanarak MÖ 6. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmiştir (Åkerström, 1966: 7). Buluntular arasında yer alan savaşçı başı betimli aryballos, Aiolis Bölgesinde de benzer örnekleri bulunan bir türdür. Bu tür buluntular MÖ 6. yüzyılda Kebren'in Aiolis bölgesiyle güçlü bir kültürel bağa sahip olduğunu akıllara getirmektedir. Kebren'in iç kesimlerindeki konumu ve isminin çağrıştırdığı yerel gelenek, kentin yalnızca bir koloni şehri değil aynı zamanda Palaigargara ve Skepsis gibi yerleşimlerde olduğu gibi, kolonistler ve yerli halkın birlikte yaşadığı bir yerleşim yeri olduğunu düşündürmektedir (Polat, 2010: 320).

Cook, yerleşim yerinde hem daha önce araştırma yapanların hem de kendisinin bulduğu seramiklerin, Arkaik Dönem'den Geç Bizans'a kadar uzanan farklı dönemlere ait olduğunu belirtmiştir. Cook'un 1966 yılında yerleşim alanında yaptığı araştırmalar sonucunda bulduğu erken dönemlere tarihlenen çanak çömlek parçalarını inceleyen Mellaart yaptığı incelemeler neticesinde bu parçaları Troya VI, Geç Tunç Çağı'na tarihlendirmiştir. Cook ise araştırmalarında ele geçen seramik, figürin parçaları ve çok sayıdaki mimari terrakottalardan yola çıkarak Kebren'deki yerleşimin Assos'tan daha önce kurulduğu sonucuna varmıştır (Cook 1973: 336-337).

Cook, yüzeydeki arkaik gri seramiklerin geniş yayılımı nedeniyle Kebren'in, MÖ 6. yüzyılda önemli bir kent haline geldiğini ve aynı yüzyılın sonunda akropolisin renkli binalarla süslendiğini belirtir. MÖ 5. yüzyılda ise Kebren açıkça önemli bir şehir haline gelmiştir. Kebren'in bu dönemde Attika Delos Deniz Birliği'ne ödediği verginin, Assos ve Skepsis'in 1 talentine karşılık 3 talent olarak kaydedilmesi bu durumu desteklemektedir (Cook, 1973: 337).

Ayrıca Kebren'in komşuları üzerindeki etkisine de değinen Cook, Gergis'te Kebren tipi karakteristik mezar taşlarına rastlamış ve Gergis'e ait bir sikkenin arka yüzündeki Ⱬ monogramına dikkat çekmiştir. Bu durum basit bir yargı gibi görünse de Kebren'e ait özel

bir monogramdır. Gargara'nın bazı klasik sikkelerinde de Kebren'in episemonu olarak kullanılan koç başı figürü bulunmaktadır (Cook, 1973: 337).

Kentte, 1971 yılında Prof. Dr. Yusuf Boysal ve ekibi, şehir surları, tapınak ve çevresini kapsayan çalışmalar gerçekleştirmiştir. Yapılan incelemelerde, kenti çevreleyen sur duvarlarının kalınlıklarının 2,60 m ile 4,20 m arasında değiştiği belirlenmiştir. Surun farklı bölgelerinde ise 5 adet kapı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi, Çaldağ Köyü'nün 300-400 m güneybatısında bulunan giriş kapısıdır. İkinci kapı, ilk kapının solundan ilerleyen duvar üzerinde ve Fuğla Tepe'nin yamacında yer almaktadır. Akpınar Köyü tarafında bulunan üçüncü kapı ise, Fuğla Tepe'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Dördüncü kapı, Dedetepe'nin burun kısmında bulunan küçük bir tepenin üzerinde yer almakta olup, en sağlam kapılardan biridir. Beşinci giriş kapısı ise tapınağın kuzeyinde konumlanmıştır (Boysal, 2012: 381).

Çalışmalar sırasında, tepenin doruğunda düz bir alan ve burada bazı duvar izleri görülmüştür. Bu düz alanın önemli bir yapıya ait olduğu düşünülerek burada detaylı incelemeler yapılmıştır. İncelemeler sırasında bu alanın kuzeyinde yer alan yıkıntı toprağının içinde pişmiş toprak mimari parçalar tespit edilmiştir. Burada son derece muntazam ve çoğunlukla küçük taşlardan inşa edilmiş iki teras duvarı ortaya çıkmıştır. Bu terasların temizlenmesi esnasında ise, tapınakla ilgili olduğu düşünülen çok sayıda mermer ve pişmiş topraktan yapılmış mimari parçalar ele geçmiştir. Tapınağın bulunduğu düzlükte yapılan çalışmalar sırasında ilk olarak yapının kuzey duvarı saptanmıştır. İnce ve yassı taşlardan örülen bu duvar, anakaya üzerinde konumlanmaktadır. Tapınağın temizlenmesi sırasında güney duvarında oyuk kısımlar tespit edilmiştir. Bu oyukların bulunduğu alandaki bazı duvar taşları, söz konusu bölgenin duvar temeli için özel olarak hazırlandığını düşündürmektedir (Boysal, 2012, 381-82).

Antik kentte, 1973 yılında Prof. Dr. A. Akarca tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda, Troya VII dönemine tarihlenen Geç Tunç Çağı'nın son evresine ait seramikler bulunmuştur. Ancak bu seramiklerin kentin hangi bölgesinde ele geçtiği bilgisi belirtilmemiştir (Bektaş, 2011: 161). Akarca'nın bulduğu seramikler arasında yer alan "*Kebren-Tapınak Çevresi*" isimli malzeme, kentte bir tapınağın varlığına işaret ettiğini göstermektedir (Bektaş, 2011: 24).

Apollon Smintheion kazı ekibinden A. G. Akalın, 1992 ve 1995 yıllarında Kebren'i ziyaret etmiştir. Hellenistik Dönem Aleksandria Troas synoikismosunu ele aldığı doktora

tezi çalışması kapsamında burada incelemeler yapmış ve bazı alanlarda sondaj çalışmaları gerçekleştirmiştir (Akalın, 1999).

1997 yılında Troia Projesi ekibi, kentte tekrar araştırmalar yapmış, ancak bu araştırmalarda da Geç Tunç Çağı'na ait buluntuların tam olarak hangi alandan çıktığı belirlenememiştir (Aslan vd., 2003: 185). Kebren'in Geç Tunç Çağı'na ait yerleşiminin büyük ihtimalle antik kentin altına gömülmüş olduğu düşünülmektedir. Ancak bu durumun kesin olarak doğrulanabilmesi için Kebren'de detaylı arkeolojik kazıların yapılması gerekmektedir.

Doktora ve yüzey araştırmaları kapsamında araştırılmaya devam edilen kent, 2022 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Nurettin Bataray tarafından "Çanakkale İli, Bayramiç, Ezine ve Ayvacık İlçeleri Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması" kapsamında ziyaret edilmiştir. Bu ziyaret sırasında, Bakacak Tepe üzerinde yer alan tapınak mimarisi hakkında önemli bilgiler sağlayabilecek olan pişmiş toprak çatı kiremitleri bulunmuştur (Lev. 8, Foto 11) Ayrıca çok sayıda Klasik Dönem seramik parçaları kayıt altına alınmıştır. (Bataray, vd. 2023: 587).

Kent, 2023 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Yaman tarafından "Çanakkale İli, Merkez, Ezine ve Bayramiç İlçelerinde Arkaik Dönemden Geç Roma Dönemi Sonuna Kadar Arkeolojik Yüzey Araştırması" çalışması kapsamında ziyaret edilmiştir. Bu ziyaret sırasında, MÖ 7. yüzyıl ile MÖ 4. yüzyıla tarihlenen seramik parçalarına rastlanıldığı belirtilmiştir (Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Yaman'ın 2023 yılı sonuç raporu).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KEBREN SİKKELERİ

İlk sikkelerin kesin olarak ne zaman icat edildiği bilinmemekle birlikte MÖ 7. yüzyıl sonlarına tarihlendiği konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Herodotos, Lidyalılardan bahsederken *"Bizim bildiklerimiz içinde ilk olarak altın ve gümüş para basan ve kullanan ve ilk olarak ufak tefek ticaret işlerine girişenler bunlardır."* diyerek Lidyalıların bu alandaki öncülüğünü vurgulamaktadır (Herodotos, I, 94). Bugün Manisa'nın Salihli ilçesinde yer alan Paktolos Çayı'nda doğal halde bulunan elektronun (altın ve gümüş alaşımı) çıkarılıp işlenmesiyle zenginleşen Lydialılar, MÖ 7. yüzyılda sikke kullanımına başlamış ve bu sayede Batı Anadolu'da büyük bir güç haline gelmişlerdir. 1904-1905 yıllarında Efes'teki Artemis Tapınağı'nda yapılan kazılarda, Lydialılar tarafından basılmış 93 adet elektron sikke ortaya çıkarılmıştır. MÖ 650-600 yıllarına tarihlenen bu sikkelerin bir kısmının ön yüzünde aslan başı figürü, arka yüzünde ise incus adı verilen çukur bir iz bulunmaktadır. Aslan, Lydia Krallığı'nın simgesi olduğundan, bu sikkeler Lydia krallarının ilk sikke örnekleri olarak kabul edilmektedir (Tekin, 1992: 56).

Sikke basımı Lydia Krallığı'ndan sonra, Lydia'nın ticari ilişkilerde bulunduğu İyonya Bölgesi'ne geçmiş, MÖ 7. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde artık Yunan kentleri de sikke basmaya başlamışlardır. Burada sikke basımı ilk önce ticaret şehri Aigina ve hemen sonrasında ise Atina ve Korinthos tarafından benimsenmiştir (Mansel, 2020: 185). Lydia'nın son kralı Kroisos (MÖ 561-546) döneminde ise bir sikke reformu gerçekleştirilmiştir. Kroisos, elektronu altın ve gümüş olarak ayrıştırmış, hem altın hem de gümüş olarak ayrı ayrı sikke darbı başlatmıştır (Tekin, 1992: 74). Böylece sikke basımı çok geçmeden İtalya'nın güneyindeki ve Sicilya'daki Yunan koloni kentlerine kadar yayılmıştır. MÖ 6. yüzyıl ortalarından itibaren Akdeniz dünyası sikke ile tanışmış ve sikke basıp kullanmaya başlamıştır (Tekin, 1992: 57-58). İlk sikkelerin işlevi hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ancak bazı teorilere göre, sikkeler muhtemelen askerlerin maaşlarının ödenmesi veya devletin aldığı ya da yaptığı ödemeler gibi geniş kapsamlı ekonomik işlemler için kullanılmış olabilir. Bu teoriler sikkelerin işlevini anlamamıza yardımcı olacak niteliktedir (Howgego, 1998: 2).

Batı Anadolu'nun kuzeybatı köşesinde yer alan Troas Bölgesi'nde sikke basımı esas olarak MÖ 5. ve 4. yüzyıla tarihlenirken, bu bölgede bulunan Abydos, Kebren, Dardanos ve Zeleia gibi kentlerin ise MÖ 6. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başladıkları ifade edilir.

Wroth'a göre, bu kentlere atfedilen sikkelerin hiçbiri tartışmasız bir şekilde kabul edilmemiştir (Wroth, 1894, XIII).

MÖ 7. yüzyılda Kymeli Aioller tarafından kurulan Kebren'in oldukça erken sayılabilecek bir dönem olan MÖ 6-5. yüzyılda sikke darp etmeye başladığı bilinir. Bu sebeple arkaik dönemde önemli bir başarıya ulaştığı ifade edilir. Bu durum MÖ 500 yılından önce basmaya başladığı gümüş sikkeler ile de kanıtlanmaktadır. Diğer önemli Troas kenti Abydos, bu kadar erken bir tarihte sikke basmaya başlamış bir başka şehir olarak dikkat çekmektedir. Her iki kentte de bulunan gorgon başlı sikkeler incelendiğinde karşılıklı bir etkinin olduğundan söz edilebilir.

Calvert'in Kebren'de bulduğu sikkeler arasında; 25 adet Kebren, 9 adet Aleksandria Troas, 7 adet Gergis, 3 adet Skepsis, 3 adet Gargara, 2 adet Neandria, 2 adet Aeolis, 2 adet Thasos, 2 adet Mytilene, 1 adet Assos, 1 adet Hamaksitos, 1 adet Proconnesos, 1 adet Kyzikos, 1 adet Kyme, 11 adet Roma ve Bizans sikkesi, 10 adet ise okunamayan sikke bulunmaktadır. 1 adet Gargara ve 1 adet Mytilene gümüş sikkeleri dışında Calvert hepsinin bronz olduğu bilgisini verir (Calvert, 1865: 55). İlion'dan hiç sikke bulunmamış olmasını Robert, Kebren'in ilişkilerinin daha çok güneyle olduğunu gösterdiği şeklinde yorumlamıştır (Robert, 1951, 82-84). Ancak bu durum Antigonya'yı yaratan synoikismosta, Kebren'in ortadan kalktığı 310 yılında, İlion'un henüz sikke basmadığını doğrulayan bir teori olarak ta düşünülebilir (Bellinger, 1961: 188).

Troas'ın diğer önemli şehirlerinden Abydos ve Assos'un aksine, Kebren, arkaik dönemde sadece gümüş sikkeler basmıştır. Head, Kebren sikkelerinin MÖ 6-5. yüzyıllara ait elektron ve küçük gümüş sikkeler ile MÖ 4. yüzyıla ait bronz sikkelerden oluştuğunu belirtmiştir (Head, 1887: 470). Kentin bol miktarda bastığı gümüş sikkeler arkaik dönemde önemli bir ekonomik güce sahip olduğunu gösterir. MÖ 6-5. yüzyıla tarihlenen ilk gümüş sikkelerin ön yüzünde kentin episemonu olan koç başı figürü arka yüzde ise arkaik dönem sikkelerinde sıklıkla karşımıza çıkan incus yer alır (Lev. 8 Foto. 12). Bir sonraki seri MÖ 5. yüzyıla tarihlenen gümüş sikkelerdir. Bu sikkelerde ön yüzde yer alan koç başı ile arka yüzde yer alan incus betimi devam ederken bazen ön yüze *KEBP* (Lev. 9, Foto. 13) veya *KEB* lejantları eklenir (Head, 1887: 470). MÖ 5. yüzyıldan itibaren basılan bazı sikkelerde gorgon, buzağı, grifon ve aslan da görülmeye başlanır. Ancak bu sikkelerin Kebren'e atfı kesin olarak kabul edilmemektedir. Bunun sebebi ise arka yüzünde sadece incus bulunan Kebren sikkelerini kesintiye uğratıyor olmasıdır (Wroth, 1894: 42). Brandis, Kebren

sikkelerine bir koç başı ve iki koç başı tiplerine sahip bazı elektron sikkeler atfeder. Ancak bu atıf çok şüpheli görünmektedir (Wroth, 1894: 42).

Klasik dönemde gümüş sikkeler basmaya devam eden kentin MÖ 448-447 yıllarına ait vergi listesinde Attika Delos Deniz Birliği'ne ödediği 3 talent vergi ile de ekonomik refahını koruduğu anlaşılmaktadır. Küçük değerdeki sikkelerin basımı, Kebren'in dış dünyayla sınırlı ticari teması olduğu şeklinde açıklanabilir. Ekonomisi büyük ölçüde hayvancılığa dayalı olan Kebren'in Troas'ın iç kesimlerinde yer alması, biraz izole bir konumda ve kara ulaşım yollarından uzak olması nedeniyle parasal dolaşımı oldukça sınırlı kalmış olmalıdır. Dolayısıyla Kebren'in sikke basımı daha mütevazi ve küçük kentlerin oluşturduğu yerel pazara yönelik olmuştur (Lazzarini, 1986: 28).

Kebren'in son gümüş serisi; ön yüzünde yan yana iki koç başı ve altta üç yapraklı bir çiçek süslemesi, arka yüzde dört bölmeli kare bir incus yer alan bir oboldür (Lev. 9, Foto. 14). Ön yüzdeki tipin Delphi'de daha eski örneklerine veya Lesbos'ta hemen hemen çağdaş örneklerine rastlanabilir ve şüphesiz çoğu Troas kentinde olduğu gibi Kebren'de de mevcut olan Apollon Kültü (Apollon Smintheus) ile ilişkilidir. MÖ 5. yüzyılın sonlarına doğru Kebren, muhtemelen önce Atina İmparatorluğu'nun sömürülmesi, sonra da hızlı çöküşü ile bağlantılı olan bir gerileme süreci yaşar ve sonuç olarak sadece bronz sikkeler basmaya başlar (Lazzarini, 1986: 28-29). MÖ 430-420 yıllarında gerçekleşmiş olabilecek ekonomik çöküş, bronz sikkelerin ortaya çıkmasıyla da belgelenmiştir. Başlangıçta Kebren ve diğer Troas şehirlerinde olduğu gibi, bronz sikkeler küçük ölçekli işlemler için kullanılır. Daha sonra ise sadece bronz sikkeler basan kentlerde olduğu gibi, tek dolaşımdaki para olarak işlev görür. Bronz sikkeler basmak, yani ilk kez sadece güvene dayalı bir değere sahip para birimi kullanmak, bir zorunluluk haline gelir. Aynı zamanda yoksul ve durgun bir ekonominin işareti olur (Lazzarini, 1986: 29).

İlk basılan Kebren bronzları, son gümüş serisinin devamı niteliğindedir. Ön yüzünde yan yana iki koç başı ve altta üç yapraklı bir çiçek süslemesi, arka yüzünde ise üzerinde kentin adının ilk iki harfinden oluşturulan ve tüm alanı kaplayan, ΧΕ monogramı bulunur (Lev. 9, Foto. 15). Bu sikkeler sadece bir birimdir. Yaklaşık bir gram ağırlığında ve 9-10 mm çapındadır. Pek yaygın olmayan bu bronz sikkeler; muhtemelen sınırlı sayıda basılmış ve kısa bir süre dolaşımda kalmıştır. Büyük olasılıkla gümüş obol ile eş zamanlı olarak basılmıştır. Bu nedenle, MÖ 420 ile 412 yılları arasında basıldıkları düşünülmektedir. 412 yılının kesin bir tarih olduğu belirtilir çünkü bu yıl kent, Persler tarafından ele geçirilmiş ve

tüm Troas gibi Frigya satraplığının bir parçası haline gelmiştir (Lazzarini, 1986: 29-30). Sikkenin arka yüzündeki monogram, bölgeye özgü olup Yunan dünyasında da birkaç benzeri örneğe sahiptir. Örneğin Terone ve Tegea'da olduğu gibi. Bronzun, mantıksal olarak, gümüşle çağdaş olduğu göz önüne alındığında, arka yüzdeki incusu tekrarlamadığı, sadece ön yüzün aynı olduğu görülmektedir. Muhtemelen aynı kalıp kullanılarak üretilmiştir. Bu, bizi iki metal arasındaki anlamını bilmediğimiz tipolojik bir ayrışmayı düşünmeye sevk etmektedir (Lazzarini, 1986: 30).

Kentin adını simgeleyen monogram, ikinci bronz serisinde de görülür. Öncekilere göre çok daha fazla basılan bu bronzların ağırlıkları bir gram civarındadır. Ön yüzünde, sol tarafa bakan Pers taçlı bir erkek başı, arka yüzünde ise tüm alanı kaplayan ΞΕ monogramı bulunur (Lev. 10, Foto. 16). Şimdiye kadar bu paraları tanımlayan araştırmacılar, daima ön yüzde tasvir edilen sakalsız erkek başının üzerinde yer alan Pers başlığına dikkat çekmişlerdir. Ancak hiçbiri bu figürü, Strabon'un belirttiğine göre, MÖ 412 yılından 399 yılına kadar Kebren'de Akhaimenid Kralı Artakserkses II Mnemon adına hüküm süren bir satrap olan Zenis'in profili olarak tanımlamak istememiştir (Lazzarini, 1986: 30-31). Bu dönemde Dardanos'ta basılan Pers standartındaki sikkeler üzerinde de Zenis görülmektedir (Körpe, 2010a: 59). Zenis adına basılmış ve onun monogramını taşıyan bu sikkeler, Zenis'i at üzerinde gösterir (Lev. 10, Foto. 17). Bu tasvir daha sonra o şehri tanımlayan bir süvari figürüne dönüşecektir (Lazzarini, 1986: 31).

MÖ 5. yüzyılın sonları ile MÖ 4. yüzyılda satraplık sikkelerine pek çok örnek verilebilir. Küçük Asya'daki satraplık sikkelerinden bazıları Pers yöneticilerinin isimlerini ve portrelerini taşır. Örneğin, Misya'da yer alan Kyzikos'ta, Pharnabazos MÖ 410 yılında gümüş staterler basmıştır (Lev. 10, Foto. 18). Lampsakos'ta ise Orontas, yaklaşık MÖ 362 yılında bir altın stater basmış, bronz paralar üzerinde de kendi portresini kullanmıştır (Lev. 11, Foto. 19). Kisthene'de ön yüzde Orontas'ın bulunduğu sikkeler mevcuttur (Lev. 11, Foto. 20). Biraz daha uzaklarda, Teuthrania'da, Procles, MÖ 399 tarihli bronz sikkeler üzerinde görünmektedir (Lev. 11, Foto. 21). Bu nedenle, aynı dönemlerde ve coğrafyada Zenis'in de Kebren'de iktidara yükselişini kutlamak istemesi ve MÖ 412 ile 399 yılları arasında kendi portresiyle bronz paralar bastırmış olması oldukça mümkündür. Bu paralar muhtemelen şehrin yönetiminde kendisinden sonra gelen eşi Mania döneminde de kullanılmıştır ve Kebren'in, Spartalı Derkylidas tarafından MÖ 399 yılında, Pers boyunduruğundan kurtarılmasına kadar dolaşımda kaldığı düşünülmektedir (Lazzarini, 1986: 31).

Yeniden kazanılan özgürlük, tüm Ege Yunan kolonilerinin Akhaimenid kralının egemenliği altına geri dönüşünü simgeleyen MÖ 387 yılındaki Antalcidas Barışı'na kadar sürmüştür. Lazzarini, özel bir koleksiyonda saklanan ve yayınlanmayan, ön yüzünde sağa dönük, saçları ensede toplanmış bir kadın başı ile arka yüzünde sağa dönük koç başı tasvir edilen bronz sikkenin bu döneme tarihlendirildiğini ifade eder (Lev. 12, Foto. 22) Sikkenin hem Troas'ta bulunmuş olması hem de daha sonra basılan Apollon/koç başı serisine benzemesi sebebiyle kesin olarak Kebren'e atfedilir (Lazzarini, 1986: 31-32). Lazzarini, kadın başının muhtemelen bir nimfeye ait olabileceği ve İda Dağı'nın su kaynaklarıyla ilgili bir kültle ilişkilendirilebileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Bu sikkede yer alan ön yüzde saçları ensede topuz yapılarak toplanan kadın figürünün kocasının ölümünden sonra Kebren'e yerleşerek batı Troas'a operasyonlar düzenleyen Mania'ya ait olabileceği düşünülmektedir. Bronz sikkenin şehirdeki kısa süreli özgürlük dönemine tarihlendiği varsayılmaktadır. Sikkenin sınırlı sayıda basılması ve kısa süre dolaşımda kalmış olması da bu varsayımı doğrular niteliktedir (Lazzarini, 1986: 32).

Kebren'e ait dördüncü bronz sikke serisinin en bol ve çeşitli olanı MÖ 387 sonrasına tarihlendirilebilir. Bu seride ön yüzde, Apollon'un defne çelenkli başı sağa veya sola bakar. Bazen alanda *K* veya *KE* lejantları ile çeşitli semboller bulunur. Arka yüzde sağa veya sola koç başı yer alırken ön yüzdeki gibi, monogramlar veya semboller bulunur (Lev. 12, Foto. 23) Lazzarini, bu serinin sadece çok sayıda basılmış birimlerden değil, aynı zamanda iki, dört ve sekiz birimlik sikkelerden de oluştuğunu ifade eder. Ağırlıklar bir birim sikkeler için yaklaşık 1 gram, 2 birim sikkeler için 1,5-2 gram, dört birim sikkeler için 3-5 gram, sekiz birim sikkeler için ise 7-9 gram civarındadır. Bu paraların çapları sırasıyla yaklaşık 7-10 mm, 10-15 mm, 15-16 mm ve 20-22 mm civarındadır (Lazzarini, 1986: 32-33).

Bu sikkelerde kalıplar oldukça iyi hazırlanmış ve büyük bronz sikkelerde sanat seviyesi oldukça iyi bir noktaya ulaşmıştır. Kamu ve özel koleksiyonlarda korunmuş ve antika pazarında bulunabilen çok sayıda örnek ve bunlardaki çeşitlilik, bu sikkelerin birkaç yıl boyunca basıldığını göstermektedir. Bu bronzların, Büyük İskender'in kenti hakimiyeti altına almasından sonra da geçerli olmaya devam ettiği düşünülebilir. Ancak bu bronz sikkelerin basımının, MÖ 310'da Antigonos'un Kebren halkını şehirlerinden çıkararak Antigonya'nın kurulmasına yol açan synoikismosa katılmaya zorlamasıyla sona erdiği anlaşılmaktadır. Synoikismosa dahil edilen altı kentin seçilmesinin arkasındaki sebep bilinmemektedir. Ancak Skepsis ve Kebren sakinleri, fırsatını bulur bulmaz Antigonya'dan

ayrılıp özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Strabon'dan Skepsis'in orijinal yerinde yeniden kurulduğu ve aynı etnik kökenle sikke basmaya devam ettiği kesin olarak bilinmektedir. (Kagan, 1984: 29) Kebren'in ise adını muhtemelen göçü sağlayan I. Antiochos'un onuruna Antiochia olarak değiştirdiği anlaşılmaktadır. Bunu da beşinci ve son Kebren serisi olarak gösterilebilecek bronz sikkelerin varlığı ortaya koymaktadır. (Lazzarini, 1986: 33)

Ön yüzde Apollon, arka yüzde koç başının bulunduğu ve *ANTIOXEΩN* lejantının yer aldığı küçük bir grup sikkeyi Imhoof-Blumer, Kebren ile özdeşleştirmiştir (Lev. 12, Foto. 24) Judeich bu konuya şüpheli olarak baksa da Imhoof-Blumer için bu denklemin dışında bir çözüm pek mümkün görünmemektedir. Hatta koç başının altındaki kartal simgesi Kebren sikkelerinin yanı sıra Antiochia sikkelerinde de tasvir edilmiştir. Kural olarak farklı şehirler tarafından eş zamanlı madeni para basımı için ortak bir tip olarak yalnızca arka yüz kullanılır. Assos ve Lamponeia'daki boğa başı, Skepsis ve Skamandreia'daki çam ağacı gibi. Ön yüzdeki görseller ise hep farklı kullanılmıştır. Imhoof-Blumer, her iki sikke grubundaki sembollerin tam olarak aynı olması sebebiyle Kebren'in bir Selevkoslu tarafından Antiochia adıyla tekrar kurulduğunu söyler (Imhoof-Blumer, 1901, 43-44). Bu görüşü destekleyen Babelon da, İskender'in ölümünden sonra Antigonos'un Kebren ve Skepsis halkını yeni kurduğu ve Lysimachus döneminde Aleksandria Troas adını alacak olan Antigonya'ya naklettiğini bunun ardından MÖ 281 civarında I. Antiochos'un, Kebreni, Antiochia adıyla yeniden kurduğunu ve ona *ANTIOXEΩN* lejantı bulunan paralar bastığını ifade etmiştir. (Babelon, 1910, 1285-1286) Robert'e göre ise, Antiochos'un lütfuyla bağımsızlıklarını yeniden kazanan Kebrenlilerin yeni şehre kralın adını vermiş olmaları anlaşılır bir şeydir. Ona göre, Antiochos gerçekten bu şehrin kurucusudur ve yasal olarak onları Aleksandria Troas'tan ayırma, onlar için bağımsız bir bölge oluşturma, onlara yeniden bir şehir kurma kararı almıştır (Robert, 1951:22). Tamamen aynı tip ve sembollere fakat farklı şehir adlarına sahip sikkeler için iki şey varsayılabilir: ya şehrin adının değişmesi ya da şehir nüfusunun tamamının başka bir yere taşınması. MÖ 310 yılında Skepsis, Kebren ve Neandrialıların katılmaya zorlandığı Antigonya synoikismosunun öncesinde ve sonrasında basılan sikkeler bu iki duruma örnek teşkil eder. Aleksandria Troas'ın erken dönem bronz sikkeleri (Lev. 13, Foto.25) göçmen komşuları Neandrialıların sikkelerinde (Lev. 13, Foto. 26) kullandığı tipleri ve sembolleri (Apollon başı, otlayan at ve tahıl) aynen tekrar eder. Antiochia sikkelerinde de Apollon, koç başı ve kartalın yer alması eski tipleri devraldıklarını gösterir (Imhoof-Blumer, 1901, 43-44). Strabon'un sözlerine göre Lysimakhos yalnızca Skepsislilerin eve dönmesine izin verir. Ancak Antiochia sikkelerinin varlığından; ya Kebrenlilerin yeniden

yerleşiminin tamamlanmadığı ya da şehrin Lysimachus'un ölümünden kısa bir süre sonra, belki de Antiochos'un isteğiyle yeniden iskan edildiği sonucuna varılabilir. İktidardaki Selevkoslar onuruna Antiochia adını benimseyen ve MÖ 281-270 yılları arasında bu adla bronz sikkeler basanların o dönemde Kebrende yaşayanlar olduğu kesindir. Ancak bu küçük grubun özel konumu ve Antiochia ile ilgili başka bir bilginin olmayışı yeni topluluğun kısa sürede başlangıçtaki önemini kaybettiğini ve eski kentin yavaş yavaş tekrar terk edildiğini göstermektedir (Imhoof-Blumer, 1901: 43-44).

Bazı, Antiochia sikkelerinde Apollon'un başının her iki yanında *B* ve *K* lejantları görülmektedir. Burada yer alan K harfinin muhtemelen Kebren anlamına geldiği, B harfinin ise, Troas'ta adı B harfi ile başlayan tek kent olan Birytis olabileceği, bu sebeple Kebren ve Brytis'in birlikte darp etmiş olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu sikkelerin arka yüzündeki koç başına sembol olarak Birytis'in sembolü, budaklı sopanın eşlik etmesi bu görüşü desteklemektedir. İngiliz British Museum sikke kataloğunda yer alan Kebren sikkeleri üzerinde koç başının yanı sıra Brytis sikkelerinde de görülen budaklı sopa sembolüyle karşılaşan Robert, bu sikkeleri Kebren ve Brytis'in birlikte basmış olabileceğini ifade eder (Robert, 1951: 30-31). Buradan hareketle Kebren'in yeniden kuruluş sürecinde Brytis ile birlik oluşturduğu söylenebilir (Robert, 1951: 30-31; Başaran, 41).

Synoikismostan sonra Kebren'de özerk bir sivil yaşamın yeniden başladığı Assos'ta bulunan bir yazıtla da kanıtlanmaktadır. Ancak bu yazıtta eski bölgenin Kebrenliler tarafından yeniden işgal edildiğine dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. MÖ 3. yüzyıla tarihlenen bu yazıt Antiochia'nın değil Kebren'in adını bildirir. Bu da şehrin tekrar eski adını aldığını gösterir. Ancak bu durum sikkelerde onay bulmamıştır. Bu nedenle I. Antiochos yönetimindeki Kebrenlilerin, Aleksandria Troas'tan uzaklaşıp Antiochia adında bronz sikke basan bir şehir kurdukları ve belki daha sonra adını yeniden değiştirerek orijinal Kebren ismini aldıkları anlaşılmaktadır (Lazzarini, 1986: 34).

Cook, Çaldağ'da MÖ 3-2. yüzyıla tarihlenebilecek Hellenistik çanak çömlek ve *ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ* lejantlı sikkelerin bulunmamasından yola çıkarak, bu sikkelerin Kebren topraklarından başka bir yerde basıldığına inanmaktadır. Bölgede yaptığı incelemeler sırasında bulduğu 1500 bronz sikkeden bir tanesi bile Antiochia'ya ait değildir. Ona göre Assos'taki yazıt, Çaldağ'daki Kebren bölgesinde veya yakınında bazı faaliyetlerin gerçekleştiğini gösterir. Aleksandria Troas'taki synoikismostan sonra, modern Pınarbaşı köyü yakınlarında olduğunu düşündüğü Çaldağ bölgesinde, eski adı Kebren olan bir köyün

var olduğunu ifade eder. Ayrıca MÖ 216'da Galyalıların saldırısı gibi acil bir durumda, Aleksandria Troas tarafından toplanan ordu İlion'u savunmaya gönderildiğinde, Assos'un olası bir saldırıyı püskürtmek için Kebren'e bir müfreze gönderdiğini varsaymaktadır. Cook'a göre Kebren, MÖ 280'den sonra başarılı bir şekilde yeniden kurulmuş ve birkaç nesil boyunca varlığını sürdürebilmiş olsaydı, Hellenistik Dönemde dikkate değer bir kent olarak ön plana çıkması beklenirdi. Bu durumda kentin Selevkos krallarına ait mektuplarda, Athena Ilias Federasyonunun günümüze ulaşan kayıtlarında ya da Apamea Antlaşması gibi dönemle ilgili önemli belgelerde adı geçmesi gerekirdi (Cook, 1973: 341-344).

Assos'ta yapılan çalışmalarda üç adet Antiochia sikkesinin bulunduğundan bahseden Lenger, bu sikkelerin, Kebren'in MÖ 3. yüzyılda Antiochia olarak yeniden kurulduğunu ve buna Brytis'in de katıldığını kesin bir şekilde doğruladığını ifade eder. Bununla birlikte antik kaynaklar, Kebren'in Aleksandria Troas'tan ayrıldığından söz etmese de kentin Antiochia olarak yeniden kurulabilmesi için bu ayrılığın gerçekleşmiş olması gerektiğinden bahseder. (Lenger, 2016: 204). Lenger, Robert'in görüşüne katılarak Troas'ta bir Antiochia'nın var olduğunu ancak nerede kurulduğunun kesin olarak bilinmediğini de aktarır. Yine de bu yerleşimin büyük olasılıkla İda Dağı eteklerinde bir yerde olduğunu düşünmektedir (Lenger, 2016: 204).

Antiochia sikkelerine *ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ* lejantıyla oldukça farklı türde olan, bazı bronzlardan oluşan, başka bir sikke serisinin eklenmesi de önerilmiştir. Bu sikkelerin ön yüzünde muhtemelen kentin kurucusu olduğu düşünülen Antiochos, arka yüzünde ise iki gövdeli bir baykuş yer almaktadır. Robert, çift baykuş tipindeki sikkeleri Antiochiaya'ya atfetmek için hiçbir neden bulamadığını ifade etmiştir (Robert, 1951, 23 24).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TROYA MÜZESİNDE BULUNAN KEBREN SİKKELERİ

Troya Müzesi'nde bulunan zengin sikke koleksiyonunun hatırı sayılır bir bölümünü Troas Bölgesi kent sikkeleri oluşturmaktadır. Bu kentler içerisinde, Abydos, Aioleion, Aleksandria Troas, Antandros, Assos, Brytis, Kolonae, Dardanos, Gargara, Gentinios, Gergis, Hamaksitos, Ilion, Kebren, Lamponia, Lampsakos, Larissa, Neandria, Ophrineion, Parion, Priapos, Sigeion, Skamandreia, Skepsis, Tenedos ve Zeleia yer almaktadır. Müze envanterine kayıtlı sikke koleksiyonunda yapılan incelemede, 370 adet Kebren sikkesi tespit edilmiş olup bu sikkelerin satın alma, hibe ve müsadere yoluyla müze koleksiyonuna kazandırıldığı belirlenmiştir. Oldukça erken sayılabilecek bir dönem olan MÖ 6-5. yüzyıllarda sikke darp etmeye başlayan kentin son sikkelerini MÖ 281-270 yıllarında darp ettiği bilinmektedir. Çalışma kapsamındaki sikkelerin tarihsel dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1

Çalışma kapsamındaki sikkelerin tarihsel dağılımı.

Dönem	**Sayı**
MÖ 6-5. yy	2
MÖ 5. yy	49
MÖ 420-412	23
MÖ 412-399	75
MÖ 399-387	13
MÖ 387-310	207
MÖ 281-270	1
TOPLAM	370

4.1. Tipler

Çalışma kapsamı içerisinde yer alan sikkeler ön ve arka yüz ikonografileri ile dönemlerine göre tasniflenmiş böylece 12 ana tip belirlenmiştir. Katalog oluşturulurken, bu tiplerin her birine yer verilmiş ancak çok sayıdaki aynı tip sikkeler arasından kondisyonu yüksek olanlar seçilmiştir. Katalog içerisinde yer alan 123 adet sikke, ağırlık, çap, ön yüz, arka yüz, dönem vb. özellikleri açısından ele alınmış olup sikkelerin tarihlendirilmesinde sikke katalogları, bilimsel çalışmalar ve online veri tabanlarından faydalanılmıştır.

Tablo 2

Çalışma kapsamındaki sikkelerin ön ve arka yüzlerinde tercih edilen tipler.

Tarih	Ön Yüz	Arka Yüz
MÖ 6-5. yy.	Sola Koç Başı	İncus
MÖ 5. yy.	Sağa Koç Başı	İncus
MÖ 5. yy.	Koç Protomu	İncus
MÖ 5. yy.	Koç Başı	İncus İçinde Gorgon Başı
MÖ 5. yy.	Apollon	İncus İçinde Koç Başı
MÖ 5. yy.	Koç Başı	İncus İçinde Aslan Başı
MÖ 420-412	Karşılıklı İki Koç Başı	İncus
MÖ 420-412	Karşılıklı İki Koç Başı	⋋ Mon.
MÖ 412-399	Erkek Başı	⋋ Mon.
MÖ 399-387	Kadın Başı	Koç Başı
MÖ 387-310	Apollon	Koç Başı
MÖ 281-270	Apollon	Koç Başı

Tablo 3

Tespit edilebilen ana tiplerin kronolojik dağılımı.

TİP NO	İKONOGRAFİ	TARİH
TİP 1	Sola Koç Başı - İncus	MÖ 6.-5. yy.
TİP 2	Sağa Koç Başı - İncus	MÖ 5. yy.
TİP 3	Koç Protomu - İncus	MÖ 5. yy.
TİP 4	Koç Başı – İncus İçinde Gorgon Başı	MÖ 5. yy.
TİP 5	Apollon – İncus İçinde Koç Başı	MÖ 5. yy.
TİP 6	Koç Başı – İncus İçinde Aslan Başı	MÖ 5. yy.
TİP 7	Karşılıklı İki Koç Başı – İncus	MÖ 420-412
TİP 8	Karşılıklı İki Koç Başı – Ⱬ Mon.	MÖ 420-412
TİP 9	Erkek Başı - Ⱬ Mon.	MÖ 412-399
TİP 10	Kadın Başı - Koç Başı	MÖ 399-387
TİP 11	Apollon - Koç Başı	MÖ 387-310
TİP 12	Apollon – Koç Başı	MÖ 281-270

4.1.1. Tip 1 (MÖ 6 – 5. yüzyıl): Sola Koç Başı - İncus

Tip 1 olarak belirlenen sola koç başı – incus tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 2 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 6-5. yüzyıla tarihlenen bu sikkeler gümüştür. Ön yüzde yer alan koç başı sola doğru verilmiştir. Başın üzerinden çıkan boynuz, göze doğru kıvrılarak daire şeklini alır. Göz ve boynuz detayı belirgin bir şekilde verilmiştir. Arka yüzde quadratum incusum denilen dört bölmeli kare incus yer alır (Kat. No:1,2).

4.1.2. Tip 2 (MÖ 5. Yüzyıl): Sağa Koç Başı - İncus

Tip 2 olarak belirlenen sağa koç başı - incus tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 34 adet sikkede tespit edilmiştir. Katalogta ise 32 adetine yer verilmiştir. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bu sikkeler gümüş olup 6 farklı şekilde gruplandırılmıştır.

Tip 2A: Ön yüzde yer alan koç başı sağa doğru verilmiş olup detayları belirgin değildir. Başın üzerinden çıkan boynuz dairesel biçimde göze doğru kıvrılmaktadır. Arka yüzde kaba bir kare incus yer alır. İncus içerisinde ise seçilemeyen şekiller bulunmaktadır (Kat. No:3-14).

Tip 2B: Ön yüzde yer alan koç başı sağa doğru verilmiş olup detayları belirgin değildir. Başın üzerinden çıkan boynuz dairesel biçimde göze doğru kıvrılmaktadır. Arka yüzde dört bölmeli kare incus yer alır. (Kat. No:15,16) Altta *KEB* lejantı bulunmaktadır (Kat. No:17-18)

Tip 2C: Ön yüzde yer alan koç başı sağa doğru verilmiştir. Başın üzerinden çıkan boynuz dairesel biçimde göze doğru kıvrılmaktadır. Boynuzun içinden sola doğru çıkan kulak oldukça belirgindir. Gözler iri ve açık bir şekilde tasvir edilmiştir. Altta *KEBP* lejantı bulunmaktadır. Arka yüzde dört bölmeli kare incus yer alır. Bölmelerin içinde belirgin olmayan figürler bulunmaktadır (Kat. No:19,20).

Tip 2D: Ön yüzde yer alan koç başı sağa doğru verilmiştir. Başın arka kısmı çizgisel bir bordür ile düz bir şekilde kesilmiştir. Başın üzerinden çıkan boynuz L biçiminde göze doğru kıvrılmaktadır. Arka yüzde bölmeleri belirgin olmayan kare bir incus bulunur (Kat. No:21).

Tip 2E: Ön yüzde yer alan koç başı sağa doğru verilmiştir. Başın arka kısmı noktalı bir bordür ile düz bir şekilde kesilmiştir. Başın üzerinden çıkan boynuz dairesel biçimde

göze doğru kıvrılmaktadır. Boynuzun içinden çıkan kulak belirgin bir şekilde betimlenmiştir. Gözler açık ve iri bir şekilde tasvir edilmiştir (Kat. No:22,23). Altta *KEB* (Kat. No: 24-27) ve *KEBP* (Kat. No:28-33) lejantları yer almaktadır. Arka yüzde dört bölmeli kare bir incus yer alır.

Tip 2F: Ön yüzde yer alan koç başı sağa doğru verilmiştir. Başın üzerinden çıkan boynuz göze doğru kıvrılırken daire şeklini alır. Arka yüzde çarkıfelek biçimini almış dört bölmeli bir incus oluşturulmuştur (Kat. No:34).

4.1.3. Tip 3 (MÖ 5. Yüzyıl): Koç Protomu - İncus

Tip 3 olarak belirlenen koç protomu - incus tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 8 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bu sikkeler gümüş olup 2 farklı şekilde gruplandırılmıştır.

Tip 3A: Ön yüzde koçun noktalı bir bordür ile düz bir şekilde kesilmiş ön protomu yer alır. Eklem kısmından bükülen bacakları koşar vaziyette görünmektedir (Kat. No:35-39) Altta [illegible] lejantı bulunmaktadır (Kat. No:40-41). Arka yüzde dört bölmeli kare incus yer almaktadır.

Tip 3B: Ön yüzde koçun ön protomu yer alır. Eklem kısmından bükülen bacakları koşar vaziyette görünmektedir. Koçun başındaki boynuz, göz, kulak ve ağız detayı belirgin bir şekilde seçilebilmektedir. Arka yüzde dört bölmeli kare incus yer almaktadır (Kat. No: 42).

4.1.4. Tip 4 (MÖ 5. Yüzyıl): Koç Başı - İncus İçinde Gorgon Başı

Tip 4 olarak belirlenen koç başı – incus içinde gorgon başı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 2 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bu sikkeler gümüştür. Ön yüzde koç başı sola dönük şekilde verilmiştir. Başın üzerinden çıkan boynuz dairesel biçimde göze doğru kıvrılmaktadır. Arka yüzdeki kare incus içinde Gorgon başı yer alır. Gorgon cepheden, gözleri dışarıya fırlamış şekilde ve dili dışarıda olarak tasvir edilmiştir (Kat. No: 43,44).

4.1.5. Tip 5 (MÖ 5. Yüzyıl): Apollon - İncus İçinde Koç Başı

Tip 5 olarak belirlenen Apollon – incus içinde koç başı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 2 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bu sikkeler gümüştür. Ön yüzde arkaik tipte sola Apollon yer alır. Apollon burada kaba ve stilize halde betimlenmiştir. Gözler cephedenmiş gibi iri ve açık bir şekilde betimlenmiştir. Arka yüzdeki kare incusun içinde sola koç başı yer alır. Başın üzerinden çıkan boynuz dairesel biçimde göze doğru kıvrılmakta ve hemen gözün altında sonlanmaktadır (Kat. No: 45,46).

4.1.6. Tip 6 (MÖ 5. Yüzyıl): Koç Başı - İncus İçinde Aslan Başı

Tip 6 olarak belirlenen koç başı – incus içinde aslan başı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 3 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen bu sikkeler gümüş olup iki farklı şekilde gruplandırılmıştır.

Tip 6A: Ön yüzde sağa koç başı yer alır. Başın üzerinden çıkan boynuz göze doğru dairesel biçimde kıvrılmaktadır. Boynuzun içinden çıkan kulak detayı seçilebilmektedir. Arka yüzde kare incus içinde yer alan aslan başı sağa doğru verilmiştir. Yeleleri ile detaylandırılan aslan kükrer biçimde ağzı açık şekilde betimlenmiştir (Kat. No: 47,48).

Tip 6B: Ön yüzde sola koç başı yer alır. Başın üzerinden çıkan boynuz göze doğru dairesel biçimde kıvrılmaktadır. Arka yüzde kare incus içinde yer alan aslan başı sağa doğru verilmiştir. Yeleleri ile detaylandırılan aslan kükrer biçimde ağzı açık şekilde betimlenmiştir (Kat. No: 49).

4.1.7. Tip 7 (MÖ 420-412): Karşılıklı İki Koç Başı - İncus

Tip 7 olarak belirlenen karşılıklı iki koç başı-incus tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 3 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 420-412 yıllarına tarihlenen bu sikkeler gümüştür. Ön yüzde başları aşağıya doğru bakan karşılıklı iki koç başı vardır. Bunların ortasında ve altta üç yapraklı bir çiçek süslemesi mevcuttur. Arka yüzde ise dört bölmeli kare incus yer alır (Kat. No: 50-52).

4.1.8. Tip 8 (MÖ 420-412): Karşılıklı İki Koç Başı - 𐤊 Monogramı

Tip 8 olarak belirlenen karşılıklı iki koç başı - 𐤊 monogamı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 20 adet sikkede tespit edilmiştir. Katalogda ise 10 adetine yer verilmiştir. MÖ 420-412 yıllarına tarihlenen bu sikkeler bronzdur. Ön yüzde başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı vardır. Bunların ortasında ve altta üç yapraklı bir çiçek süslemesi mevcuttur. Arka yüzde ise Kebren'e ait olan 𐤊 monogramı yer alır (Kat. No: 53-62).

4.1.9. Tip 9 (MÖ 412-399): Erkek Başı - 𐤊 Monogramı

Tip 9 olarak belirlenen erkek başı - 𐤊 monogamı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 75 adet sikkede tespit edilmiştir. Katalogda ise 11 adetine yer verilmiştir. MÖ 412-399 yıllarına tarihlenen bu sikkeler bronzdur. Ön yüzde Pers başlıklı ve defne çelenkli sola erkek başı yer almaktadır. Erkek başı, sakalsız ve genç olarak nitelendirilebilir. Arka yüzde Kebrene ait olan 𐤊 monogramı yer alır. (Kat. No: 63-73).

4.1.10 Tip 10 (MÖ 399-387): Kadın Başı - Koç Başı

Tip 10 olarak belirlenen kadın başı - koç başı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 13 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 399-387 yıllarına tarihlenen bu sikkeler bronzdur. Ön yüzde saçları ensesinde topuz şeklinde toplanmış sağa kadın başı yer alır. Arka yüzde ise sağa koç başı bulunmaktadır. Başın üzerinden çıkan boynuz dairesel biçimde göze doğru kıvrılmaktadır ancak detaylar belirgin değildir (Kat. No: 74-86).

4.1.11. Tip 11 (MÖ 387-310): Apollon - Koç Başı

Tip 11 olarak belirlenen Apollon - koç başı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 207 adet sikkede tespit edilmiştir. Katalogta ise 36 adetine yer verilmiştir. MÖ 387-310 yıllarına tarihlenen bu sikkeler bronz olup 6 farklı şekilde gruplandırılmıştır.

Tip 11A: Ön yüzde sağa defne çelenkli Apollon başı yer alır. Arka yüzde koç başı bulunmaktadır. Başın üzerinden çıkan boynuz kıvrılarak göze doğru uzanmaktadır. Koç başının üstünde (Kat. No: 87-99) ve altında (Kat. No: 100-105) Kebreni ifade eden *K* lejantı yer alır

Tip 11B: Ön yüzde sağa defne çelenkli Apollon başı yer alır. Arka yüzde, koç başı yer almaktadır. Başın üzerinden çıkan boynuz kıvrılarak daire şeklini almıştır. Koç başının altında Kebren'in monogramı olan ⋿ monogramı yer alır (Kat. No:106-109).

Tip 11C: Ön yüzde sağa defne çelenkli Apollon başı yer alır. Başın arka kısmında *K* ön kısmında ise *E* lejantı bulunmaktadır. Arka yüzde, koç başı yer almaktadır. Başın üzerinden çıkan boynuz kıvrılarak daire şeklini almıştır. Başın arka kısmı ise düz bir şekilde kesilmiştir (Kat. No:110-119).

Tip 11D: Ön yüzde sağa defne çelenkli Apollon başı yer alır. Başın arka kısmında *K* ön kısmında ise *E* lejantı yer alır. Arka yüzde sağa koç başı mevcuttur. Başın üzerinden çıkan boynuz kıvrılarak daire şeklini almıştır. Başın arka kısmı ise düz bir şekilde kesilmiştir. Altta sembol olarak koç başı olduğu değerlendirilmektedir (Kat. No:120). Koç başı ikonografisinin altında, koç başı sembolünün olduğu Kebren sikkesi kataloglarda ve bilimsel çalışmalarda yer almayıp sadece Troya Müzesi envanterinde bulunduğu tespit edilmiştir.

Tip 11E: Ön yüzde sağa defne çelenkli Apollon başı yer alır. Başın arka kısmında *K* ön kısmında ise *E* lejantı yer alır. Arka yüzde koç başı yer almaktadır. Başın üzerinden çıkan boynuzu kıvrılarak daire şeklini alır. Altta sembol olarak ayakta kartal olduğu değerlendirilmektedir (Kat. No:121).

Tip 11F: Ön yüzde sağa defne çelenkli Apollon başı yer alır. Başın arka kısmında *K* lejantı yer alır. Ön kısmında ise E lejantı olduğu değerlendirilmektedir. Arka yüzde koç başı yer almaktadır. Başın üzerinden çıkan boynuzu kıvrılarak daire şeklini alır. Altta sembol olarak meşale bulunmaktadır (Kat. No:122).

4.1.12. Tip 12 (MÖ 281-270) Apollon – Koç Başı

Tip 12 olarak belirlenen Apollon – koç başı tipi Troya Müzesi envanterinde bulunan 1 adet sikkede tespit edilmiştir. MÖ 281-270 yıllarına tarihlenen bu sikke bronzdur. Ön yüzde sağa defne çelenkli Apollon başı yer alır. Başın arka kısmında *B*? ön kısmında ise *K* lejantı yer alır. Arka yüzde koç başı yer almaktadır. Koç başının üzerinden çıkan boynuz kıvrılarak daire şeklini alır. Üstte *ANTIO* altta *ΧΕΩΝ* lejantı bulunmaktadır (Kat. No: 123).

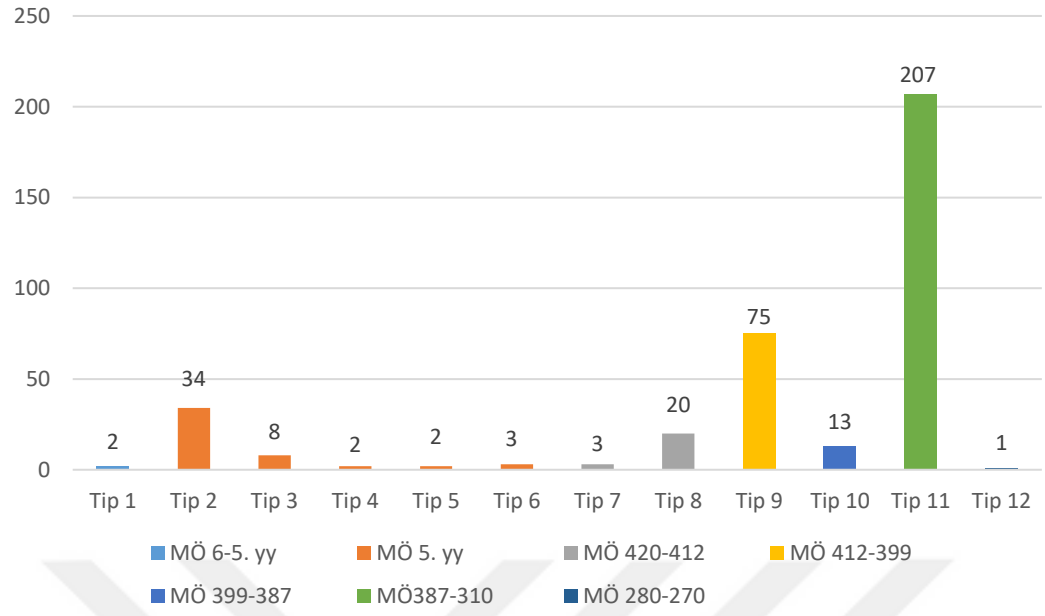

Şekil 1. Sikkelerin tiplerine göre tarihlendiği aralıklar ve sikke sayıları.

Bu bağlamda 6.-5. yüzyıla tarihlenen sikkeler Tip 1, MÖ. 5. yüzyıla tarihlenen sikkeler Tip 2-3-4-5-6, MÖ 420-412 yıllarına tarihlenen sikkeler Tip 7-8, MÖ 412-399 yıllarına tarihlenen sikkeler Tip 9, MÖ 399-387 yıllarına tarihlenen sikkeler Tip 10, MÖ 387-310 yıllarına tarihlenen sikkeler Tip 11, MÖ 281-270 yıllarına tarihlenen sikkeler Tip 12 olarak belirlenmiştir.

4.2. İkonografik Değerlendirme

4.2.1. Ön Yüz İkonografisi

Koç

Grek mitolojisinde Hermes ile ilişkilendirilen koç, aynı zamanda çobanların ve sürülerin koruyucu tanrısı olarak ta gösterilmiştir (Cömert, 2014: 36). Koç, ayrıca Aphrodite'in de kutsal saydığı hayvanlar arasında yer almaktadır (Karaosmanoğlu, 2005: 99) Zengin ve bereketli topraklara sahip olan Troas Bölgesi'nde dağlık ve ormanlık alanlarda kurulan köylerde ormancılık ve hayvancılık yapılmaktadır. Sikke basan kentler, bu sikkelerde yörelerinde en çok yetiştirdikleri bitki ve hayvan türlerini sembol olarak kullanmaktadırlar. Troas Bölgesi'nde yer alan Gargara, Neandria, Abydos ve Kebren sikkelerinde kullanılan koç betimi de bölgedeki hayvancılığa, koç yetiştiriciliğine, bölgenin

yünleriyle tanınmış olabileceğine işaret etmektedir. Çalışma kapsamındaki sikkelerin hatırı sayılır bir bölümünde yer alan koç başı betimi, koçun bu kent için önemini vurgularken aynı zamanda bolluk ve bereketi de simgelemektedir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin ön yüzünde kullanılan koç betimi farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Tip 1 olarak belirlenen 2 adet gümüş sikkenin ön yüzünde sola koç başı yer almaktadır (Kat. No:1,2). Tip 2 olarak belirlenen 34 adet sikkenin ön yüzünde sağa koç başı yer almaktadır ve bu betimlere bazen *KEB* bazen de *KEBP* lejantları eşlik etmektedir (Kat. No: 3-34). Tip 3 olarak belirlenen 8 adet gümüş sikkenin ön yüzünde sağa koç protomu yer almaktadır (Kat. No: 35-42). Tip 4 olarak belirlenen 2 adet gümüş sikkenin ön yüzünde sola koç başı yer almaktadır (Kat. No: 43,44). Tip 6 olarak belirlenen 3 adet gümüş sikkeden, 2 adetinin ön yüzünde sağa koç başı (Kat. No:47-48), 1 adetin ön yüzünde ise sola koç başı (Kat. No: 49) yer almaktadır. Tip 7 olarak belirlenen 3 adet gümüş (Kat. No: 50-52) ve Tip 8 olarak belirlenen 20 adet bronz sikkede ise (Kat. No: 53-62), çift koç başı kullanılarak yaratılmış bir figür karşımıza çıkmaktadır. Karşılıklı bir şekilde aşağıya doğru bakan bu koç başlarının ortasında altta üç yapraklı bir çiçek süslemesi bulunmaktadır. Benzer örneklere bakıldığında, MÖ 5. yüzyıla tarihlenen elektron Mytilene sikkesinin arka yüzünde de aynı betim göze çarpar. Söz konusu sikkede kare incus içerisinde karşılıklı bir şekilde aşağıya bakan iki koç başı betimlenmiş, bu koç başlarının arasında yukarıda bir çiçek süslemesi kullanılmıştır.

Ayrıca koç başı, Abdera, Samothrake, Maroneia, Hephaistia, Massalia ve Klazomenai gibi kent sikkelerinde de görünmektedir. Dolayısıyla sikkeler üzerinde lejant yer almadığında atıf belirsiz hale gelebilir. M.H. von Fritze'ye göre koç başı Cabires kültünün bir simgesidir (Babelon, 1910: 1280).

Apollon

Zeus ve Leton'un oğlu olarak bilinen Apollon, müzik, sanat, tıp ve kehanetin tanrısıdır. Mitolojideki en önemli tanrılardan biri olan Apollon, genellikle lir ve defne yapraklarıyla karşımıza çıkmaktadır (Seaby, 1966: 12-13; Grimal, 2012: 71). Apollon'un hem koruyucu hem de cezalandırıcı özellikleri genellikle yunus balığı, karga, ok ve yay gibi sembollerle ifade edilmiştir (Şener, 2022: 345-347).

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin ön yüzünde kullanılan Apollon 2 farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Tip 5 olarak belirlenen 2 adet gümüş sikkede sola Apollon başı, yer almaktadır (Kat. No:45,46). Burada Apollon arkaik tipte verilmiştir. Portre sol profilden verilmiş ancak gözler cephedenmiş gibi ve iri bir şekilde betimlenmiştir. Yüzde arkaik gülümseme denilen ifade yer almaktadır. SNG sikke kataloglarında, ön yüzde yer alan bu figür arkaik kadın başı olarak tanımlanmaktadır (SNG Turkey 9, No.372; SNG Turkey 1, No.1131). Ancak, aynı döneme tarihlenen Kolophon sikkelerine bakıldığında, bazı gümüş sikkelerin ön yüzünde oldukça benzer bir figürün yer aldığı, bu figürün ise, arkaik Apollon başı olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu sebeple sikke üzerinde yer alan figürün kadın başı değil Apollon olduğu değerlendirilmiştir. Dr. J.P. Six'in Kıbrıstaki Salamys Kralı Audymon'a atfettiği gümüş sikkelere önemli ölçüde benzemesi sebebiyle bu sikkenin Kebren'e atfı Barclay v. Head tarafından şüpheli olarak kabul edilmektedir (Wroth, 1894: 44). Ancak çalışma kapsamındaki sikkenin Çaldağ'da bulunmuş olması bu sikkenin Kebren sikkesi olma ihtimalini artırmaktadır.

Tip 11 ve Tip 12 içerisinde yer alan 208 adet bronz sikkede sağa Apollon yer almaktadır (Kat. No: 87-123). Defne çelenkli Apollon'un çelenginde yer alan defne yaprakları edebi ve sanatsal başarıları simgeler. Bu yapraklar hastalıklara karşı koruyucu nitelikleriyle de kutsal kabul edilmiştir. Bu nedenle defne yaprakları Apollon'un koruyucu özellikleriyle ilişkilendirilir (Diodorus, 1. 17).

Apollon, Yunan mitolojisinde en çok tapınılan tanrılardan biri olup, dini ritüellerde ve kurban törenlerinde sıkça tasvir edilmiştir (Simon, 2016: 19). Troas Bölgesi için de ayrı bir yeri ve önemi olan Apollon'un bölgede bulunan pek çok kentte kült merkezinin olduğu bilinmektedir. Aleksandria Troas'ın kutsal alanı olan Apollon Smintheion, Troas Bölgesi'nin bilinen en önemli kült merkezidir. Apollon, burada farelerin efendisi anlamındaki *"smintheus"* sıfatı ile tapınım görmüştür (Özgünel, 2001: 12). Smintheion'da ele geçen MÖ 165 yılına tarihlendirilen bir yazıtın Aleksandria Troas vatandaşları adına tanrıyı onurlandırmak için dikildiği bilinmektedir (Ricl, 1997: 42, n.5). Apollon Smintheion dışında Troas Bölgesi'nde yer alan, Parion, Neandria, Troia, Gergis, Tenedos ve Zeleia kentlerinde de Apollon kültünün olduğu düşünülmektedir.

Troas Bölgesi'nde, Apollon betimi ile en çok sikke darp eden kent Aleksandria Troas olmuştur. Onun yanında bölgedeki Neandria, Larissa, Hamaksitos, Gargara ve Abydos'ta da Apollon betimli sikkelere rastlanmaktadır. Çalışma kapsamında değerlendirilen Kebren

sikkelerinde de MÖ 5. yüzyıldan itibaren Apollon betimi görülmeye başlanır. Tespit edilen bu sikkelerde tek tanrının Apollon olması kentte Apollon tapınımının olduğunu düşündürmektedir. Başaran, Kebren ya da yakın çevresinde bir Apollon kült merkezinin varlığından bahsederken bunun için en uygun yerin şifalı kaynaklara yakın bir yer olacağını, bu durumda antik dönemde kullanılan Ulucak çeşmesinin kutsal bir kaynak olabileceğini ifade etmektedir (Başaran, 2002: 43).

Erkek Başı

Akhaimenid İmparatorluğu'nun, Troas Bölgesi'ndeki varlığını ve etkisini gösteren en önemli arkeolojik buluntular, bölgedeki Yunan kentlerinin bastığı sikkelerdir (Babelon, 1910: 101). Bu sikkeler, satraplar ya da yerel Akhaimenid yöneticileri tarafından darp edilmiştir. Günlük kullanımdan ziyade, bu sikkelerin daha özel amaçlarla üretildiği düşünülmektedir; ya satraplara saygı göstermek amacıyla ya da savaş dönemlerinde paralı askerlerin maaşlarını ödemek için basıldıkları değerlendirilmektedir (Babelon, 1910: 107). Troas Bölgesi'ndeki, Lampsakos, Assos, Kebren, Dardanos, Skamandria kentlerinin sikkelerinde bazen satrapların bazen de yerel hyparkhların portreleri yer almıştır (Cahn, 1985: 587-594).

Pers kralı Artakserkses II Mnemon'un hükümdarlığı esnasında Daskyleion satraplığına bağlı Aiolis Bölgesi'nin yönetimi yerel beylerden Dardanoslu Zenis'e verilmiştir (Sarıkaya, 2018: 73). Daskyleion satrabı Pharnabazos'un emrinde çalışan Zenis, idari sahasına Kebren dahil olmak üzere Troas'ın büyük bir kısmını dahil etmiştir. Kontrolü altındaki kentlerde Pers hakimiyetini sağlarken ayrıca bölgedeki huzur ve güvenliği de artırmıştır. Vergileri düzenli bir şekilde toplayıp teslim etmiş böylece Perslerin bölgedeki en güvenilir yöneticilerinden biri olmuştur. Fakat Zenis'in ani bir şekilde hastalanıp ölmesi üzerine bölgenin yönetimi Zenis'in eşi Mania'ya verilmiştir (Ksenophon, III. 1. 10).

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin ön yüzünde kullanılan erkek başı, Tip 9 içerisinde yer alan 75 adet bronz sikkede karşımıza çıkmaktadır. Pers başlıklı ve defne çelenkli, sakalsız erkek başı sola dönük şekilde verilmiştir (Kat. No:63-73) Bu erkek figürünün MÖ 412'den MÖ 399'a kadar Daskyleion satrabı Pharnabazos adına Kebrende yöneticilik (hypark) yapan Dardanoslu Zenis'e ait olduğu düşünülmektedir (Lazzarini, 1986: 30-31).

Zenis adına basılmış bir başka sikke örneği de Dardanosta bulunur. MÖ 5. yy. sonlarında Dardanos'ta basılan gümüş sikkeler üzerinde ön yüzde yer alan at üzerindeki mızraklı erkek figürünün Dardonoslu Zenis'e ait olduğu ifade edilmektedir (Lazzarini, 1986: 31). Ön yüzde yer alan monogramın da Zenisin adının kısaltması olabileceği düşünülmektedir (SNG. Cop. 282).

Farklı bir görüşe göre, Kebren sikkesi üzerinde yer alan Pers başlığı ve defne çelengi takan genç erkek başı, MÖ 4. yüzyılın ortalarından itibaren Troas'ta görülmeye başlanan Rhodoslu kardeşlerden birini, Memnon veya Menthoru temsil etmektedir (Ashton, 2002: 14. No:10). Bu kardeşler, Pers satrabı Artabazos adına çalışan paralı asker komutanıdır.

Bir başka görüşe göre ise, sikke üzerindeki portrenin sakalsız ve oldukça genç bir kişi olması sebebiyle bu kişinin Mania ve oğlunu öldürerek hyparklığı gasp eden Meidias olduğu düşünülmektedir. Körpe, Troas'ta ve Batı Anadolu'daki diğer satrap sikkelerinde bulunan kişilerin hepsinin orta yaş ve üzerinde olup sakallı olduklarını, Kebren'de sikke üzerine kendi portresini koyacak kadar genç tek bir kişinin olduğunu, onun da Meidias olabileceğini ifade etmiştir (Körpe, 2010b: 121).

Kadın Başı

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin ön yüzünde kullanılan kadın başı Tip 10 içerisinde yer alan 13 adet bronz sikkede karşımıza çıkmaktadır. Burada saçları ensesinde topuz şeklinde toplanmış kadın başı sağa dönük şekilde verilmiştir. (Kat. No: 74-86) Bu kadın figürünün, kocası Zenis'in ölümünün ardından onun yerine yönetime getirilen Mania olduğu düşünülmektedir (Lazzarini, 1986: 31; Körpe, 2010b: 120).

Mania, Daskyleion satrabı Pharnabazos'tan onay alarak Aiolis Bölgesi yönetimini ele almış ve Perslere olan bağlılığını devam ettirmiştir. Asayiş ve düzeni sağlamakla sorumlu olduğundan ücretli askerlerden oluşan büyük bir ordu kurmuş, kurduğu ordu ile Pharnabazos'un yürüttüğü askeri operasyonlara katılmıştır (Ksenophon, III. 1. 13). Mania, kısa zamanda Troas'ın iç kısımlarında kontrolü yeniden sağlamış, Larisa, Hamaksitos ve Kolonai'ye seferler düzenleyerek buraları tekrar ele geçirmiştir. Böylece kısa sürede Pharnabazos'un en güvendiği yöneticilerden biri olmuştur. Ancak kendisini kıskanan damadı Meidias tarafından genç yaşta öldürülmüştür (Ksenophon, III. 1. 13).

Mania, yönetimi sırasında kendi adına sikkeler bastırmış ve ilk kez sikkeler üzerinde kendi tasvirini kullanan kadın yönetici olarak ta bilinmektedir (Körpe, 2019: 49). Mania adına basılmış bir başka sikke örneği de Dardanos'ta bulunur. MÖ 5- 4. yüzyıla tarihlenen bu sikkenin ön yüzünde yer alan kadın figürünün de Maniaya ait olduğu düşünülmektedir. Bu kadın figürü, at üzerinde sola doğru oturmuş olup uzun bir giysisi vardır (Körpe, 2010b: 120).

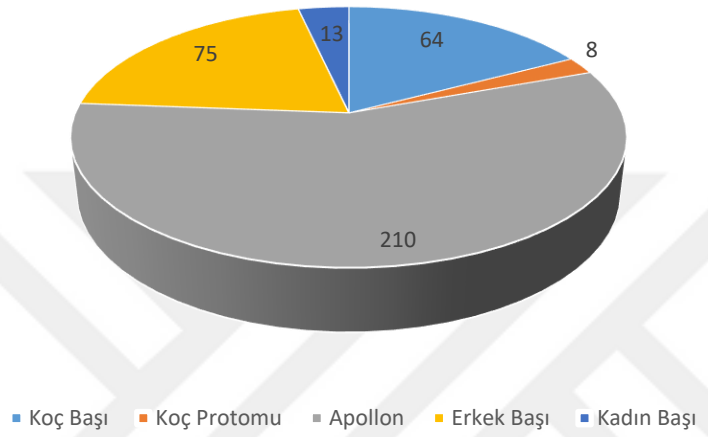

Şekil 2. Sikkelerin ön yüz ikonografik dağılımı.

Çalışma kapsamındaki sikkelerin değerlendirilmesi sonucunda, 64 adet sikkenin ön yüzünde koç başı betimi, 8 adet sikkenin ön yüzünde koç protomu, 210 adet sikkenin ön yüzünde Apollon, 75 adet sikkenin ön yüzünde erkek başı, 13 adet sikkenin ön yüzünde ise kadın başı olduğu tespit edilmiştir.

4.2.2. Arka Yüz İkonografisi

İncus

İncus, sikkelerin arka yüzünde yer alan bir çukurluk olarak tanımlanır. Bu çukurluk, tek bir kalıp ile basılan ilk sikkelerin darbı esnasında, üzerine çekiçle vurulan ıstampanın sikkede baskı yapması sonucunda oluşmaktadır. Oluşan bu çukurluk kare şeklinde olursa quadratum incusum denir. Önceleri içinde geometrik şekiller bulunan bir kare şeklinde veya eşit şekilde dört parçaya ayrılmış bir kare şeklinde yapılmakta iken ıstampanın alt ucuna bir tip kazınınca sikkenin arka yüzündeki incusun içinde de farklı betimler yer almıştır (Tekin,

1992: 13). Ön yüzünde aslan başı olan ilk Lydia sikkelerinin de arka yüzünde incus bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin arka yüzünde kullanılan incus; Tip 1 (Kat. No: 1, 2), Tip 2 (Kat. No: 3-34), Tip 3 (Kat. No: 35-42) ve Tip 7 (Kat. No: 50-52) olarak belirlenen toplam 47 adet gümüş sikkede karşımıza çıkmaktadır. Bu sikkelerde görülen incus, bazen kare şeklinde bazen de eşit şekilde dört parçaya ayrılmış bir kare şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Tip 4 (Kat. No: 43, 44), Tip 5 (Kat. No: 45, 46) ve Tip 6 (Kat. No: 47-49) olarak belirlenen sikkelerin arka yüzünde kullanılan gorgon başı, koç başı ve aslan başı figürleri de kare incus içerisinde tasvir edilmiştir. Ancak bu ikonografiler, gorgon, koç ve aslan başlığı altında değerlendirilmiştir.

Gorgon

Gorgonlar, deniz tanrısı Phorkys ile Keto'nun birleşmesinden dünyaya gelmiştir. Üç kız kardeş olarak bilinen gorgonların isimleri, Sthenno, Euryale ve Medusa'dır (Hesiodos, 270, 333-337). Aiskhylos'a göre; bu kardeşler, ejderha kanatlarına sahip olup onları görenlerin ödü kopar ve taş kesilir (Aiskhylos, 34). Genellikle yılanlarla kaplı saçları, dışarı sarkmış dilleri ile uzun sivri dişleriyle betimlenir ve kötü ruhları uzaklaştırma özellikleriyle tanınırlar (Room, 2003: 142-144). Yunan mitolojisinde Gorgonlar, yer altı dünyasının dişi canavarları olarak geçmektedirler. Kanlarının zehirli olduğuna bu sebeple öldüklerinde dahi büyük bir tehlike oluşturabileceklerine inanılmaktadır (Wilson, 1920: 238-240). Aralarında en ünlüsü olan Medusa, kardeşlerinin aksine ölümlüdür. Perseus tarafından öldürülmesi, Athena tarafından saçlarının yılana dönüştürülerek cezalandırılması ve Poseidon ile yaşadığı ilişkiyle tanınır (Diodorus, 3.54.7, 3.55.4).

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin arka yüzünde kullanılan Gorgon başı, Tip 4 olarak değerledirilen 2 adet gümüş sikkede karşımıza çıkmaktadır (Kat. No: 43,44). Bu sikkelerde Gorgon, kare bir incus içinde, cepheden verilmiştir. Gözleri yuvalarından dışarıya fırlamış gibi açık ve korkutucu bir biçimde tasvir edilmiştir. Burnu kalın, yanakları şişkin, dili de dışarıdadır. Saçlarındaki yılanlar başından çenesine kadar dağınık bir şekilde tasvir edilmiştir.

Troas Bölgesi kent sikkelerine bakıldığında, gorgon betimi özellikle Abydos ve Parion'un darp etmiş olduğu Klasik/Hellenistik dönem sikkelerinde karşımıza çıkmaktadır. Kebren sikkeleri üzerinde görülen gorgon betimi de bu sikkelerin kazandığı popülaritenin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kebren'in sikkeler üzerinde gorgon betimini kullanması ayrıca kentteki araştırmalarda ele geçen gorgon betimli antefikslerin varlığı, kentin olası saldırılara karşı bu sembolü kullanmış olabileceğini akıllara getirmektedir. Ancak kentin gorgon betimini hangi amaçla kullandığını kesin olarak anlayabilmek için daha fazla arkeolojik ve epigrafik bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Koç

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin arka yüzünde kullanılan koç betimi farklı tiplerde karşımıza çıkmaktadır. Tip 5 olarak belirlenen 2 adet gümüş sikkede koç başı, sola dönük şekilde tasvir edilmiş olup kare bir incus içerisinde yer almaktadır (Kat. No: 46, 47). Tip 10 olarak belirlenen 13 adet bronz sikkede koç başı sağa dönük şekilde tasvir edilmiş olup detaylar belirgin değildir (Kat. No: 74-86). Tip 11 olarak belirlenen 207 adet bronz sikkede koç başı sağa dönük şekilde tasvir edilmiş olup bu betimlere bazen *K* lejantı veya Ǝ monogramı eşlik etmektedir (Kat. No: 87- 122). Tip 12 olarak belirlenen 1 adet bronz sikkede koç başı, sağa doğru verilmiş olup belirgin gözlerle betimlenmiştir. Başın üzerinden çıkan boynuz kıvrılarak daire şeklini almıştır. Burada koç başının üzerinde *ANTIO altında ise XEΩN* lejantı yer almaktadır.

Aslan

Aslan figürü, genel inançlara göre kapı ve mezarlarda koruyucu özelliği ile yer almaktadır. Ayrıca bir şehrin koruyucu tanrı ve tanrıçasının etkisiyle kenti simgeleyen bir sembol olarak ta kullanılmaktadır. Yunan kentlerinde Apollon'un simgesi olarak bilinen aslan, Lydia'da Kybele'nin kutsal hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Karaosmanoğlu, 2005: 62; Meral, 2003:45). Ayrıca, sikkenin icat edilmesi ile birlikte aslan figürü, Lydia krallığının sembolü haline gelmiş ve sürekli olarak kullanılmıştır (Tekin, 1992: 51). Arkaik dönemde Lydia ile ticari ilişkilerde bulunan Miletos, en eski tanrısı Apollon olması sebebiyle sikkelerinde uzun süre aslan sembolüne yer vermiştir (Greaves, 2003: 128). Kyzikos'un ilk sikkeleri üzerinde de aslan betimi bulunmaktadır.

Güç ve egemenliği simgeleyen aslan, Troas Bölgesi kentlerinden, Antandros, Assos, Gargara ve Kebren sikkeleri üzerinde kullanılmıştır. Arkaik dönemden itibaren, sikkeler üzerinde en fazla yer verilen tasvirlerden biri olan aslan, kentin koruyucu tanrısı Apollon ile ilişkili olmalıdır (Meral, 2003: 46).

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin arka yüzünde kullanılan aslan başı betimi, Tip 6 olarak belirlenen 3 adet gümüş sikkede karşımıza çıkmaktadır (Kat. No: 47-49). Burada kare bir incus içerisinde yer alan aslan başı, sağa doğru ve ağzı açık bir şekilde tasvir edilmiştir.

Monogram

Monogramlar, arkeolojik buluntular üzerinde genellikle bir kişinin ismini veya bir markayı simgeleyen işaretlerdir. Sikkelerde görülen monogramlar ise sikkeyi basan yetkililerin isimlerinin kısaltılması ya da sikkenin basıldığı darphaneleri temsil eden semboller olarak işlev görmektedir (Tulay, 2001: 134-143).

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerin arka yüzünde kullanılan monogram, iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Tip 8 (Kat. No: 53-62) ve Tip 9 (Kat. No: 63-73) olarak değerlendirilen 95 adet sikkede yer alan 𐤊𐤄 monogramı, arka yüzün tamamını kaplayacak şekilde tasvir edilmiştir. Kentin adını simgeleyen 𐤊𐤄 monogramlı bu sikkeler Lazzarini'ye göre MÖ 420-412 yıllarına tarihlenmektedir. Bu monogram, Kebren'e ait özel bir monogram olsa da Gergis'e ait bir sikkenin arka yüzünde bulunan 𐤊𐤄 monogramı da dikkat çekmektedir. Bu durum iki kent arasındaki bir ilişkiye işaret ediyor olabilir.

Tip 11 olarak değerlendirilen sikkelerin içerisinde yer alan 4 adet sikkenin arka yüzünde bulunan koç başının altında ise küçük bir sembol şeklinde 𐤊𐤋 monogramı bulunmaktadır (Kat. No:106-109).

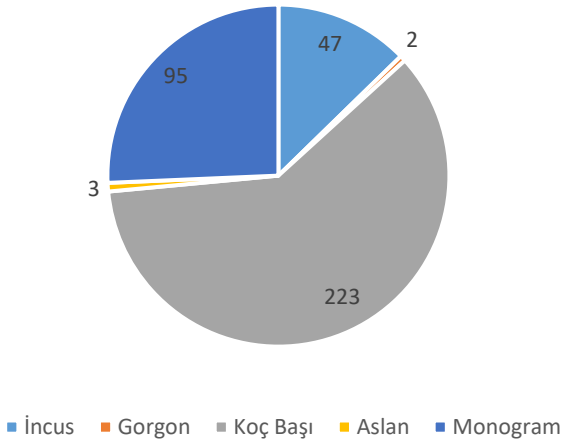

Şekil 3. Sikkelerin arka yüz ikonografik dağılımı.

Çalışma kapsamındaki sikkelerin arka yüzünde yer alan ikonografilerin değerlendirilmesi sonucunda, 47 adet sikkenin arka yüzünde incus betimi, 2 adet sikkenin arka yüzünde gorgon, 223 adet sikkenin arka yüzünde koç başı, 3 adet sikkenin arka yüzünde aslan, 95 adet sikkenin arka yüzünde ise monogram olduğu tespit edilmiştir.

4.3. Semboller

4.3.1. Meşale

Meşale; güneşin, yaşamın ve gerçekliğin bir sembolü olarak kabul edilirken söndüğünde gün batımını veya ölümü temsil etmektedir (Hall, 1996: 90). Grek mitolojisinde ise; Demeter, Artemis ve Persephone ile ilişkilendirilmiştir. Demeter'in kaybolan kızı Persephone'yi meşale ışığında aradığı bilinmektedir. Ayrıca, Artemis'in atribüleri arasında yer almaktadır (Hall, 1996:90; Emir, 2012:30).

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkeler içerisinde meşalenin yer aldığı bir sikke tespit edilebilmiştir (Kat. No:122). MÖ 387-310 yıllarına tarihlenen ve Tip 11 olarak değerlendirilen sikkeler içerisinde yer alan meşale, arka yüzde koç başının altında tasvir edilmiştir. Sikke üzerinde kullanılan meşale, kentin kültürel aydınlanma, gelişim gibi değerlere olan bağlılığını temsil eden bir metafor olabilir. Aynı zamanda, dekoratif bir öge olarak ta kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

4.3.2. Kartal

Grek kültüründe, Zeus ile ilişkilendirilen kartal, zekanın ve kutsallığın simgesi olarak bilinmektedir (Powell, 2002: 175). Mitolojide, Zeus'un mesajlarını insanlara iletmek için bir kartal seçtiği ve bu kartalın uçuşunun dönemin kahinleri tarafından yorumlandığı belirtilmektedir (Mylonas, 1946: 203-207). Bazı kentlerin kuruluşunda önemli bir rol üstlendiği belirtilen kartalın, savaş sahnelerinde ise kehanet belirtisi olarak yer aldığı aktarılmaktadır (Boardman, 2003: 205). Adramyteion, Istros, Kyme, Atina, Tarsos, Halikarnasos, Acmoneia, Amisos, Apameia, Parion, Pergamon ve Abydos gibi pek çok kentin sikkesinde yer alan kartal tasviri, Zeus kültüyle ilgili olmalıdır.

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkeler içerisinde kartalın yer aldığı 1 sikke tespit edilebilmiştir (Kat. No: 121). MÖ 387-310 yıllarına tarihlenen bronz sikkenin arka yüzünde yer alan kartal, koç başının altında kanatları açık bir şekilde tasvir edilmiştir. Kartal figürü, Kebren'in ekonomik gücünü ve refahını vurgulamak için kullanılmış olabilir. Bununla birlikte kentin bağımsızlığını vurgulamak için de kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

4.3.3. Koç Başı

Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkeler içerisinde, sıklıkla karşımıza çıkan koç başı 1 adet sikkede sembol olarak kullanılmıştır (Kat. No: 120). MÖ 387-310 yıllarına tarihlenen bronz sikkenin, arka yüzünde yer alan koç başının altında sağa doğru verilen küçük bir koç başı sembolü kullanılmıştır.

4.4. Lejantlar

Çalışma kapsamında yer alan sikkeler incelendiğinde farklı lejantlar karşımıza çıkmaktadır.

Bu lejantlardan ilki Tip 2 olarak değerlendirilen sikkeler içerisindeki 6 adet gümüş sikke üzerinde yer almaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde yer alan koç başı tasvirinin altında Kebren'e atfedilen *KEB* (Kat. No: 17,18,24,25,26,27) lejantı bulunmaktadır. Yine Tip 2 olarak değerlendirilen 8 adet gümüş sikkenin ön yüzünde yer alan koç başı tasvirinin altında ise *KEBP* (Kat. No: 19,20,28,29,30,31,32,33) lejantı bulunmaktadır.

Tip 3 olarak değerlendirilen sikkeler içerisindeki 2 adet gümüş sikkenin ön yüzünde yer alan koç protomunun altında ise ЧВЭ[К] lejantı bulunmaktadır (Kat. No:40,41).

Tip 11 olarak değerlendirilen sikkeler içerisindeki 19 adet bronz sikkenin arka yüzünde yer alan koç başının altında (Kat. No: 87-99) ve üstünde (Kat. No: 100-105) Kebren'e atfedilen *K* lejantı yer almaktadır. Yine Tip 11 olarak değerlendirilen sikkeler içerisindeki 12 adet bronz sikkenin ön yüzünde yer alan Apollon başının solunda ve sağında *K* - *E* lejantları bulunmaktadır (Kat. No: 110-121).

Tip 12 olarak değerlendirilen bronz sikkenin ön yüzünde yer alan Apollon'un çenesinin altında bulunan *K* lejantı okunabilmektedir. Kataloglardan edinilen bilgiye göre Apollon'un başının arkasında ise *B* lejantı bulunmaktadır. Bu harfin, Troas bölgesinde yer alan Brytis kentine ait olabileceği, sikkenin Kebren ve Brytis ile birlikte basılmış olabileceği düşünülmektedir (Imhoof-Blumer, 1901: 41). Arka yüzünde yer alan koç başının üstünde, [A]NTIO altında ise [XE]ΩN lejantı yer almaktadır. MÖ 310 yılında Skepsis, Neandria, Kolonai, Larissa ve Hamaksitos ile birlikte Antigonya kentine yerleştirilen Kebren'in, MÖ 281 yılında I. Antiochos yönetiminde iken Antiochia Troas adıyla tekrar kurulduğu ve ANTIOXEΩN ismiyle sikke bastığı düşünülmektedir (Babelon, 1910, 1285-1286).

Tablo 4

Katalogta yer alan sikkeler üzerinde tespit edilen lejantların kronolojik dağılımı.

TİP	**LEJANT**	**TARİH**
Tip 2	KEB	MÖ 5. yüzyıl
Tip 2	KEBP	MÖ 5. yüzyıl
Tip 3	ЧВЭ[К]	MÖ 5. yüzyıl
Tip 11	K	MÖ 387-310
Tip 11	K-E	MÖ 387-310
Tip 12	B-K	MÖ 281-270
Tip 12	ANTIOXEΩN	MÖ 281-270

4.5. Sikke Metali ve Ağırlık Birimi

Kebren, demir, bakır, kalay ve gümüş madenleri açısından zengin bir bölgede bulunmaktadır. Kaz Dağlarında bulunan demir ve gümüş madenleri Kebren'in kontrolü altında olup bu madenler kentin ana geçim kaynakları arasında yer almaktaydı. Kentin güneyinde yer alan Andeira civarında ise çinko çıkarılmaktaydı (Strabon, XIII. 1. 56). Kentin çevresinde, halen günümüzde de işletilen gümüş madenleri bulunmaktadır. Bu madenler bölgenin kolonistler için de cazip hale gelmesini sağlamış, bu sebeple kent farklı dönemlerde farklı imparatorlukların hakimiyeti altına girmiştir. Çalışma kapsamındaki sikkelerin metal analizi yapılamamış olsa da üretiminde gümüş ve bronzun tercih edildiği görülmektedir. Sikkelerde kullanılan metalin kaynağı da bölgede bolca yer alan gümüş, bakır ve kalay madenleridir.

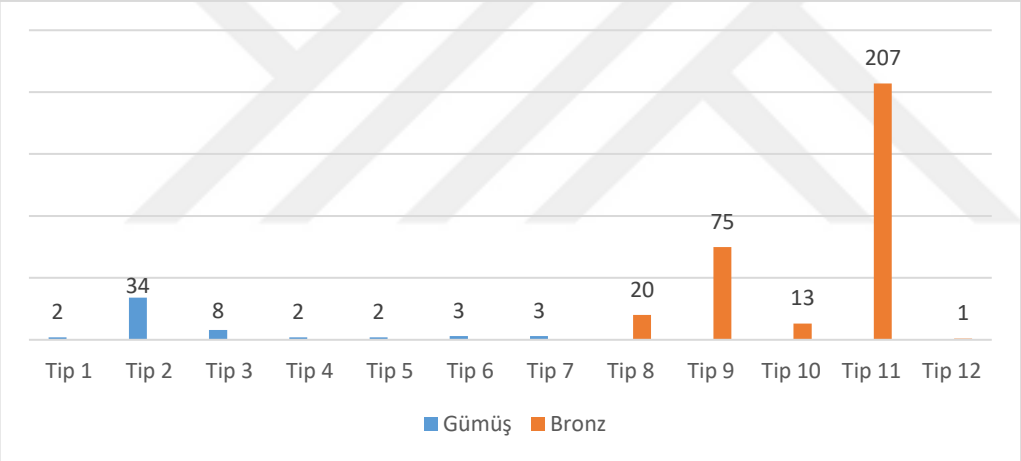

Şekil 4. Sikkelerde görülen tiplerin metallerine göre dağılımı.

Tip 1, Tip 2, Tip 3, Tip 4, Tip 5, Tip 6, Tip 7 olarak belirlenen toplam 54 adet sikkenin gümüş, Tip 8, Tip 9, Tip 10, Tip 11, Tip 12 olarak belirlenen toplam 316 adet sikkenin ise bronz olduğu tespit edilmiştir. Peloponnesos Savaşlarıyla birlikte Atina İmparatorluğu'nun dağılması ve bölgede Pers hakimiyetinin görülmesi ile kentte ekonomik bir çöküş yaşandığı bilinmektedir. MÖ 420 yılından itibaren bronz sikkelerin basılmaya başlaması da bu hususu destekler niteliktedir.

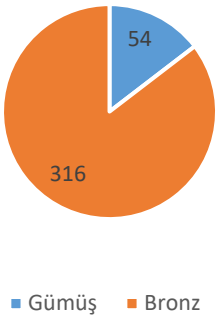

Şekil 5. Kullanılan metallerin sayısal dağılımı.

Antik dönemde sikkeler genellikle üretildikleri metalin ağırlığına göre değerlendirilirdi. Bu dönemde her kent kendi ticari ve ekonomik ihtiyaçlarına uygun olarak farklı ağırlık sistemleri geliştirmişti. Ancak bazı kentler aralarındaki ticareti kolaylaştırmak veya siyasi ittifakları güçlendirmek amacıyla, ortak bir ağırlık sistemi kullanmayı tercih etmişlerdi. Bu ortak sistemi benimseyen kentlerin bastığı sikkelerin ağırlıkları genellikle birbirine çok yakın olurdu (Tekin, 1992: 24).

Asya'nın bazı şehirlerinde çoğunlukla Atina sikkelerinin kullanıldığı görülse de yerel olarak basılan küçük birimlerde sikkeler de bulunmaktaydı. Miletos'taki bu küçük birimler Attika ağırlık sistemine uygundu. Ancak Propontis Bölgesi'nde bu sikkeler genellikle Khios veya Pers sistemine göre basılmıştı. Kardia, Abydos ve Dardanos'ta sikkeler Pers ağırlığında basılırken Parion ve Assos'ta Khios ağırlık sistemine göre basılmışlardı (Gardner, 1918: 286).

İyonya isyanı sırasında Khios halkı Perslere karşı isyanın ön saflarında yer almışsa da Miletos, İyon birliğinin merkezi olarak kalmıştır. Birlik şehirleri tarafından basılan elektron ve gümüş sikkeler Miletos ağırlık sistemine göre basılmıştır. İsyanın bastırılmasından sonra Miletos gözden düşmüştür. Khioslular ise İyon kıyısının en güçlü devleti olarak kalmıştır. Elektron veya altın sikke basmamışlarsa da eski kuzey İyon ağırlık sistemine göre gümüş para basımı devam etmiştir. MÖ 5. yüzyıl ortalarında Parion ve Assos'un, Khios ağırlık sisteminde sikke darp ettiği bilinmektedir. Bu kentler, yerel ihtiyaçlarını karşılamak için de küçük madeni paralar basmışlardır. MÖ 5. yüzyıl sonuna gelindiğinde ise Antandros, Gargara, Lamponia, Neandria, Apollonia, Byzantion ve

Skepsis'in Khios ağırlık sisteminde paralar bastığı görülmektedir. MÖ 4. yüzyıl başında da Khios ağırlık birimi tüm Anadolu kıyısına yayılmıştır (Gardner, 1918: 287).

Antik kaynaklarda ve modern araştırmalarda Kebren'in sikke basımında hangi ağırlık sistemini kullandığı konusunda bir bilgiye rastlanmamaktadır. Gerek çalışma kapsamındaki sikkeler gerek kataloglarda yayınlanan sikkelerin ağırlıkları dikkate alındığında Kebren'in genellikle küçük birimlerde sikke bastığı, ana birim olarak ise 3,8 gram ağırlığında bir drachmi bastığı tespit edilmiştir (SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, Nr.1545). Bu birim antik dönemde kullanılan sikke ağırlık sistemleriyle karşılaştırıldığında yaklaşık olarak Khios drachmisine denk gelmektedir. Komşu kentler Skepsis, Assos ve Gargara sikkelerine bakıldığında bu kentlerin drachmi biriminde basılan sikkelerinin de 3,8 gram civarında seyrettiği görülmektedir. Bu kentlerin MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda Khios ağırlık standartında sikke darp ettikleri bilinmesi sebebiyle de Kebren'in de bu dönemlerde Khios ağırlık sistemini kullanmış olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 5

Çalışma kapsamındaki gümüş sikkelerin ağırlıkları.

Sıra No	Gram	Birim
1	0,15	Tetartemorion
2	0,25	Hemiobol
3	0,25	Hemiobol
4	0,25	Hemiobol
5	0,25	Hemiobol
6	0,3	Hemiobol
7	0,3	Hemiobol
8	0,3	Hemiobol
9	0,3	Hemiobol
10	0,3	Hemiobol
11	0,3	Hemiobol
12	0,35	Hemiobol
13	0,35	Hemiobol
14	0,35	Hemiobol
15	0,35	Hemiobol
16	0,45	Obol
17	0,45	Obol
18	0,45	Obol
19	0,45	Obol
20	0,45	Obol
21	0,5	Obol
22	0,5	Obol
23	0,5	Obol

Tablo 5'in devamı

24	0,5	Obol
25	0,5	Obol
26	0,54	Obol
27	0,5	Obol
28	0,55	Obol
29	0,55	Obol
30	0,55	Obol
31	0,55	Obol
32	0,55	Obol
33	0,6	Obol
34	0,6	Obol
35	0,65	Obol
36	0,65	Obol
37	0,65	Obol
38	0,65	Obol
39	0,7	Obol
40	0,95	Diobol
41	0,95	Diobol
42	0,95	Diobol
43	1	Diobol
44	1	Diobol
45	1	Diobol
46	1,05	Diobol
47	1,05	Diobol
48	1,3	Diobol
49	1,45	Diobol
50	1,5	Diobol
51	1,85	Triobol
52	1,95	Triobol
53	1,95	Triobol
54	2,05	Triobol

Çalışma kapsamındaki gümüş sikkelerin ağırlıkları incelendiğinde, Kebren'in tetartemorion, hemiobol, obol, diobol ve triobol birimlerinde sikke bastığı tespit edilmiştir. Bunlar arasında, 0,15 gram ağırlığında 1 adet tetartemorion sikke, 0,25 ile 0,35 gram aralığında 14 adet hemiobol sikke, 0,45 ile 0,70 gram aralığında 24 adet obol sikke, 0,95 ile 1,5 gram aralığında 11 adet diobol sikke, 1,85 ile 2,05 gram aralığında 4 adet triobol sikke bulunmaktadır. Sonuç olarak Kebren'in daha çok küçük birimlerde sikke bastığı ve bunlar arasında obol sikkelerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Ancak çalışma kapsamındaki gümüş sikke sayısı az olduğundan, bu sonuç bir ön değerlendirme niteliği taşımaktadır.

4.6. Sikkelerin Buluntu Yerlerine Göre İncelenmesi

Çalışma kapsamındaki sikkelerin buluntu yerlerine bakıldığında; Bayramiç'ten 238 adet sikke, Ezine'den 18 adet sikke, Merkez'den 4 adet sikke, Yenice'den 3 adet sikke, Lapseki'den ise 1 adet sikkenin müze koleksiyonuna kazandırıldığı tespit edilmiştir. 106 adet sikkenin ise nereden bulunduğu bilgisi envanter kayıtlarında yer almamaktadır.

Tablo 6

Sikkelerin buluntu yerleri ve sayıları

Sikkelerin Bulunduğu İlçeler	Sayıları
Bayramiç	238
Ezine	18
Merkez	4
Yenice	3
Lapseki	1
Belirsiz	106

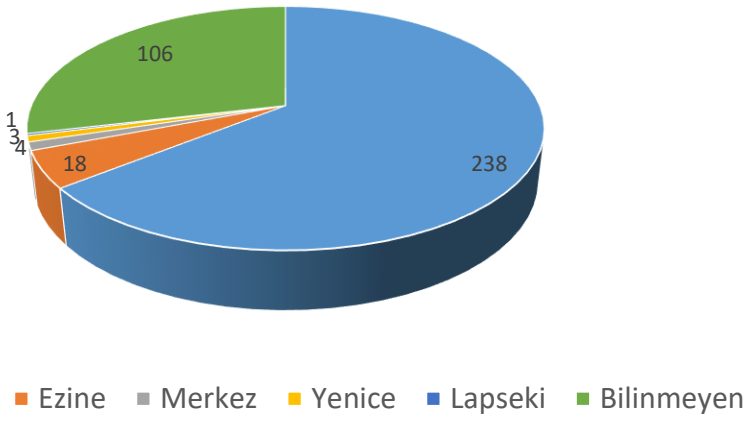

Şekil 6. Sikkelerin bulunduğu ilçeler.

Sonuç olarak sikkelerin büyük bir oranının kentin lokalize edildiği Çaldağ ve Akpınar Köyü'nün bulunduğu Bayramiç ilçesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Lazzarini'nin ifadesine göre, biraz izole bir konumda ve kara ulaşım yollarından uzak olan Kebren'in para dolaşımı oldukça sınırlıdır ve bu nedenle yerel pazara yönelik basımlar yapmıştır (Lazzarini, 1986: 28). Yapılan incelemelere göre Kebren sikkelerinin çoğunluğunun Bayramiç'ten bulunduğu ve kentten uzaklaştıkça bu sayının büyük oranda düştüğü tespit edilmiştir. Bu durum da Lazzari'nin ifadesini kanıtlar niteliktedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ

Yapılan bu çalışmada, Troya Müzesi sikke envanterinde kayıtlı olan Kebren Antik Kenti sikkeleri incelenmiştir. Müze koleksiyonuna satın alma, hibe ve müsadere yolu ile kazandırılan bu sikkeler detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Envanter kayıtlarından tespit edilen 54 adet gümüş, 316 adet bronz olmak üzere, 370 adet Kebren sikkesi, ikonografilerine ve dönemlerine göre tasniflendirilerek tipolojik bir sınıflandırma yapılmıştır. Böylece Kebren kenti sikke tipolojisi oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında değerlendirilen sikkelerden en erken tarihli olan sola koç başı-incus tipli 2 adet sikke, MÖ 6-5. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu sikkeler incelendiğinde ön yüzde görülen koç başı ikonografisinin, Kebren'in Klasik ve Hellenistik döneme tarihlenen çeşitli sikkelerinde de devam ettiği görülmektedir. Böylelikle kent sikkelerinde, ikonografik devamlılığın sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. En fazla sikkenin tespit edildiği tip, 207 adet bronz sikke ile Apollon - koç başı tipi olurken bu sikkeler MÖ 387-310 yıllarına tarihlendirilmektedir. En fazla sayıda tespit edilen ikinci sikke grubu ise 75 adet bronz sikke ile MÖ 412-399 yıllarına tarihlenen erkek başı - ⋋Ε monogramı tipidir. MÖ 399-387 yıllarına tarihlendirilen kadın başı - koç başı tipindeki bronz sikkeler ise yayınlanmış kataloglarda bulunmamakta olup ilk kez bu tez çalışması kapsamında oluşturulan Kebren sikkeleri kataloğunda yer almaktadır.

Çalışma kapsamındaki, Kebren sikkelerinde 12 ana tip tespit edilmiş olup, bu sikkelerde kentin koruyucu tanrısı Apollon'a sıklıkla yer verildiği görülmüştür. İlk olarak MÖ 5. yüzyıla tarihlenen gümüş sikkelerde görülen Apollon, daha sona MÖ 387-310 yıllarına tarihlenen bronz sikkelerde karşımıza çıkmaktadır. Sikkeler üzerinde tasvir edilen tek tanrının Apollon olması da kentteki Apollon tapınımını akıllara getirmektedir.

Sikkelerin üzerinde tanrının yanı sıra mitolojik figür ve hayvanların da tasvir edildiği görülmektedir. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen 2 adet gümüş sikkenin arka yüzünde Gorgon tasviri yer almaktadır. Mitolojik bir figür olan Gorgon'un, kenti olası saldırılara karşı koruyucu bir simge olarak sikkeler üzerinde yer aldığı düşünülebilir. Bu bağlamda Kebren sikkeleri üzerinde yer alan Gorgon'un, gücü ve koruyuculuğu sembolize etmek için kullanılmış olabileceği değerlendirilmektedir.

Kebren sikkeleri üzerinde hem ön hem de arka yüzde en fazla yer verilen ikonografi ise koç başıdır. Ormanları, verimli ovaları ve su kaynakları ile zengin bir bölgede kurulan

Kebren'in sikkeleri üzerinde koç betimini kullanması tesadüf değildir. Sikkeler üzerindeki koç başı tasviri, bölgedeki hayvancılığın ve özellikle koyun yetiştiriciliğinin önemine işaret etmektedir. Koyun yetiştiriciliği için elverişli bir bölgede bulunan Kebren'de halen yapılan koyun yetiştiriciliği önemli bir ekonomik kaynaktır.

Sikkeler üzerinde görünen bir başka hayvan figürü ise aslandır. MÖ 5. yüzyıla tarihlenen 3 adet gümüş sikkenin arka yüzünde aslan başı betimi yer almaktadır. Güç ve egemenliği simgeleyen aslanın, kentin koruyucu tanrısı Apollon ile ilişkilendirildiği düşünülmektedir.

Dönem dönem farklı etnik kökenlerin hakimiyeti altına giren Kebren'in darp etmiş olduğu bazı sikkelerde kentin yöneticisi konumundaki figürlere de yer verilmiştir. MÖ 412-399 yıllarına tarihlenen bronz sikkelerin ön yüzünde yer alan erkek figürünün, Akhaimenid yönetimindeki Daskyleion satrabı adına Kebrende yöneticilik yapan Zenis olduğu düşünülmektedir. Bu sikkelerin, Zenis'in yönetime geçtiği MÖ 412 yılından ani bir şekilde öldüğü MÖ 399 yılına kadar kullanımda olduğu değerlendirilmektedir.

Kebren sikkeleri üzerinde görünen bir başka yönetici figür ise MÖ 399-387 yıllarına tarihlenen bronz sikkelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde yer alan kadın figürünün MÖ 399 yılında ölen Zenis'in eşi Mania olduğu düşünülmektedir. Kocasının ölümünün ardından yönetimi ele geçiren Mania, damadı tarafından öldürülene kadar başarılı bir şekilde yöneticilik yapmıştır. Ayrıca Mania, sikkeler üzerinde kendi tasvirini kullanan ilk kadın yönetici olarak bilinmektedir.

Çalışma kapsamındaki sikkeler üzerinde görülen bir başka ikonografik unsur ise ⋋Ε monogramıdır. Kebren'in adını simgeleyen bu monogram kentin MÖ 420-412 ve MÖ 412-399 yıllarına tarihlenen bronz sikkelerinde görülmektedir. Sikkelerin arka yüzünde tüm alanı kaplayacak şekilde tasvir edilmiştir. Gergis sikke örneklerinde de karşımıza çıkan bu monogram Kebren ile Gergis arasında olabilecek bir ilişkiyi akıllara getirmektedir. Sikkeler üzerinde görülen bir başka monogram ise ∃Κ monogramıdır. Bu monogram kentin 387-310 yıllarına tarihlenen 4 adet bronz sikke üzerinde görülmektedir.

Sikkeler üzerinde görülen, meşale, kartal gibi semboller propaganda amacıyla kullanılmış olabilir. Kent, bu semboller ile kentin politik ve kültürel bağımsızlığını vurgulamak ve düşmanlarına karşı güçlü ve özgür bir imaj yaratmayı hedeflemiş olabilir. Kebren, tarihsel süreç içerisinde farklı kültürlerin etkisi altında kalmış olsa da kullandığı lejant ve ikonografilerle, özgür ve bağımsız bir kimlik sergileme arzusunu ifade etmiştir.

Böylece kentin özerkliğini ve bağımsızlığını simgesel olarak ön plana çıkarmayı amaçladığı söylenebilir. Çalışma kapsamındaki sikkeler üzerinde görülen bir başka sembol ise koç başıdır. Koç başı sadece 1 adet sikke üzerinde sembol olarak kullanılmıştır. Koç başı ikonografisinin altında, koç başı sembolünün olduğu Kebren sikkesi kataloglarda ve bilimsel çalışmalarda yer almayıp sadece Troya Müzesi envanterinde yer alması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Çalışma kapsamında yer alan sikkeler üzerinde sıklıkla görünen lejantlar ise; *KEB, KEBP, K, K-E* şeklindedir. *KEB, KEBP* lejantları MÖ 5. yüzyıla tarihlenen gümüş sikkeler üzerinde görülmekteyken *K* ve *K-E* lejantları ise MÖ 387-310 yıllarına tarihlenen bronz sikkeler üzerinde yer almaktadır. Tip 3 olarak değerlendirilen gümüş sikkeler içerisindeki 2 adet sikkenin ön yüzünde ise ꟼꓭꓱ[ꓘ] lejantı yer almaktadır. Tip 12 olarak değerlendirilen 1 adet bronz sikkenin ise ön yüzünde *B-K* arka yüzünde *ANTIOXEΩN* lejantının yer aldığı görülmektedir.

Kebren'in lokalizasyonunun bölgede yapılan araştırmalar sonucu ele geçen Kebren darplı sikkeler sayesinde yapılabilmesi nümismatik biliminin önemini bize göstermektedir. Ayrıca ön yüzde *B-K* arka yüzde ANTIOXEΩN lejantlı sikkelerin ortaya çıkması, Kebren tarihinin Antigonia synoikismosu ile birlikte son bulmadığını ortaya koymaktadır. Bu sikkeden hareketle, Aleksandria Troas'ı terkeden Kebrenlilerin Brytis'e yerleşerek Antiochia adını taşıyan şehre hayat verdikleri düşünülebilir. Kebren'in Brytis'ten daha kalabalık ve önemli bir şehir olması sebebiyle geleneksel sikke ikonografisini Antiochia sikkelerine empoze etme gücüne sahip olması bu ihtimali artırmaktadır. Ancak bu hipotezlerin gerçeğe dönüşebilmesi için daha kesin kanıtlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kebren sikkeleri incelendiğinde bu sikkelerin üretiminde gümüş ve bronzun tercih edildiği görülmektedir. Çalışma kapsamındaki sikkelerin, 54 adetinin gümüş 316 adetinin ise bronz olduğu tespit edilmiştir. Gümüş madeni açısından zengin bir bölgede yer alan Kebren erken dönem sikkelerini basarken gümüş madeninini tercih etmiş uzun bir süre aralıksız olarak gümüş sikke darp etmiştir. Kentin MÖ 420-412 yıllarından itibaren ise bronz sikke basmaya başladığı görülmektedir. Kentin gümüş sikke darbından bronz sikke darbına geçmesinin sebebi Peloponnesos Savaşları ile Atina İmparatorluğunun çözülmesi ve Attika Delos Deniz Birliğinin dağılması ile ekonomik bir çöküşe geçmesi olarak yorumlanmaktadır.

Kebren'in darp etmiş olduğu gümüş sikkelerde Khios ağırlık sistemini kullandığına dair bir bilgi bulunmamakla birlikte sikkelerin ağırlıkları incelendiğinde bu sistemin kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Kebren, genellikle küçük birimlerde sikke basmış ve ana birim olarak 3,8 gram ağırlığında drachmi üretmiştir. Bu ağırlık yaklaşık olarak Khios drachmisine denk gelmektedir. Aynı dönemde komşu kentler Skepsis, Assos ve Gargara'da 3,8 gram civarında sikke bastığı görülmektedir. Bu kentlerin MÖ 5-4. yüzyıllarda Khios ağırlık sistemini kullandığı bilinmektedir. Bu bağlamda Kebren'in de aynı dönemde Khios ağırlık sistemini kullanmış olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen sikkelerin buluntu yerlerine bakıldığında ise, en fazla Kebren sikkesinin kentin lokalize edildiği Bayramiç ilçesinden bulunduğu tespit edilmiştir. 106 adet sikkenin bulunduğu yerin belli olmaması göz önüne alındığında, 238 adet sikkenin Bayramiç'ten bulunması, buradan uzaklaştıkça sayılarının büyük oranda azalması ise Kebren sikkelerinin yayılım alanının ne kadar dar olduğunu bize göstermektedir.

Kebrenin Kymeli Aioller tarafından kurulduğu antik kaynaklardan bilinse de Troas Bölgesi'ndeki Aiol kolonizasyonu özellikle Aiol kentleri olan Methymna ve Mytilene kentleri tarafından yapılmıştır. Cook'a göre Kebren'in kuruluşu sırasında Lesbosta yer alan Mytileneliler de rol almış olmalıdır (Cook, 1973: 337). Öyleki Kebren sikkeleri üzerindeki ikonografilerin Mytilene sikkeleri ile benzerlik göstermesi bu iddayı destekleyecek niteliktedir. Kebren sikkelerinin episemonu olan koç başı figürü, bir Lesbos kenti olan Mytilene sikkelerinde de sıklıkla kullanılmıştır. Bunun yanında Kebren sikkelerinde görülen Apollon, aslan başı, gorgon başı gibi betimlerin yaklaşık olarak aynı döneme tarihlenen Mytilene sikkeleri üzerinde de yer aldığı görülmektedir. Özellikle Tip 7 ve Tip 8 olarak belirlenen ön yüzde karşılıklı iki koç başının yer aldığı görünen sikkelerin aynı döneme tarihlenen Mytilene sikkelerinde de tekrar ettiği görülmektedir. Bu sebeple Kymeli Aioller tarafından kurulan kentin, nüfusunun zaman içinde Lesboslu Aioller tarafından artırılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu dönüşüm sikkeler üzerinden de izlenebilmektedir.

KAYNAKÇA

Aiskhylos (2013). *Zincire Vurulmuş Prometheus*. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu (çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.

Akalın, A. G. (1999). Troia Bölgesinde Hellenistik Synoikisis'e Değin Sosyal-Politik Gelisim. Yayınlanmamıs Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akalın, A. G. (2003). "Troas Sinoikisis'i". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXI (33), 1-16.

Akarca, A. (1977). *Neandreia Kuzey Ege'de Arkaik ve Klasik Çağlara Ait Bir Şehir*. İstanbulÜniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul.

Åkerström, A. (1966). *Die Architektonischen Terrakotten Kleinasiens.* Acta Instituti Atheniensis Regni Sueciae. 4(11), C.W.K. Gleerup: Lund.

Aslan, R., Bieg, G., Jablonka, P., Krönneck, P. (2003). "Die mittel - bis spätbronzezeitliche Besiedlung (Troia VI und Troia VIIa) der Troas und der Gelibolu Halbinsel." *Studia Troica* 13, 165-213.

Ashton, R., Kınns, P. (2002). "A Rhodian-Type Coinage for Memnon and Mentor?". içinde *Opuscula Anatolica* (162 Cilt). 11-31.

Babelon, E. (1910). *Traitè Des Monnaies Grecques Et Romaines.* E. Leroux (ed.). Paris.

Balcer, J. M. (1984). Sparda by the Bitter Sea: Imperial İnteraction in Western Anatolia. California.

Bataray, N., Uygun, C. G., Doğramacı, F. ve Ay, M. (2023) "Çanakkale Prehistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması (Capas) 2022: Bayramiç ve Çevresi" *39. Araştırma Sonuçları Toplantısı* (3 Cilt). 583-591.

Bellinger, A. R. (1961). *Troy The Coins.* Supp. Monograph 2, By Princeton University Press.

Başaran, C. (2002). *Geçmişten Günümüze Bayramiç Tarihi-Coğrafyası ve Arkeolojisi*. TC. Kültür Bakanlığı: Ankara.

Bektaş, G. (2011). Thrakia, Troas, Aiolis, Ionia ve Mysia Bölgelerinden Toplanan Keramik: Prof. Dr. Aşkıdil Akarca'nın 1950-1980 Gezilerinden Bir Değerlendirme.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Boardman, J. (2003). *Siyah Figürlü Atina Vazoları*. Gürkan Ergin (çev.). Homer Kitabevi: İstanbul.

Boysal, Y. (2012). "Kebrene", O. Bingöl, A. Öztan ve H. Taşkıran (eds.). içinde *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Yıl Armağanı. Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*. Anadolu/Anatolia Anı-Armağan Serisi Ek III.2, (s. 381-382), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: Ankara.

Calvert, F. (1865). "Contributions to the Ancient Geography of the Troad. On the Cite and Remains of Cebrene", *The Archeological Journal*. 22, 51-57.

BMC Troas, Aeolis and Lesbos, Wroth W. (1894). *Catalogue of the Greek Coins of Troas, Aeolis and Lesbos*. British Museum Press: London.

Clarke, E. D. (1817). *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa: Greece, Egypt and the Holy Land, Volume 4. Part 2.,* T. Cadell and W. Davies: London.

Cook, J. M. (1973). *The Troad. An Archaeological and Topographical Study*. Oxford University Press: Oxford.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/58358.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/24789.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/21478.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/41740.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/53638.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/38924.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/46346.

Corpus Nummorum Online, Erişim: 12 Eylül 2024, https://www.corpus-nummorum.eu/coins/49232.

Cömert, B. (2014). *Mitoloji ve İkonografi*. De-Ki Yayınları: Ankara.

Diodorus (1935). *Bibliotheke/Historike Diodoros of Sicilus*. C. H. Oldfather (trans.). The Loeb Classical Library, Harvard University Press: London.

Emir, B. (2012). Antik Çağda Kadınların Dinsel Ritüelleri-Thesmophoria Örnek İncelemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Fabricius, E. (1894). "Archaeologische Untersuchungen im westlichen Kleinasien", *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*. 37, 899-920.

Gardner, P. (1918). *A History of Ancient Coinage*. Oxford.

Greaves, A. M. (2003). *Miletos Bir Tarih*. Hüseyin Çınar Öztürk (çev.). Homer Kitabevi: İstanbul.

Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*. Sevgi Tamgüç (çev.). Sosyal Yayınları: İstanbul.

Hall, J. (1996). *Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art.* Colorado: Westview.

Head, B.V. (1887). *Historia Numorum A Manual of Greek Numusmatics*. At The Clarendon Press: Oxford.

Herodotos (2002). *Herodot Tarihi*, Müntekim Ökmen (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Hesiodos (2006). *Theogony Works and Days Testimonia*. Glenn W. Most (trans.). Harvard University: London.

Homeros (2014). *İlyada*. Azra Erhat ve A. Kadir (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Howgego, C. (1998). *Sikkeler Işığında Eskiçağ Tarihi*, Oğuz Tekin (çev.). Homer Kitabevi ve Yayıncılık: İstanbul.

Imhoof-Blumer, F. (1901). *Kleinasiatische Münzen*. Hölder: Wien.

Judeich, W. (1898). "Bericht über die Reise im nordwestlichen Kleinasien", *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin-Gesammtsitzung.* 36, 531-555.

Kagan, J. H. (1984). "Hellenistic Coinage at Scepsis", «ASMN», 29.

Karaosmanoğlu, M. (2005). *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*. Eser Ofset Matbaacılık: Erzurum.

Körpe, R. (2008a). "Troas Bölgesi Antik Kentleri". M. Demir (ed.) içinde *Çanakkale Savaşları Tarihi*. (s.349-412). Değişim Yayınları: İstanbul.

Körpe, R. (2008b). "Troas Bölgesi'nin Eskiçağ Tarihi". M. Demir (ed.) içinde *Çanakkale Savaşları Tarihi*. (s.337-348). Değişim Yayınları: İstanbul.

Körpe, R. (2010a). "Dardanos Tabyasında Savaş Alanı Arkeolojisi ve Sonuçları". içinde *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*. 8(8-9), 57-90.

Körpe. R. (2010b). Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (MÖ 545-MÖ 334): Arkeolojik Veriler ve Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel-Kültürel Bir Değerlendirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Körpe, R. (2019). "Çanakkale'nin Bilinmeyen Savaşçı Kraliçesi Mania" *Çanakkale Troia*. No.18, 48-49.

Kraay, C. M. (1976). *Archaic and Classical Greek Coins*. University of California Press: Berkeley and Los Angeles.

Ksenophon (1999). *Yunan Tarihi (Hellenika).* Suat Sinanoğlu (çev.). Türk Tarih Kurumu: Ankara.

Kuhrt, A. (2007). *Eskiçağ'da Yakındoğu MÖ 3000-330* (2 Cilt). Dilek Şendil (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Lazzarini, L. (1986). "Note Sulle Monete Bronzee di Kebren Nella Troade", *Rivista Italiana Di Numismatica E Scienze Affini Indice LXXXVIII*. 2, 7-35.

Leaf, W. (1923). *Strabo on the Troad*. Cambridge University Press: Cambridge.

Lenger, D.S. (2016). *Rınvenımentı Monetalı Grecı Da Assos In Troade*. (Tavola XIX), AIIN, 62, 197-212.

Mansel, A. M. (2020). *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu: Ankara.

Meral, K. (2003). İonia Bölgesi Aslanları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Meritt, B.D., Wade-Grey, H.T. and McGregor, M.F. (1939). *The Athenian Tribut Lists Vol I*. Cambridge.

Mitchell, S. (2004). "Troas". M. H. Hansen – T. H. Nielsen (ed.). içinde *An Inventory of Archaic and Classical Poleis.* (s.1000-1017). Oxford University Press: New York.

Mylonas, G, E. (1946). "The Eagle of Zeus". *The Classical Journal,* 41(5), 203-207.

Özdoğan, M. (1990). "1988 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları". 7. Araştırma Sonuçları Toplantısı. 443-457. T.C. Kültür Bakanlığı: Ankara.

Özgünel, C. (2001). *Smintheion, Troas'ta Kutsal Bir Alan*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.

Özhan T. (2004). Antik Kaynaklar Işığında Troas Bölgesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Polat, B. A. (2010). Troas Bölgesi'ndeki Arkaik ve Klasik Dönem Yerleşmeleri: Kent Planlama ve Savunma Sistemleri Açısından Bir İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Powell, B. B. (2002). *A Short Introduction to Classical Myth*. Prentice Hall: New Jersey.

Ricl, M. (1997). *The Inscriptions of Alexandreia Troas*. Inschriften griechischer städte aus Kleinasien 53. Rudolf Habelt Verlag: Bonn.

Robert, L. (1951). "Monnaies et villes de Troade". *Etudes de Numismatique Grecque*. Paris.

Room, A. (2003). *Who's Who in Classiccal Mythology*. Random House: New York.

Sarıkaya, S. (2018). *Anadolu'da Persler, Daskyleion Satraplığı*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.

Seaby, H. A. (1966). *Greek Coins and Their Values*. Seaby: London.

Schliemann, H. (1881). *Reise in der Troas im Mai 1881*. Nabu Press: Leipzig.

Schliemann, H. (1884). *Troja. Ergebnisse meiner nuesten Ausgrabungen aus der Baustelle von Troja, in den Heldengräbern, Bunarbaschi und anderen Orten der Troas im Jahre, 1882*, F. A. Brockhaus: Leipzig.

Sevin, V. (2000). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Simon, E. (2016). *Opfernde Götter*. Germany: Verlag J. H. Röll Detteback.

Skylaks (1855). *Fragmanlar*. K. Müler (çev.). GGM, Paris.

Strabon (2012). *Geographika. Antik Anadolu Coğrafyası Kitap XII-XIII-XIV*. A. Pekman (çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.

SNG Ashmolean (2007). *Sylloge Nummorum Graecorum. Volume V, Ashmolean Museum Oxford. Part IX Bosporus – Aeolis*. Oxford.

SNG Turkey 1 (2015). *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 1, The Muharrem Kayhan Collection Part 2*. Turkish Institute of Archaeology: İstanbul.

SNG Copenhagen (1945). *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Troas*. (ed. Munksgaard E). Copenhagen.

SNG Turkey 9.1. (2015). *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 9.1. The Özkan Arıkantürk Collection, Troas* (Haz. O. Tekin, A. Erol-Özdizbay). Turkish Institute of Archaeology: İstanbul.

SNG France (1983). *Sylloge Nummorum Graecorum. France Bibliothèque Natıonale Cabinet Des Mèdailles Collection Jean Et Marie Delepierre*. Bibliothèque Nationale: Paris.

SNG Deutschland (1959*). Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung v. Aulock, Troas-Aeolis-Lesbos, 5. Heft Nr.1439-1767*. Verlag Gebr. Mann: Berlin.

SNG Deutschland (1967). *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung v. Aulock, Nachträge II, Mysien-Troas-Aeolis-Lesbos, 16. Heft Nr. 7191-7758*. Verlag Gebr. Mann: Berlin.

SNG Deutschland (1989). *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Münzsammlung Der Universität Tübingen, 4. Heft, Mysien-Ionien, Nr. 2174-3306.* Hırmer Verlag: München.

SNG Greece 5 (2007). *Sylloge Nummorum Graecorum. Greece 5. Numismatic Museum, Athens, The A.G. Soutzos Collection.* Academy of Athens.

SNG Deutschland (1991). *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Staatlıche Münzsammlung München, 19. Heft, Troas-Lesbos, Nr.1-813.* Hırmer Verlag: München.

SNG Great Britain (1986). *Sylloge Nummorum Graecorum. Volume VII, Manchester University Museum.* The Raby and Güterbock Collection.

Şener, H. H. (2022), Epigrafik, nümismatik ve arkeolojik veriler ışığında Side'de Athena ve Apollon kültleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Tekin, O. (1992). *Antik Numismatik ve Anadolu Arkaik ve Klasik Çağlar*. Arkeoloji ve Sanat Yayınevi: İstanbul.

Tenger, B. (1996). "Die Troas Zwischen Königsfrieden und Ankunft Alexanders", *Die Troas. Neue Forschungen zu Neandria und Alexandria Troas II, Asia Minor Studien 22*, Bonn, Habelt, 1996, s.125-148.

Thukydides (2010). *Peloponnesos Savaşları*. Furkan Akderin (çev.). Belge Yayınları: İstanbul.

Tulay, A. S. (2001). *Genel Nümizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.

Wilson, L. M. (1920). "Contributions of Greek Art to the Medusa Myth". American Journal of Archaeology Cilt: 24, Sayı: 3 (1920), s.232-240.

Yazgı, A. (2008). Troas Bölgesi Arkaik Dönem Yunan Kolonizasyon Hareketleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

EKLER

EK 1

KATALOG

MÖ 6.-5. YÜZYIL

Kat. No:1	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sola. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1076-1077; SNG Turkey 9, 370-371. AR obol, 0,65 g, 8 mm, Env. No:3204, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:2	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sola. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1076-1077; SNG Turkey 9, 370-371. AR triobol, 2,05 g, 11 mm, Env. No:1739, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

MÖ 5. YÜZYIL

Kat. No:3	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,65 g, 8 mm, Env. No:1544, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:4	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,55 g, 7 mm, Env. No:1845, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:5	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,65 g, 8 mm, Env. No:3182, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:6	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,55 g, 7 mm, Env. No:5658, Satın alma, Kızıltepe Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:7	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,65 g, 8 mm, Env. No:1843, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:8	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR hemiobol, 0,25 g, 6 mm, Env. No:1844, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç		

Kat. No:9	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR hemiobol, 0,35 g, 7 mm, Env. No:2681, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:10	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,50 g, 8 mm, Env. No:3044, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:11	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** İncus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,50 g, 8 mm, Env. No:3189, Satın alma, Yenioba Köyü, Ezine.		

Kat. No:12	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR obol, 0,55 g, 8 mm, Env. No:3315, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:13	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1, 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR hemiobol, 0,25 g, 5 mm, Env. No:14191, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:14	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus. **Ref.:** SNG Ashmolean, 1081-1082-1083; SNG Turkey 1 1133; SNG Turkey 9, 378; SNG France, 2550. AR hemiobol, 0,30 g, 6 mm, Env. No:10185, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:15	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** SNG Cop. Troas, 256; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Greece 5, 1356. AR obol, 0,45 g, 7 mm, Env. No:1847, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:16	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref:** SNG Cop. Troas, 256; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Greece 5, 1356. AR diobol, 1,30 g, 11 mm, Env. No:2628, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:17	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: [KE]B Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR obol, 0,70 g, 9 mm, Env. No:3183, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:18	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEB Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR tetartemorion, 0,15 g, 5 mm, Env. No:3195, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:19	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEB[P] Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 1,00 g, 10 mm, Env. No:13013, Satın Alma, Dalyan Köyü, Ezine.		

Kat. No:20	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEBP Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 1,05 g, 9 mm, Env. No:803, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:21	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** SNG Cop. Troas, 256; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen Mysien Ionien, 2623; SNG Greece 5, 1356. AR hemiobol, 0,25 g, 6 mm, Env. No:3557, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:22	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR hemiobol, 0,25 g, 6 mm, Env. No:2021, Satın alma, Kemel Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:23	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** SNG Cop. Troas, 256; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Greece 5, 1356. AR diobol, 0,95 g, 10 mm, Env. No:5734, Satın alma.		

Kat. No:24	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEB Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR hemiobol, 0,30 g, 8 mm, Env. No:12731, Satın alma, Dalyan Köyü, Ezine.		

Kat. No:25	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEB Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR hemiobol, 0,30 g, 7 mm, Env. No:3070, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:26	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEB Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 0,95 g, 9 mm, ky Env. No:10128, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:27	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: [K]EB Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 1,00 g, 10 mm, Env. No:16541.		

Kat. No:28	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEBP Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 0,95 g, 9 mm, Env. No:11624, Hibe.		

Kat. No:29	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEBP Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR hemiobol, 0,35 g, 7 mm, Env. No:1846, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:30	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEB[P] Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR hemiobol, 0,30 g, 7 mm, Env. No:2623, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:31	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEBP Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 1,00 g, 10 mm, Env. No:2776, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:32	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: KEBP Koç başı, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 1,05 g, 9 mm, Env. No:3295, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:33	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: [K]EBP Koç başı, sağa. Ay.: Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 7; SNG Cop. Troas, 254-255; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Ashmolean, 1079-1080. AR diobol, 0,95 g, 11 mm, Env. No:1683, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:34	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Çarkıfelek biçimini almış incus. **Ref.:** SNG Cop. Troas, 256; SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1544; SNG Tübingen, 2623; SNG Greece 5, 1356. AR obol, 0,55 g, 9 mm, Env. No:136, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:35	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç protomu, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR obol, 0,45 g, 9 mm, Env. No:2774, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:36	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç protomu, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR hemiobol, 0,35 g, 8 mm, Env. No:10155, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:37	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç protomu sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR obol, 0,45 g, 8 mm, Env. No:2629, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:38	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç protomu, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. Ref.: BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR obol, 0,60 g, 8 mm, Env. No:3129, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:39	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç protomu, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR obol, 0,50 g, 8 mm, Env. No:5914, Satın alma.		

Kat. No:40	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: ꟻBE[K] Koç protomu, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref:** BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR hemiobol, 0,35 g, 8 mm, Env. No:2625, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:41	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: ꟻBE[K] Koç protomu sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR obol, 0,50 g, 8 mm, Env. No:2775, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:42	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Koç protomu, sağa. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 12; SNG Cop. Troas, 257-258; SNG Ashmolean, 1084-1085. AR hemiobol, 0,30 g, 9 mm, Env. No:14199, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:43	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sola. **Ay.:** Kare incus içinde Gorgon başı. **Ref.:** SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis-Lesbos, 7619. AR diobol, 1,45 g, 11 mm, ky 6, Env. No:296, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:44	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sola. **Ay.:** Kare incus içinde Gorgon başı. **Ref.:** SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis-Lesbos, 7619. AR obol, 0,55 g, 8 mm, ky 3, Env. No:712, Satın alma.	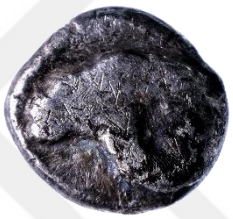	

Kat. No:45	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sola. **Ay.:** Kare incus içinde koç başı sola. **Ref.:** SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1545-1546; SNG Tübingen, 2626; SNG Ashmolean, 1086. AR obol, 0,45 g, 7 mm, ky 12, Env. No:1663, Satın alma, Karaönerler Köyü, Lapseki.		

Kat. No:46	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sola. **Ay.:** Kare incus içinde koç başı sola. **Ref.:** SNG v. Aulock Troas-Aeolis-Lesbos, 1545-1546; SNG Tübingen, 2626; SNG Ashmolean, 1086. AR obol, 0,60 g, 8 mm, ky 6, Env. No:14201, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:47	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus içinde aslan başı, sağa. **Ref.:** cn coin 27718, in: Corpus Nummorum. AR triobol, 1,95 g, 10 mm, ky 3, Env. No:6088, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:48	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Koç başı, sağa. **Ay.:** Kare incus içinde aslan başı, sağa. **Ref:** cn coin 27718, in: Corpus Nummorum. AR triobol, 1,85 g, 10 mm, ky 3, Env. No:10763, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:49	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Koç başı, sola. **Ay.:** Kare incus içinde aslan başı sağa. **Ref:** cn coin 27718, in: Corpus Nummorum. AR diobol, 1,50 g, 10 mm, ky 9, Env. No:15419, Satın Alma.		

MÖ 420-412

Kat. No:50	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 13; SNG Cop. Troas, 259; SNG Ashmolean, 1087; SNG Turkey 9, 392. AR obol, 0,50 g, 8 mm, Env. No:10187, Satın alma.		

Kat. No:51	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Öy.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 13; SNG Cop. Troas, 259; SNG Ashmolean, 1087; SNG Turkey 9, 392. AR obol, 0,50 g, 9 mm, Env. No:10762, Satın alma, Zeytinoba Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:52	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Dört bölmeli kare incus. **Ref.:** BMC Troas, 13; SNG Cop. Troas, 259; SNG Ashmolean, 1087; SNG Turkey 9, 392. AR obol, 0,45 g, 9 mm, Env. No:14175, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:53	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü, **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 0,85 g, 10 mm, ky 11, Env. No:806, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:54	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 1,15 g, 10 mm, ky 1, Env. No:1670, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:55	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 0,85 g, 9 mm, ky 3, Env. No.:1686, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:56	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 0,95 g, 10 mm, ky 9, Env. No:1861, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:57	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 0,80 g, 10 mm, ky 9, Env. No:2612, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:58	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen,, 2627. AE, 0,70 g, 9 mm, ky 9, Env. No:2639, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:59	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 0,80 g, 9 mm, ky 2, Env. No:3603, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:60	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE 0,95 g, 10 mm, ky 1, Env. No:3604, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:61	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı, arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 0,95 g, 10 mm, ky 9, Env. No:11541, Hibe.		

Kat. No:62	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Başları aşağıya bakan karşılıklı iki koç başı arasında çiçek süsü. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 15; SNG Cop. Troas, 260; SNG Ashmolean, 1088-1089-1090-1091; SNG Tübingen, 2627. AE, 1,30 g, 10 mm, ky 12, Env. No:13060, Hibe.		

MÖ 412-399

Kat. No:63	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Pers başlıklı, defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,65 g, 9 mm, ky 12, Env. No:239, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:64	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,90 g, 7 mm, ky 12, Env. No:249, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:65	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,40 g, 7 mm, ky 12, Env. No:295, Satın alma, Ezine.		

Kat. No:66	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,65 g, 9 mm, ky 1, Env. No:462, Satın alma, Dalyan Köyü, Ezine.		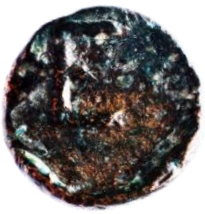

Kat. No:67	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE 0,55 g, 8 mm, ky 12, Env. No:473, Satın alma, Aşağıçavuş Köyü, Yenice.		

Kat. No:68	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,65 g, 9 mm, ky 11, Env. No:804, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.	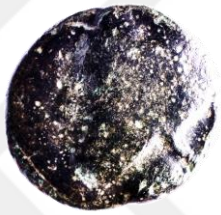	

Kat. No:69	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,50 g, 9 mm, ky 12, Env. No:1553, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:70	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Kat. No: 70 **Öy.:** Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱬ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,55 g, 8 mm, ky 12, Env. No:2658, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:71	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱬ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,60 g, 8 mm, ky 11, Env. No:2848, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:72	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱬ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München, 284. AE, 0,65 g, 8 mm, ky 6, Env. No:2851, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:73	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Pers başlıklı defne çelenkli erkek başı, sola. **Ay.:** Ⱶ monogramı. **Ref.:** BMC Troas, 16; SNG Cop. Troas, 261; SNG Tübingen, 2628; SNG München 19. Heft, 284; Nomısmata Sammlung v. Grıechıschen 314. AE, 0,65 g, 9 mm, ky 12, Env. No:3326, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

MÖ 399-387

Kat. No:74	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,20 g, 9 mm, ky 12, Env. No:443, Satın alma, Dalyan Köyü, Ezine.		

Kat. No:75	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,15 g, 10 mm, ky 12, Env. No:1744, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:76	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 0,80 g, 10 mm, ky 6, Env. No:1853, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:77	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,05 g, 10 mm, ky 9, Env. No:1880, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:78	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,05 g, 10 mm, ky 9, Env. No:1880, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:79	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 0,85 g, 10 mm, ky 6, Env. No:2052, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:80	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,15 g, 9 mm, ky 3, Env. No:2663, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:81	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,15 g, 10 mm, ky 3, Env. No:2859, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:82	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 0,95 g, 10 mm, ky 3, Env. No:3197, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:83	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,00 g, 10 mm, ky 1, Env. No:3220, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:84	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 1,05 g, 10 mm, ky 3, Env. No:4265, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:85	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 0,90 g, 10 mm, ky 3, Env. No:5903, Satın alma.		

Kat. No:86	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Saçları ensesinde toplanmış kadın başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** Lazzarini, 1986, s.31 AE, 0,95 g, 10 mm, ky 3, Env. No:11547, Hibe.		

MÖ 387-310

Kat. No:87	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,85 g, 9 mm, ky 6, Env. No:141, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		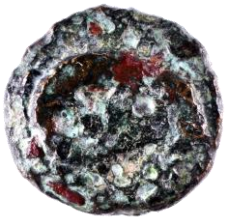

Kat. No:88	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,85 g, 9 mm, ky 1, Env. No:580, Satın alma.		

Kat. No:89	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,00 g, 9 mm, ky 6, Env. No:1760, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:90	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,90 g, 9 mm, ky 1, Env. No:1692, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:91	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,90 g, 10 mm, ky 12, Env. No:1903, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:92	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,95 g, 10 mm, ky 1, Env. No:2834, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:93	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,75 g, 10 mm, ky 6, Env. No:3193, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:94	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,85 g, 10 mm, ky 12, Env. No:3218, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:95	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,00 g, 9 mm, ky 12, Env. No:3282, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:96	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,95 g, 9 mm, ky 6, Env. No:3284, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:97	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,75 g, 9 mm, ky 12, Env. No:3706, Satın alma.		

Kat. No:98	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,10 g, 10 mm, ky 1, Env. No:11525, Hibe.		

Kat. No:99	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,95 g, 10 mm, ky 1, Env. No:11673, Hibe.		

Kat. No:100	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,05 g, 9 mm, ky 6, Env. No:6104, Satın alma.		

Kat. No:101	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,00 g, 10 mm, ky 12, Env. No:3194, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:102	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,05 g, 10 mm, ky 6, Env. No:1908, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:103	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,95 g, 9 mm, ky 12, Env. No:2808, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:104	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE 1,00 g, 10 mm, ky 6, Env. No:153, Satın alma, Karacaören Köyü, Merkez.		

Kat. No:105	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** K Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE 0,95 g, 10 mm, ky 2, Env. No:3329, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		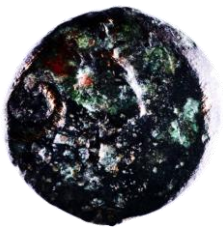

Kat. No:106	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** Ǝ Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 0,85 g, 9 mm, ky 12, Env. No:156, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:107	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** Ǝ Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,00 g, 10 mm, ky 5, Env. No:1876, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:108	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** Ǝ Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE 0,85 g, 9 mm, ky 12, Env. No:13592, Hibe.		

Kat. No:109	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: Apollon başı, sağa. **Ay.:** Ǝ Koç başı, sağa. **Ref.:** BMC Troas, 23-29; SNG Cop. Troas, 263-264; SNG Tübingen, 2631; SNG Ashmolean, 1096; SNG Turkey 9, 405, SNG Manchester, 1183. AE, 1,20 g, 9 mm, ky 12, Env. No:16361, Müsadere.		

Kat. No:110	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K- [E] Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 1,05 g, 9 mm, ky 3, Env. No:95, Hibe.		

Kat. No:111	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 0,95 g, 10 mm, ky 9, Env. No:583, Satın alma.		

Kat. No:112	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 0,95 g, 10 mm, ky 3, Env. No:2615, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:113	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE 0,90 g, 10 mm, ky 3, Env. No:2614, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:114	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 0,90 g, 10 mm, ky 3, Env. No:2846, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:115	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 0,90 g, 9 mm, ky 3, Env. No:2849, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:116	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 1,05 g, 9 mm, ky 3, Env. No:3184, Satın alma, Akpınar Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:117	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 0,95 g, 9 mm, ky 6, Env. No:472, Satın alma, Aşağıçavuş Köyü, Yenice.		

Kat. No:118	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 0,95 g, 10 mm, ky 1, Env. No:1850, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:119	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: K- [E] Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis- Lesbos, 7624. AE, 1,00 g, 9 mm, ky 6, Env. No:2780, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.	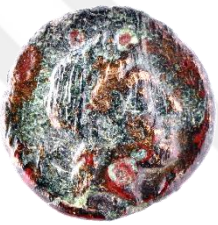	

Kat. No:120	Ön Yüz	Arka Yüz
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. Altta koç başı. **Ref.:** SNG Tübingen, 2637; SNG Ashmolean, 1108; SNG Turkey 9, 409; SNG v. Aulock Mysien-Troas-Aeolis-Lesbos, 7624. AE, 1,00 g, 10 mm, ky 1, Env. No:3325, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:121	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K-E Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. Altta kartal? **Ref.:** BMC Troas, 37; SNG Cop. Troas, 270; SNG Tübingen, 2646; SNG Ashmolean, 1114-1115; SNG Turkey 1, 1134. AE, 7,75 g, 20 mm, ky 6, Env. No:1848, Satın alma, Çaldağ Köyü, Bayramiç.		

Kat. No:122	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: K- [E] Apollon başı, sağa. **Ay.:** Koç başı, sağa. Altta meşale. **Ref.:** BMC Troas, 34. AE 7,85 g, 20 mm, ky 12, Env. No:9456, Satın alma, Davutköy Köyü, Yenice.		

MÖ 281-270

Kat. No:123	**Ön Yüz**	**Arka Yüz**
Öy.: [B]-K Apollon başı, sağa. **Ay**.: [A]NTIO [XE]ΩN Koç başı sağa. **Ref.:** BMC Troas, 37; SNG Cop. Troas, 270; SNG Tübingen, 2646; SNG Ashmolean, 1114-1115; SNG Turkey 1, 1134. AE 7,90 g, 21 mm, ky 12, Env. No:16522.		

EK 2

LEVHALAR

LEVHA 1

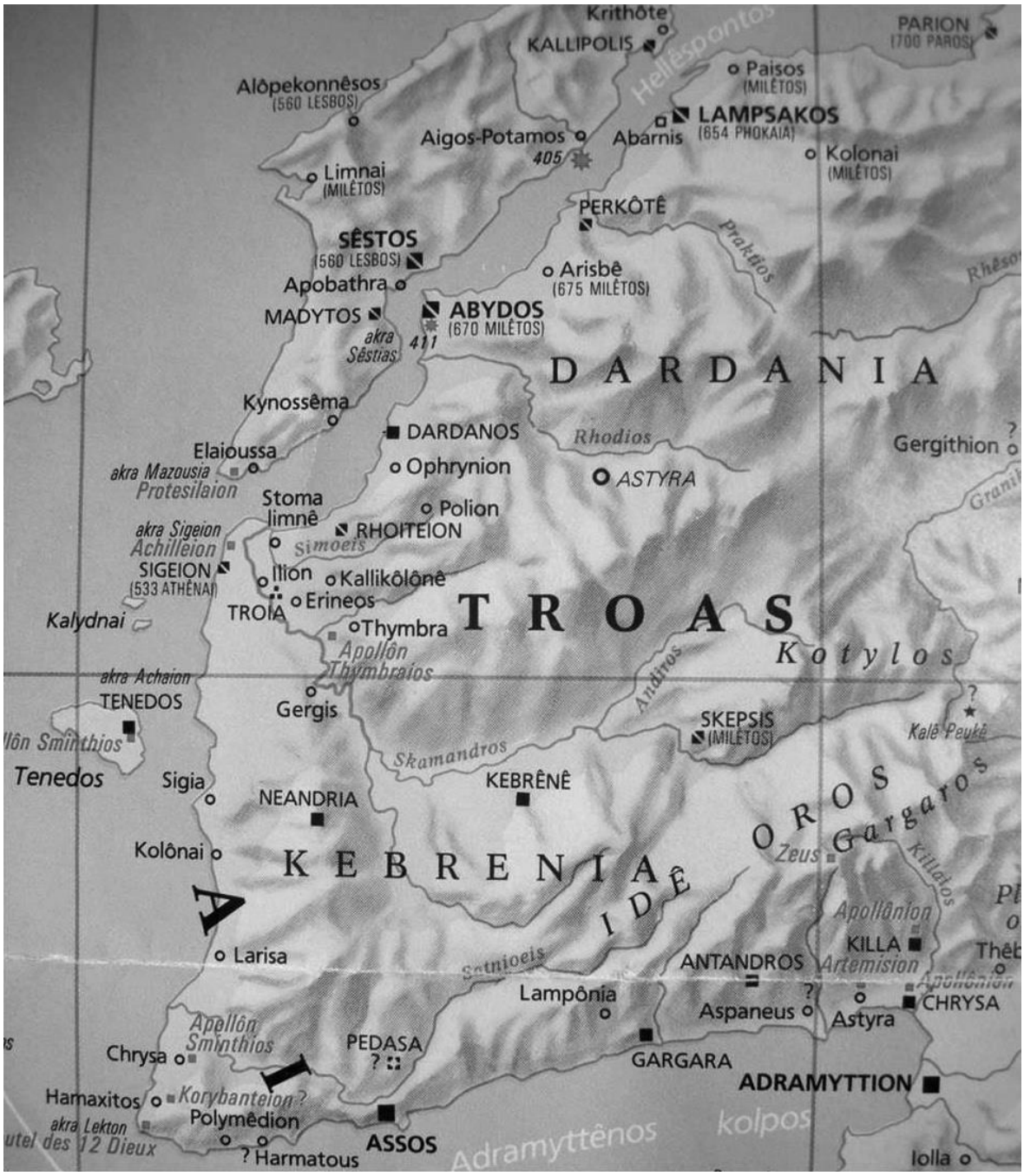

Harita 1: Troas Bölgesi Haritası (Tübingen Troya Vakfı, Kazı Arşivi)

LEVHA 2

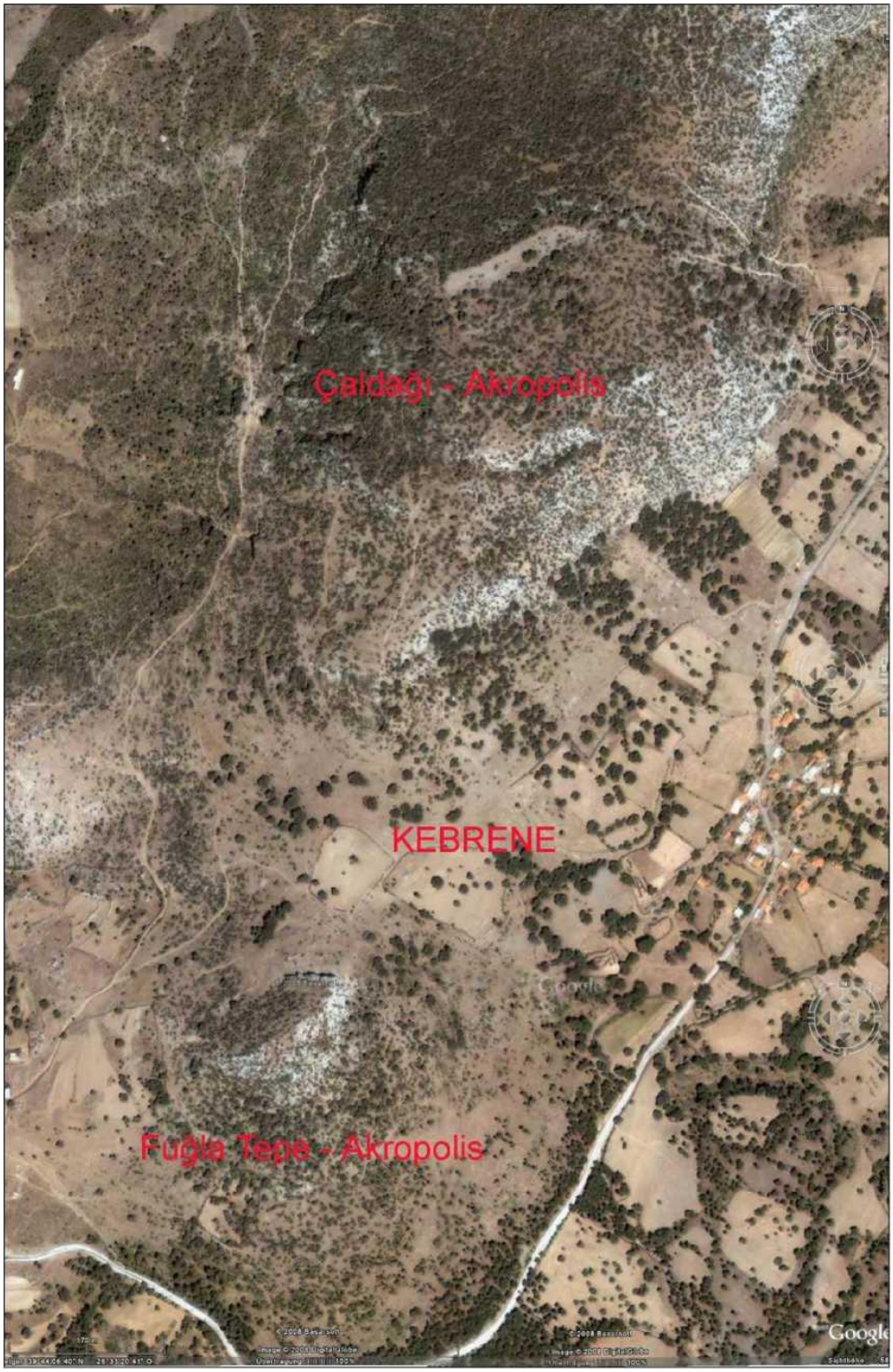

Fotoğraf 1. Kebren'in konumunu gösteren uydu fotoğrafı (Polat, 2010: Lev.126).

LEVHA 3

Fotoğraf 2. Çaldağ Tepesi (Polat, 2010: Lev.127).

Fotoğraf 3. Bakacak Tepe (Bataray vd. 2023: 596, Res.9b).

LEVHA 4

Fotoğraf 4. Fuğla Tepe (Polat, 2010: Lev.127).

Fotoğraf 5. Ulucak Çeşmesi (Polat, 2010: Lev.130).

LEVHA 5

Fotoğraf 6. Kebren sur duvarı (Polat, 2010: Lev.162).

Fotoğraf 7. Fuğla Tepe üzerindeki sarnıç (Arkeolog Musa Tombul, Kişisel fotoğraf arşivi)

LEVHA 6

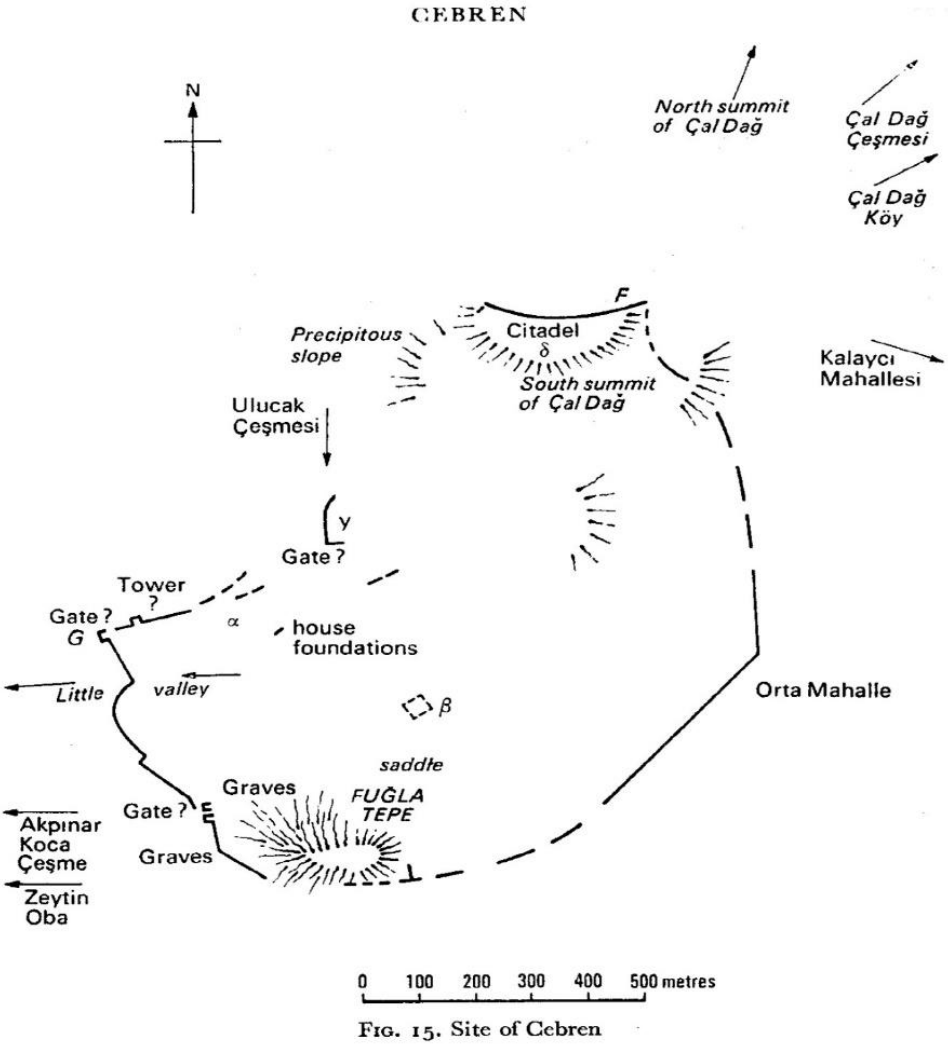

FIG. 15. Site of Cebren

Fotoğraf 8. Cook'un çizdiği Kebren krokisi (Cook, 1973: 329).

LEVHA 7

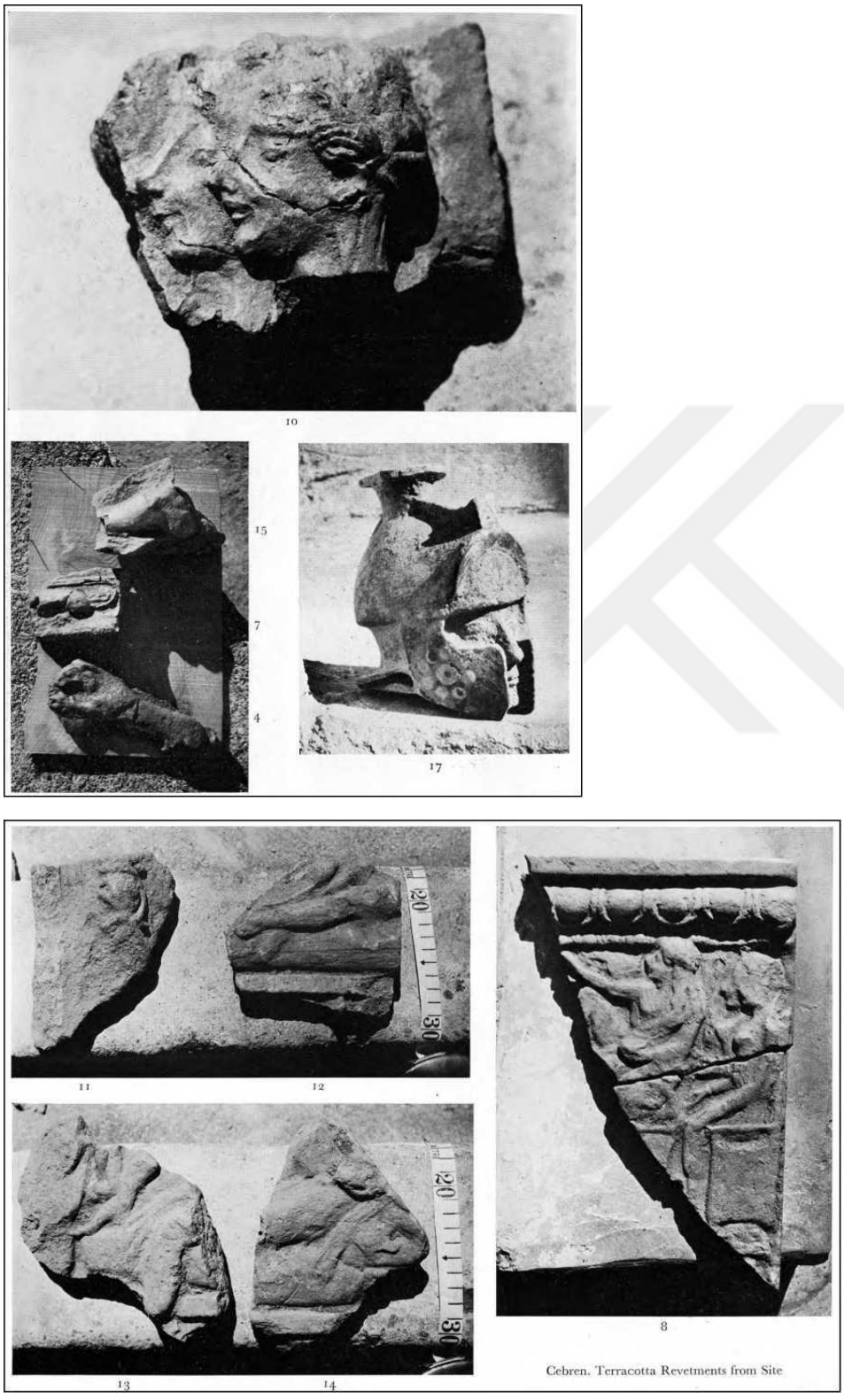

Fotoğraf 9-10. Cook'un Kebren'de bulduğu buluntular (Polat, 2010: Lev.135).

LEVHA 8

Fotoğraf 11. Bakacak Tepe tapınak alanı (Bataray vd. 2023: 596, Res.9c).

Fotoğraf 12. MÖ 6-5. yüzyıl Kebren sikkesi (Troya Müzesi, Env. No:3204).

LEVHA 9

Fotoğraf 13. MÖ 5. yüzyıl Kebren sikkesi (Troya Müzesi, Env. No:803).

Fotoğraf 14. MÖ 420-412 gümüş Kebren sikkesi (Troya Müzesi, Env. No:10187).

Fotoğraf 15. MÖ 420-412 bronz Kebren sikkesi (Troya Müzesi, Env. No:11541).

LEVHA 10

Fotoğraf 16. MÖ 412-399 Kebren sikkesi (Troya Müzesi, Env. No:1553).

Fotoğraf 17. Ön yüzde Zenis'in yer aldığı Dardanos sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/58358).

Fotoğraf 18. Ön yüzde Pharnabazos'un yer aldığı Kyzikos sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/24789).

LEVHA 11

Fotoğraf 19. Ön yüzde Orontas'ın yer aldığı Lampsakos sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/21478).

Fotoğraf 20. Ön yüzde Orontas'ın yer aldığı Kisthene sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/41740).

Fotoğraf 21. Arka yüzde Procles'in yer aldığı Teuthrania sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/53638).

LEVHA 12

Fotoğraf 22. MÖ 399-387 Kebren sikkesi (Troya Müzesi, Env. No:11547).

Fotoğraf 23. MÖ 387-310 Kebren sikkesi (Troya Müzesi, Env. No:11525).

Fotoğraf 24. MÖ 281-270 ANTIOXEΩN lejantlı Kebren sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/38924).

LEVHA 13

Fotoğraf 25. Hellenistik Dönem Aleksandria Troas sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/46346).

Fotoğraf 26. Klasik Dönem Neandria sikkesi (https://www.corpus-nummorum.eu/coins/49232).